

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЭСЕПТӨӨ ПАЛАТАСЫ

**2016-жылга республикалык бюджеттин түзүлүшүнө жана аткарылышына, мамлекеттик бюджеттин ресурстарынын, атайын жана бюджеттен сырткары каражаттарынын натыйжалуу бөлүнүшүнө жана пайдаланылышына, Кыргыз Республикасынын ички жана тышкы карыздарынын тескелишине, жүргүзүлгөн аудит жөнүндө
ОТЧЕТ**

Бишкек – 2017-жыл

МАЗУМУНУ

1. Кыргыз Республикасынын 2015-жылга республикалык бюджеттин түзүлүшүнө жана аткарылышына жүргүзүлгөн аудиттин жыйынтыктары боюнча Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын жазма буйруктарынын аткарылышы.....	1
2. Аудиттин жыйынтыгын жалпы талдоо.....	2-7
3. Макроэкономикалык кырдаал	7-11
4. 2016-жылга республикалык бюджеттин негизги параметрлеринин түзүлүшүн талдоо	11-14
5. Республикалык бюджеттин киреше бөлүгүнүн аткарылышы	15-23
6. Республикалык бюджеттин чыгаша бөлүгүнүн аткарылышы	23-33
7.Республикалык бюджеттин киреше жана чыгаша бөлүгүндө бекитилген көрсөткүчтөргө киргизилген өзгөртүүлөрдү жана алардын бюджетти аткаруу сапатына таасир тийгизүүсүн талдоо	33-40
8. Тобокелчиликтерди баалоо жана бюджетти аткарууга алардын таасирин талдоо...	40-42
9. Борбордук казыналык тарабынан бюджеттин кассалык аткарылышы	43-50
10. Программалык бюджетти түзүүнү талдоо.....	50-52
11. Мамлекеттик инвестициялар программасын жүзөгө ашыруу	52-58
12. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызынын абалы	58-63
13. Жергиликтүү бюджеттер үчүн трансферттер.....	63-70
14. Капиталдык салымдар	70-78
15. Мамлекеттик сатып алуулар	78-79
16. Бюджеттик кредиттерди башкаруу боюнча мамлекеттик агенттигинин мурда алынган бюджеттик ссудалар жана чет өлкөлүк насыяларды кайтарууну камсыз кылуу ишине жүргүзүлгөн аудит	79-84
17. Корутунду	85-93
18. Сунуштар жана сунуштамалар	93-99

Аудит жүргүзүү үчүн негиздер: Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 107-беренеси, «Кыргыз Республикасында бюджеттик укуктун негизги принциптери тууралуу» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 27-беренеси, «Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4, 7, 31-беренелери, 2017-жылга Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын аудиттер планы.

Аудит объектиси: Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги, айрым мамлекеттик органдар (мындан ары – Финмин).

Аудиттин максаты: Кыргыз Республикасынын республикалык бюджетинин түзүлүшү жана аткарылышы.

Аудит жүргүзүлгөн мезгил: 2016-жыл.

Бул отчетко Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын бөлүмдөрү тарабынан министрликтерге жана ведомстволорго жүргүзүлгөн аудиттердин материалдары киргизилди.

Аудит жүргүзүлгөн мезгилге карата кызматтагы жооптуу адамдар болуп, төмөндөгүлөр эсептелишкен:

- Кыргыз Республикасынын Финансы министри А.А. Касымалиев;
- Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин статс-катчысы З.Э. Баяманова;
- Кыргыз Республикасынын Финансы министринин орун басары, Борбордук казыналыктын директору А.К. Бакетаев;
- Кыргыз Республикасынын Финансы министринин орун басарлары: А.К. Азимов, М.К. Байгончоков, У.Т. Кармышаков;
- Мамлекеттик органдын жетекчилери.

Кыргыз Республикасынын 2015-жылга республикалык бюджеттин түзүлүшүнө жана аткарылышына жүргүзүлгөн аудиттин жыйынтыктары боюнча Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын жазма буйруктарынын аткарылышы

Кыргыз Республикасынын 2015-жылга республикалык бюджеттин түзүлүшүнө жана аткарылышына жүргүзүлгөн аудиттин жыйынтыктары боюнча Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын жазма буйруктарын (09.09.2016-жылдагы) аткаруу максатында, Финансы министрлигинин 20.10.2016-жылдагы буйругу менен иш чаралар планы бекитилген.

Ушул аудит аяктаган мезгилге карта, Эсептөө палатасынын жазма буйругунун 17-пунктунун ичинен 10 пункту аткарылган, 6 пункту боюнча маселелер аткаруу баскычында турат жана жарым-жартылай аткарылган, 1-пункт ушул мезгилге карата аткарылган жок, анын ичинен, *“Кыргыз Республикасынын Казыналыгынын негизги жоболору жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесине ылайык, Борбордук казаналыктын атайын уруксаты жок туруп, Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктарындагы депозиттик эсептерге жайгаштырылган*

385,7 млн.сом суммасындагы атайын каражаттарын чакырып алуу боюнча зарыл чаралар көрүлсүн”.

Калыбына келтирилүүгө тиешелүү болгон 1384,7 млн. сомдун ичинен, болгону 1277,7 млн. со же 92,3% калыбына келтирилген 2016-жылга республикалык бюджет жөнүндө Мыйзамда өзгөртүүлөрдү киргизилгенде эсепке алынган. Мындан сырткары, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин комиссиясынын чечими менен, министрликтер жана ведомстволор боюнча 14,8 млн. сомго каражаттардын калдыктары жана товардык-материалдык баалуулуктардын ченемден ашык корлорун чегерүүдөн бошотулган.

Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын Кеңешинин 09.03.2017-жылдагы токтому менен, 2015-жылга жүргүзүлгөн аудиттин жыйынтыктары боюнча Эсептөө палатасынын жазма буйругуна өзгөртүүлөр киргизилген – калыбына келтирилүүгө тиешелүү болгон 56,8 млн.сом суммасы алынган.

Калыбына келтирилбеген сумманын калдыгы 92,2 млн. сомду түзгөн, анын ичинен, 50,9 млн.сомго Финансы министрлигинин каршылыгы бар жана Финансы министрлиги тарабынан 38,7 млн.сомду калыбына келтирүү боюнча иштер жүрүүдө.

Аудиттин жыйынтыгын жалпы талдоо

Аудит тарабынан 2016-жылга республикалык бюджеттин түзүлүшү жана аткарылышы процессинде төмөндөгүлөр белгиленген:

- Анын сапатын жогорулатуу, киргизилген түзөтүүлөрдүн санын азайтуу жана бюджеттик тартиптин сакталбашына карата жоопкерчилик чараларын күчөтүү максатында, бюджеттик пландоо процессине жакшыртуу боюнча иштер талаптагыдай жүргүзүлгөн эмес;

- Киреше жана чыгашалар бөлүгү боюнча республикалык бюджеттин көрсөткүчтөрүн тиешелүү пландоо камсыздалган эмес;

- Бардык көрсөткүчтөр боюнча кирешелер жана чыгымдар боюнча такталган бюджеттин параметрлерди аткарылган эмес;

- Тартип мүнөзүндөгү бузууларга жол берилген, анын ичинен: мамлекеттик каражаттарды толук эмес жана туура эмес эсепке алуу, бюджеттик мыйзамдын жана ченемдик-укуктук актылардын талаптарынын сакталбашы;

- Бюджеттик каражаттардын жана мамлекеттик активдердин, мамлекеттик жана кепилденген мамлекеттик зайымдардын негизсиз пайдалануу фактыларына жол берилген:

- Салык милдеттемелери боюнча карыздарды азайтуу үчүн, жетиштүү жана натыйжалуу чаралар көрүлгөн эмес;

- Салык эмес кирешелер боюнча карыздарды жоюу жана келип түшүүлөр боюнча иш жана талдоо талаптагыдай деңгээлде жүргүзүлгөн эмес.

Бюджетти орто мөөнөттүү болжолдоо, жылдык бюджеттин долбоорун даярдоо үчүн талаптагыдай кызмат кылбайт. Бир аз көбөйтүү, инфляция

индексинин өсүүсүн эсепке алуу менен, бюджетти өткөн жылдагы деңгээлде түзүү практикасы улантылууда, мында, башка факторлор эске алынбайт. Мамлекеттик органдар тарабынан программалык бюджеттердин түзүлүшүн талдоо, программалык бюджеттердин сапатынын жакшыруу тенденциясы байкалгандыгын көрсөттү, бирок ушул кезге чейин, бир катар көйгөйлөр орун алган, өзгөчө, программалык бюджеттөөнү жайылтуу процессинде адам ресурстарын жетишсиз коюу.

2016-жылга республикалык бюджетке ресурстардын келип түшүүсүн болжолдоонун аткарылышы мыйзамда каралган 172,1 млрд. сом алдында, 159,8 млрд. сомду түзгөн.

Киреше бөлүгү боюнча планды тактоо белгиленген. Алсак, 2016-жыл ичинде республикалык бюджеттин киреше (ресурстук) бөлүгүнө бекитилген бюджеттен сырткары кошумча 13,2 млрд. сом келип түшкөн. 2016-жылга бюджет ИДПнын өсүү арымын 5,2% деңгээлинде болжолдоодон улам түзүлгөн. Ошону менен бирге, айрым салыктарды боюнча болжолдоо, 2016-жылы 28%дан 144%га чейин өсүү арымы менен бекитилген.

Жер казынасын пайдалануу укугун берүү боюнча аукциондор жана конкурстардын болбой калгандыгына байланыштуу, өткөн жылга салыштырмалуу жер казынасын пайдалануу боюнча салыктардын келип түшүүлөрүнүн болжолдоолорунун азаюусу жана төмөндөөсү байкалган.

2016-жылга бюджет кабыл алынган кийин, Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен өзгөртүүлөр киргизилген, натыйжада, салык боюнча түшпөй калуулар 7,0 млрд. сом суммасында бааланган. Салык төлөмдөрү боюнча тобокелдиктерди аныктоодо, салыктын айрым түрлөрүн алып салуунун жана төмөндөтүүнүн натыйжасында, салык төлөөчүлөрдүн эркин каражаттары башка чыгымдарга багытталарын жана акыр аягында келип, башка салыктардын көбөйүүсүнө алып келээри эске алынган эмес.

БОБдо салык эмес кирешелерди пландоо деңгээлинин төмөн деңгээлинен улам, бир кыйла төмөндөтүлгөн параметрлер менен болжолдонот, бул болсо, кийин кайра такталат.

2016-жылы бажы төлөмдөрүнүн жыйноонун көбөйүүсүнө, үчүнчү өлкөлөрдөн алынып келинген товарларды таризөөдө, тобокелдиктердин нарктык индикаторлорун ЕАЭБ мүчө өлкөлөрүнүн бажы кызматтары менен макулдашылып колдонуу жардам берген, ал Кыргыз Республикасында колдонулуп жаткандардан орточо үч-төрт эсе жогору, ошондой эле сомго карата АКШ долларынын алмашуу курсунун көбөйүшү. Алмашуу курсунун өсүүсүнүн эсебинен, үчүнчү өлкөлөрдөн алынып келинген товарлар менен 1 млрд. сомго жакын КНС келип түшкөн.

2016-жылга бюджет долбоорунда, мамлекеттик менчикти менчиктештирүүдөн келип түшүүлөр 3,2 млрд. сом суммасында болжолдонгон. Аудиттин пикири боюнча, республикадагы ири мобилдик операторду сатуу боюнча Финансы министрлигинин күтүүсү ашырылган. 1,0 млрд.сомго такталган план алдында, 2016-жылы менчиктештирүүдөн келип түшкөндөр болгон эмес.

Чарба жүргүзүүчү субъекттердин 950,0 млн. сом суммасындагы төлөмү (дивиденддер, пайдадан чегерүүлөр, КНСТИ төлөө), республикалык бюджеттен алынган бюджеттик ссудалардын эсебинен камсыздалган, б.а. мындай ыкма менен республикалык бюджетке кирешелерди алуу, чарба жүргүзүүчү субъекттердин экономикалык ишмердигинин натыйжасы болуп эсептелбейт жана кирешелер боюнча планды аткаруу, бюджеттик ссудаларды берүү боюнча кошумча чыгымдарды жүргүзүүнү эсебинен жетишилген.

2016-жылы үлүштү этап менен көбөйтүү же жалпы мамлекеттик салыктарды чачыратууну токтотуу жана жергиликтүү бюджеттин курамына башка салыктарды киргизүү эсебинен, жергиликтүү бюджеттин киреше потенциалын көбөйтүү жолу менен, бюджет аралык мамилелердин финансылык туруктуулугун камсыздоо боюнча чаралар көрүлгөн.

2016-жылдын мартында киргизилген республикалык бюджеттин кассалык чыгымдарын пландоо модели, кошумча кассалык пландарды бекитүү бөлүгүндө, финансылык пландарды түзүү жана бекитүүнүн мурунку моделине окшош.

Жыл бою бюджеттин балансталбай аткарылышы белгиленген (1 жана 2-квартал ичинде кирешелерден чыгымдардын бир кыла ашырылышы жана 2-кварталда чыгымдардан кирешелердин ашырылышы).

Финансы министрлигинин бюджетти аткаруу процессинде, бөлүнгөн каражаттарды чыгымдар беренелери ортосунда кайрадан бөлүштүрүү укугу, министрликтер менен ведомстволордун бюджеттеринин параметрлерин көп жолу өзгөртүү мүмкүнчүлүгүн берет. Баштапкы жана такталган параметрлер ортосундагы четтөөлөр, министрликтер жана ведомстволор, ошондой эле Финансы министрлиги тарабынан бюджет долбоорлорун түзүүдө, чыгымдардын сапатсыз пландалышы жөнүндө күбөлөндүрөт.

Чыгымдар бөлүгүнүн бюджет долбоорун түзүүдө, ар кандай мамлекеттик өнүгүү программаларын, улуттук стратегияларды каржылоо маселелери эске алынбайт, алар көбөйтүүнү, чыгымдарды реструктуризациялоону же бюджетте каралбаган чыгымдарды талап кылат.

Чыгымдар боюнча бекитилген жана такталган параметрлерди талдоо, министрликтер жана ведомстволор тарабынан өздөрүнүн бюджет долбоорлорун түзүүдө, айрым чыгымдар беренелери боюнча, тиешелүү негизделген эсептөөлөр менен тастыкталбаган, ашырылган же азайтылган көрсөткүчтөр каралган.

Министрликтер менен ведомстволордун 5,9 млрд. сомго жакын операциялык чыгымдары аткарылган эмес, анын ичинен, корголгон беренелер боюнча 1,4 млрд. сомго, натыйжада, министрликтер менен ведомстволордо 0,2 млрд. сом суммасындагы насыялык карыз пайда болгон.

2016-жылга республикалык бюджетте, мурунку жылдардагыдай эле, так эсептөөлөр жана тиешелүү укуктук-ченемдик актылар жок туруп жана бюджет алуучулар боюнча бөлүштүрүлбөстөн, социалдык төлөмдөрдү жогорулатууга 8,1 млрд. сом каралган, ал резервдик булак катары Финансы министрлиги тарабынан пайдаланылган.

Финансы министрлиги тарабынан министрликтер менен ведомстволордун чыгымдарын оптималдаштыруу жыйынтыгы боюнча, бөлүнгөн акчалар 3,9 млрд.сомго азайтылган, аудиттин пикири боюнча, аларды факты жүзүндө кыскартуу жүргөн.

БОБдо мамлекеттик инвестицияларды пландоонун төмөн деңгээлинен улам, бир кыйла ашырылган параметрлер менен болжолдонгон, ал болсо, 14,3 млрд.сомго же 33%га азайтуу менен, Мыйзам менен такталууда.

Бардык тышкы булактар боюнча, келишимдерди түзүү жана акыркы каржылоону алуу шарттарын аткаруунун абдан узак мезгил тобокелдиги бар. Бул тобокелдик, аудиттин пикири боюнча, 2016-жылга республикалык бюджетти түзүүдө эске алынган эмес.

Аудит, мамлекеттик инвестициялардын натыйжалуулугунун төмөндүгүн констатциялайт, ал жерде мамлекеттик программага бөлүнгөн акчалар пландалган параметрлерге жетпей калган. Тышкы каржылоо боюнча өнүктүрүү бюджетинин аткарылышы, гранттарды эске алуу менен, 86,1%ды түзгөн, ал эми ички каржылоонун аткарылышы 83,8 %ды түзгөн.

ОРП отчётторуна ылайык, донорлордун эсептеринен алынган каражаттардын бардыгы эле чыгымдалбайт. 2016-жылдын акырында долбоорлордун эсептериндеги каражаттардын калдыктары 1,0 млрд. сомду түзгөн. Мында, Финансы министрлиги менен ишке ашыруучу агенттиктердин, өнүктүрүү бюджетинин каражаттарынын өздөштүрүлүшү жөнүндө отчёттук маалыматтардын дал келбестиктери белгиленген.

Реструктуризациялоо, тийиштүү эмес чыгымдарды кыскартуу, техникалык зыян тартууларды азайтуу, карызды тейлөө үчүн кирешени жана пайданы көбөйтүү бизнес-пландарды берүү жана түзүүсүз бюджеттик ссудаларды берүү практикасы, узак мөөнөттүү таасирге ээ жана мамлекеттик ишканалардын экономикалык абалын жакшыртууга жана тийиштүү түрдө мамлекеттик ишканалардын ишинен бюджетке түшүүчү кирешелердин суммасына терс таасирин тийгизет.

2016-жылдын аягында Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызы 281,4 млрд.сомду (4,1 млрд. АКШ долларын) түзгөн, анын ичинен тышкы карыздын салыштырма салмагы 92,1%. ИДПга карата мамлекеттик карыздын көлөмү 61,4% ды түзгөн. Чыгымдардын жалпы көлөмүндө жана өткөн жылга салыштырмалуу ИДПга карата, мамлекеттик карыз боюнча төлөмдөрдүн салыштырма салмагынын өсүшү белгиленген.

Кыргыз Республикасынын ири насыя берүүчүсү Кытай Экспорттук-Импорттук Банки болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызын тейлөө боюнча факты жүзүндөгү чыгымдар 20,7 млрд. сомду түзгөн.

2016-жылдын аралыгында салык төлөөчүлөр жана тышкы булактардан зайымдык каражаттар эсебинен финансылык активдерди сатып алуу экономикалык жана социалдык пайдаларына кылдаттык менен талдоо жүргүзүлбөстөн, зайымдык каражаттардын кайтарымдуулугу, акча салынып жаткан иштин тобокелчиликтери жана компанияда мамлекеттик катышуунун

артыкчылыктары жана кемчиликтери (100% катышуу үлүшү) корпоративдик башкаруу тажрыйбасы жок же ачык-жеке компаниялардын тобокелчиликтүү компанияларды түзүү, ал келечекте мамлекеттик каражаттарды натыйжасыз пайдалануунун тобокелчилигине алып келет.

Капиталдык салымдар боюнча баштапкы тизмеде 122 объектини 925,6 млн. сом суммасында каржылоо каралган, алардын ичинен, 110,0 млн. сом - объекттердин аталышын жана долбоорлук-сметалык документтерин наркын көрсөтүүсүз, социалдык объекттерди долбоорлоого каралган. Аудиттин пикири боюнча, бул сумма андан ары кайрадан бөлүштүрүү үчүн, резерв болуп эсептелет.

Акыркы жылдары курулуш объекттер Тизмесине бир нече жолу, өзгөртүүлөрдү негизсиз киргизүү практикасы түзүлгөн.

2016-жылы мамлекеттик капиталдык салымдардын каражаттарынын эсебинен каржыланган, курулуш аягына чыкпаган объекттердин көлөмүнүн өсүүсү белгиленген. Бюджеттик ресурстардын чектелгендигине байланыштуу, 2331,9 млн.сом көлөмүндөгү социалдык-экономикалык маанидеги 62 объектти бүткөрүү үчүн, болгону 433,3 млн сом каржыланган, же бул объекттерди бүткөрүү үчүн талап кылынган суммадан 18,6%.

Аудиттин жүрүшүндө, Мамлекеттик курулушка караштуу ДЖГSte аудит учурунда 2013-2016-жылдарга капиталдык салымдардын объектилеринин тизмесине кирбеген курулушу ар кандай мөөнөттө башталган, курулушу аяктай элек объектилердин саны 34 деп саналган. Республикалык бюджеттен аларга 74,4 млн.сом сарпталган, ал эми бул объектилердин курулушун аяктоо үчүн жалпысынан 1175,9 млн.сом талап кылынат.

Мамлекеттик сатып алуулар порталы аркылуу мамлекеттик сатып алууларды жүргүзүүдө үнөмдөө, 9,1 млрд.сомду түзгөн (сатып алуулар жана факты жүзүндөгү суммалар боюнча пландалган суммалар ортосундагы айырма).

Жергиликтүү бюджеттердеги 16% кирешелер, республикалык бюджеттен трансферттер болуп эсептелет.

Жергиликтүү бюджеттердин каражаттарынын жетишсиздигинин негизги себептеринин бири болуп, жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүдө, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын “мени багат” деген маанайы саналат. Жергиликтүү бюджеттерди түзүүдө, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын түздөн түз милдеттемеси болуп эсептелген, жергиликтүү бюджеттердин чыгымдарына карата, каражаттарды жетишсиз көлөмдө карабоо практикасы улантылууда.

Трансферттерди өз учурунда (кеч алгандыктан) албагандыктан, пайдаланылбаган 49,6 млн. сом суммасындагы каражаттардын калдыгы пайда болгон, ал өздөштүрүлгөн эмес жана жылдын аягында республикалык бюджетке кайтарылган.

Аудит, административдик-аймактык түзүлүштүн жетилбегендиги, актуалдуу көйгөйлөрдүн бири болуп кала берүүдө, аймактагы калктын

жыштыгынын көрсөткүчү, областтын киреше базасына түздөн түз таасирин тийгизет. Болгону айыл өкмөтүнүн 16%ы бардар болуп эсептелет.

Макроэкономикалык кырдаал

2016-жылга Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин болжолдуу маалыматы боюнча ИДПнын анык өсүшү 3,8% деңгээлинде түзүлдү, ИДПнын номиналдык көлөмү 458,0 млрд. сомду түздү.

“Кумтөр” кенин иштетүү боюнча ишканаларды эсепке албаганда экономиканын анык өсүшү өндүрүштүн көбөйүшүнүн натыйжасында 3,7%, мында айыл чарбасында - 3,0%, кызмат көрсөтүүдө - 2,9%, курулушта - 7,4% жана өнөр жайында (Кумтөрсүз) - 4,8% көбөйгөн.

2016-жыл үчүн керектөө баасынын индекси 2015-жылдын декабрына карата 99,5%ды түздү (2015-жылы 2014-жылдын декабрына карата 103,4%ды түзгөн). 2015-жылдын тийиштүү мезгилине керектөө баасынын индекси 100,4% (2015-жылы 2014-жылдын декабрына карата 106,5 %) түздү.

2016-жылдын аягында 2015-жылдын декабрынын аягына карата доллардын эсептик курсу 8,79%га азайган, ал 69,2301 сом/АКШ долларын түзгөн.

«Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджетти жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын болжолдуу көрсөткүчтөрүнүн жалпы мүнөздөмөсү

2016-2018-жылдарга бюджеттин орто мөөнөттүү болжолу (мындан ары – БОБ) СПСЭР¹ негизинде иштелип чыккан. 2016-жылга мамлекеттик бюджеттин жалпы ресурстары 159,8 млрд. сом деңгээлинде болжолдонгон, анын ичинен жалпы кирешелер жана алынган расмий трансферттер 138,4 млрд. сом же 2015-жылы бекитилген параметрлерге карата 19,5 млрд. сомго өсүү менен, ИДПга карата 28,4%, анын ичинен:

- салыктык кирешелер боюнча 111,5 млрд. сом же ИДПга карата 22,9%,
- салыктык эмес кирешелер боюнча 15,4 млрд. сом же ИДПга карата 3,2%,
- гранттар боюнча 11,5 млрд. сом же ИДПга карата 2,4%.

БОБдо орто мөөнөттүү мезгилге бюджеттин кирешелеринин түшүүлөрүнүн эсеби Кыргыз Республикасынын Евразия экономикалык биримдигине киришин эске алуу менен жүргүзүлгөн.

Орто мөөнөттүү келечекте бюджетке түшүүлөрдүн өсүү тенденциясын 2016-жылы 138,4 млрд. сомдон 2018-жылы 161,0 млрд. сомго чейин сактоо пландалууда. Мында, 2018-жылы ИДПда алардын үлүшү (ИДПга карата 26,0%) 2016-жылга карата (ИДПга карата 28,4%) 2,4 пайыздык пунктка азаят, бул деңгээлдердин ИДПга карата азайышы менен шартталган:

- салыктык кирешелер 0,9%,
- салыктык эмес кирешелер 0,7%,

¹ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 25.05.2017-ж.№317 токтому менен бекитилген 2016-2018-жылдарга Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн орто мөөнөттүү долбоору

- алынган расмий трансферттер (программалык гранттар жана МИП гранттары) 0,9%.

Орто мөөнөттүү келечекте бюджеттик кирешелердин жогорулашы эң башкысы салыктык түшүүлөрдүн өсүшүнүн эсебинен жүрөт.

Алсак, салыктык кирешелердин номиналдык көлөмү 2016-жылы 111,5 млрд. сомдон 2018-жылы 135,9 млрд. сомго чейин көбөйөт.

2016-2018-жылдардагы мезгилде **салыктык эмес кирешелердин** түшүүлөрү орточо **15,6 млрд. сомду түзөт** жана алардын ИДПнын көлөмүндөгү деңгээли 2016-жылы **3,2% дан 2018-жылы 2,5%га** чейин азаят.

Расмий трансферттердин (программалык гранттар жана МИП гранттары) орто мөөнөттүү мезгилде жыл сайын 2016-жылы **11,5 млрд. сомдон 2018-жылы 9,4 млрд.сомго** чейин азаят. 2018-жылы алардын ИДПдагы үлүшү 2016-жылга караганда ИДПга карата 0,9%га азаят.

2016-2018-жылдардагы мезгилге болжолдонуучу маалыматтар экономикалык беренелер боюнча чыгымдардын түзүмүн бир топ өзгөртөт.

Алсак, 2018-жылга карата эмгек акы фонду 27,4%га чейин, капиталдык чыгымдар 21,7 %га чейин көбөйөт, бул инфра түзүмдүк долбоорлорго инвестицияларды тартуу менен шартталган. Башка учурдагы чыгымдар 13,3% деңгээлине чейин азаят.

Трансферттер жана субсидиялар 10,6%ды түзөт, бул социалдык фонддун болжолдонуучу өсүшү менен шартталган. Алсак, 2016-жылы трансферттер 1,4 млрд. сомго, 2017-ж. – 1,7 млрд. сомго, 2018-жылы 1,9 млрд. сомго көбөйтүлгөн.

Мамлекеттик карыз боюнча төлөөлөр жалпы чыгымдардан 3,6%га же ИДПга карата 1,0%га көбөйөт.

2018-жылы мамлекеттик бюджеттин жалпы чыгымдарында социалдык сектордун үлүшү дагы деле жогору бойдон калууда: билим берүү – 21,0%, эс алуу жана маданият – 2,5%, саламаттык сактоо – 9,5% жана социалдык коргоо – 18,9%.

Мамлекеттик чыгымдарда мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн үлүшү 2016-жылы 9,8%дан 2018-жылы 10,5%га чейин көбөйөт. Мында бул бөлүмдүн жалпы чыгымдарынын жыл сайын өсүшү орточо 8,4%ды түзөт.

«Экономикалык маселелер» бөлүмү боюнча анын жалпы чыгымдардагы үлүшү 2016-жылы 25,2%дан 2018-жылы 22,4% а чейин азаят.

Өзгөртүлгөн макроэкономикалык көрсөткүчтөргө ылайык **мамлекеттик бюджеттин кирешелеринин жалпы көлөмү 2016-жылга МИП гранттарын** эске алуу менен **141,4 млрд.сом** суммасында же ИДПга карата 28,2% деңгээлинде болжолдонгон. 2016-2018-жылдарга БОБ менен салыштырууда мамлекеттик бюджеттин болжолдонуучу кирешелери 3,0 млрд. сомго өстү, ал салыктык эмес кирешелердин эсебинен 6,7 млрд. сомго сомго жана алынган расмий трансферттердин эсебинен 0,2 млрд. сомго көбөйгөн, мында салыктык кирешелер 3,8 млрд. сомго азайган.

Республикалык бюджеттин жалпы кирешелери 2016-жылы МИП гранттарын эске алуу менен **124,4 млрд. сом** суммасында же ИДПга карата

24,8% каралган (2016-2018-жылдарга БОБ – ИДПга карата **25,3%**). Номиналдык туюнтууда республикалык бюджеттин кирешелери 2016-2018-жылдарга БОБго карата **1,3 млрд. сомго өсөт**.

Республикалык бюджеттин кирешелеринин курамында салыктык кирешелер БОБго карата 5,4 млрд. сомго азаюу менен, 2016-жылы **92,9 млрд. сомду** (ИДПга карата **18,5%**) түздү.

Республикалык бюджеттин салыктык эмес кирешелери 2016-жылы – **19,8 млрд. сом** (ИДПга карата **4,0%**) өлчөмүндө каралууда, мында БОБго карата өсүү 6,5 млрд. сом.

2016-жылга республикалык бюджеттин чыгымдарынын жалпы көлөмү (*финансылык активдерди кошпогондо*) **146,9 млрд. сом** (ИДПга карата 29,3%) деңгээлинде белгиленген, бул 2016-2018-жылдарга БОБдон (144,6 млрд. сом) 2,3 млрд. сомго көп, анын ичинен бюджеттик каражаттардын эсебинен – **108,4 млрд. сом**, бул БОБдун болжолунан 6,6 млрд. сомго көп, атайын каражаттар – **10,0 млрд. сом**, бул болжолдондон (8,5 млрд. сом) 1,4 млрд. сомго көп, өнүктүрүү бюджетинин каражаттары (МИП) – **28,7 млрд. сом**, бул болжолдон 5,7 млрд. сомго аз.

2016-жылга 2017-2018-жылдардагы болжолдонуучу мезгилге республикалык бюджеттин долбоорун түзүү, 2016-2018-жылдарга Кыргыз Республикасын социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн болжолу боюнча оңдолгон көрсөткүчтөрдүн негизинде жүргүзүлгөн.

СПСЭРде камтылган макроэкономикалык көрсөткүчтөр 2016-2018-жылдарга² Кыргыз Республикасын социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн болжолунда камтылган бирдей макроэкономикалык көрсөткүчтөрдөн олуттуу айырмалангандыгын белгилей кетүү зарыл, анын негизинде 2016-жылга республикалык бюджет жөнүндө мыйзамдын долбоору даярдалган.

Алсак, СПСЭРде 2016-жылга ИДПнын номиналдык көлөмүнүн болжолу 486,5 млрд. сом өлчөмүндө, ал эми 2016-жылга республикалык бюджет жөнүндө мыйзамдын долбоорун даярдоодо **501,6 млрд. сом** өлчөмүндө белгиленген.

2016-жылга республикалык бюджеттин кирешелери жана чыгымдары боюнча СПСЭРде камтылган болжолдуу көрсөткүчтөр 2016-жылга республикалык бюджет жөнүндө мыйзамдын долбоорун даярдоодо көңүлгө алынган эмес.

Мунун негизинде аудит мындай ыкмада бюджеттин орто мөөнөттүү болжолу жылдык бюджеттин долбоорун даярдоо үчүн талаптагыдай эмес негиз катары кызмат кылат деп эсептейт.

Кыргыз Республикасынын 2016-жылга бюджеттик резолюциясын аткаруу жана 2017-2018-жылдарга³ болжолдоо

Бюджеттик резолюция 2013-2017-жылдардагы мезгилге Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында (мындан ары

² Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 12.06.2015-ж. №354 токтому менен бекитилген

³ Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 19.06.2015-ж. № 5274-V токтому менен жактырылган

- НСУР) аныкталган багыттарды, Кыргыз Республикасынын Евразия экономикалык биримдигине кирүү шарттарын жана 2016-2018-жылдарга Кыргыз Республикасынын орто мөөнөттүү болжолунун негизги параметрлерин эске алуу менен белгиленген мезгилге мамлекеттик бюджеттик саясаттын негизги артыкчылыктарын карайт.

2016-жылга республикалык бюджеттин долбоору жана 2017-2018-жылдарга болжолу Бюджеттик резолюцияда аныкталган артыкчылыктар менен түзүлгөн.

Бюджеттик резолюцияда БОБдун болжолуна тиешелүү 2016-жылга ИДП боюнча көрсөткүчтөр белгиленген. 2016-жылы ИДПнын номиналдык көлөмү 3,3% анык өсүү арымы менен 486,5 млрд. сом көлөмүндө аныкталган, мында ИДПнын дефлятору 12,6% деңгээлинде болжолдонгон. 2016-жылы иш жүзүндөгү номиналдык ИДП 3,8% анык өсүү арымы менен 458, 0 млрд. сом көлөмүндө түзүлгөн. Номиналдык ИДПнын кыйла төмөн көлөмү ИДПнын дефляторунун кыйла төмөн деңгээлинин негизинде түзүлдү – 2,5 %.

Бюджеттер аралык мамилелердин финансылык туруктуулугун камсыздоо бөлүгүндө Бюджеттик резолюцияны аткаруу максатында жана жергиликтүү бюджеттердин киреше потенциалын көбөйтүү максатында, төмөндөгүдөй иш чаралар жүзөгө ашырылган:

- бөлүнө турган жалпы мамлекеттик салыктардан жергиликтүү бюджеттерге чегерүүлөрдүн ченемдери көбөйтүлгөн жана республикалык бюджетке 50% жана жергиликтүү бюджеттерге 50% катышы белгиленген, бул республикалык бюджет жөнүндө ар жылкы Мыйзам менен бекитилет;

- “Салыктык эмес кирешелер жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен жер казынасын пайдалануучулар үчүн кошумча жаңы төлөмдөр киргизилген, ал пайдалуу кен казуулардан жергиликтүү бюджеттерге эсептелет (жер казынасын пайдалануу укугуна лицензияларды кармоо үчүн акы жана жергиликтүү маанидеги инфра түзүмдөрдү өнүктүрүүгө жана күтүүгө 2% чегерүү).

Ошондой эле, жергиликтүү бюджеттердин киреше потенциалын көбөйтүү максатында салыктык мыйзамдар менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жергиликтүү салыктарды жана жыйымдарды тескөө боюнча ыйгарым укуктар берилген жана жайыт жерлерди пайдалануу үчүн акыларды казыналык системасында топтоштуруунун бюджеттик жоболоруна, айылдык аймактардын жергиликтүү бюджеттеринин киреше бөлүгүнө ылайык келтирилген.

Мындан тышкары, Финансы министрлиги тарабынан 2016-2019-жылдардагы мезгилге Кыргыз Республикасында бюджеттер аралык мамилелерди өнүктүрүү концепциясы (мындан ары - Концепция) жана аны ишке ашыруу боюнча Иш-чаралар планы иштелип чыккан, ал Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 10-мартындагы №116 токтому менен кабыл алынган.

Концепциянын негизги багыттарын ишке ашыруу, Кыргыз Республикасында финансылык борбордон ажыратууну андан ары өнүктүрүү

боюнча орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү милдеттерди комплекстүү чечүүгө жана айыл жеринде жарандардын жашоосунун сапатын жакшыртууга мүмкүндүк берет.

«Мамлекеттик карызды натыйжалуу башкаруу» багытында төмөнкү иштер жүргүзүлөт:

- мамлекеттик карыздын деңгээлин төмөндөтүү. Бул багытта 2016-жылы Россия Федерациясынын Өкмөтүнүн алдындагы 30 млн АКШ долл. жана Германия Федеративдүү Республикасынын алдындагы 13,5 млн. евро суммасындагы карыз эсептен чыгарылган;

- мамлекеттик карызды тейлөө саясатын оптималдаштыруу;

- карыздык саясатты аныктоонун жана аны ишке ашыруунун жаңы технологияларын иштеп чыгуу жана ишке киргизүү.

Аудит тарабынан Финминде Бюджеттик резолюцияда аныкталган тармактык министрликтер жана ведомстволор тарабынан иш-чараларды аткарылышына мониторинг жүргүзүлбөгөндүгү белгиленген.

2016-жылга республикалык бюджеттин негизги параметрлеринин түзүлүшүн талдоо

Мыйзам менен⁴ 2016-жылга республикалык бюджетинин негизги параметрлери бекитилген:

- кирешелер боюнча 124,4 млрд. сом суммасында;

- чыгымдар боюнча 146,9 млрд. сом суммасында.

Мында, 2016-жылга республикалык бюджеттин тартыштыгынын чектүү өлчөмү 22, 5 млрд. сом суммасында белгиленген.

2016-жылдын ичинде Мыйзамдын негизинде мурда бекитилген параметрлер боюнча оңдоолор киргизилген:

Бюджеттин негизги параметрлери	КР 31.12.2015-ж. № 233 мыйзамына ылайык бекитилген параметрлери	КР 22.12.2016-ж. № 214 мыйзамына ылайык бекитилген параметрлери	четтөө (+,-)
Кирешелер	124399,6	124847,8	448,2
Чыгымдар	146853,4	146871,7	18,3
Тартыштыктын чектүү өлчөмү	22453,8	22023,8	430,0

⁴ 31.12.2015-жылдагы № 233 “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

Кыргыз Республикасынын Мыйзамына⁵ ылайык республикалык бюджет:

- кирешелер боюнча 0,45 млрд. сомго же 0,4 %га көбөйтүлгөн жана 124,84 млрд. сом дуге ИДПга карата 27,5 %ды түздү;

- чыгымдар боюнча 18,3 млн. сомго көбөйтүлгөн жана 146,87 млрд. сом же ИДПга карата 32,3 %ды түздү.

Тартыштыктын чектүү өлчөмү баштапкы өлчөмдөн 0,43 млрд. сомго азаюу менен белгиленген жана 22,023 млрд. сомду же ИДПга карата 4,8%ды түздү.

Бюджеттин негизги көрсөткүчтөрүнүн аткарылышын талдоо

2016-жыл үчүн республикалык бюджетке ресурстардын (атайын каражаттарды, тышкы гранттарды жана МИП гранттарын эске алуу менен) түшүүлөрү 159,8 млрд. сомду же 172,1 млрд. сом суммасындагы пландан 92,8%ды түздү. 2015-жылдын бирдей көрсөткүчтөрү менен салыштырууда ресурстардын түшүүлөрү 9,9%га көбөйгөн, бул 14,4 млрд. сом түзөт. ИДПнын көлөмүндөгү салыштырма салмак 34,9%ды түздү, өткөн жылдын бирдей мезгили үчүн бул көрсөткүч 33,8%ды түзөт.

Ресурстардын (атайын каражаттарды, тышкы гранттарды жана МИП насыяларын кошпогондо) түшүүлөрү 124,1 млрд. сомду же 130,9 млрд. сом суммасындагы пландан 94,8%ды түзөт. Өткөн жылдын бирдей көрсөткүчтөрү менен салыштырууда ресурстардын түшүүлөрү 7,9%га көбөйгөн, бул 9,0 млрд. сомду түзөт.

2016-жыл үчүн республикалык бюджеттин жыйынды кирешелери (учурдагы кирешелер жана финансылык эмес активдерди сатуудан түшүүлөр) (атайын каражаттарды жана МИПтин тышкы гранттарын эске алуу менен) 115,8 млрд. сомду же 124,8 млрд. сом суммасындагы планга карата 92,7 %ды түздү.

Отчёттук мезгил үчүн республикалык бюджеттин салыктык кирешелеринин көлөмү 81,5 млрд. сомду же пландан 92,1 %ды түздү, өткөн жылдын деңгээлине карата өсүү 12,7 % же 9,2 млрд. сомду түздү.

Республикалык бюджеттин салыктык эмес түшүүлөрү 24,3 млрд. сомду же пландан 95,1%ды түздү, б.а. өткөн жылга карата 7,3 млрд. сомго же 23,2 %га кыскарган.

⁵ 22.12.2016-жылдагы № 214 “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы на өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

2015-2016-жылдарга республикалык бюджеттин ресурстук (киреше) бөлүгү боюнча салыштыруу таблицасы

(млн. сом)

Ресурстардын жана кирешелердин аталышы	Факт 2015-ж.	2016-ж.			Анык өсүү арымы
		план	факт	%	
Ресурстардын бардыгы	145 463,4	172 147,5	159 839,3	92,9	107,2
Кирешелер	113 890,1	124 847,8	115 771,5	92,7	99,2
Салыктык кирешелер	72 329,5	88 430,3	81 485,6	92,1	110,0
Алынган расмий трансферттер	9 880,7	10 747,8	9 877,1	91,9	97,6
Салыктык эмес кирешелер	31 679,9	25 598,7	24 337,8	95,1	74,9
Берилген бюджеттик ссудалар жана насыялар боюнча пайыздар	1 381,1	862,6	947,0	109,8	66,9
Акциялардын мамлекеттик пакетине эсептелген дивиденддер	2 078,8	2 264,5	2 284,7	100,9	107,2
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын кирешеси	3 777,0	4 579,8	4 579,8	100,0	118,3
Ижара акысы	6 273,3	1 150,0	1 016,4	88,4	15,8
Лицензияларды берүү үчүн акы	17,6	16,5	16,8	102,1	93,2
Бюджеттик мекемелердин атайын каражаттарынан түшүүлөр	10 990,9	13 133,5	11 542,1	87,9	102,4
Айып пулдар, санкциялар, конфискация	738,8	573,4	549,8	95,9	72,6
Башка салыктык эмес кирешелер	3 285,6	1 534,1	1 756,9	114,5	52,2

Министрликтер менен ведомстволордун бюджеттик жана атайын каражаттары боюнча чыгымдардын бириктирилген сметалары менен эркин бюджеттик тизменин туура келиши

2016-жылга республикалык бюджеттин эркин тизмеси кварталга бөлүү жана кирешелерди классификациялоо, активдер менен операцияларды классификациялоо жана чыгымдарды экономикалык классификациялоо менен түзүлгөн жана 02.02.2016-жылы Финансы министри тарабынан бекитилген, ал министрликтер менен ведомстволордун бюджеттик жана атайын каражаттары боюнча чыгымдардын бириктирилген сметаларынын параметрлеринин бюджеттик тизменин параметрлерине туура келишин талдоого мүмкүндүк берет.

Бюджеттик тизме киреше жана чыгымдар бөлүгүнүн тең салмактуу принцибин эске алуу менен даярдалган жана «Жалпы кирешелер, активдер жана милдеттемелер» бөлүмүнөн турат ал жерде жалпы сумма 135783,4 млн. сомду түзгөн. Мында, квартал боюнча бөлүүдөгү эркин бюджеттик тизме, бюджетке айрым келип түшүүлөрдүн мезгилдүүлүгүнөн, ошондой эле мезгилдүү чыгымдарды ишке ашыруу зарылдыгынан улам, жыл бою

бюджеттин тең салмакталбаган аткарылышы каралган.

Алсак, эркин бюджеттик тизме боюнча көрсөткүчтөр, 2016-жылдын 1-кварталына карата республикалык бюджеттин аткарылышында, кирешелерден чыгымдарды 4140,8 млн. сом, 2016-жылдын 2-кварталында 2478,8 млн. сом, 2016-жылдын 3-кварталында 639,1 млн. сом суммасында ашыруу менен бекитилген, ал эми 2016-жылдын 4-кварталында тизме боюнча чыгымдардан кирешелерди 7258,7 млн. сомго ашырчу пландалган.

Мындан улам, эркин бюджеттик тизмеде, квартал сайын кирешелер боюнча келип түшүүлөрдүн жана чыгымдар боюнча бөлүштүрүүнүн бирдей эместиги каралган деп эсептесе болот.

2016-жылы Финансы министрлиги тарабынан республикалык бюджет боюнча эркин бюджеттик тизмени түзүү, бекитүү жана жеткирүү тартиби жөнүндө Жобо иштелип чыкпагандыгын, белгилей кетүү керек. “Республикалык бюджеттин долбоорун түзүү жана республикалык бюджетке өзгөртүүлөрдү киргизүү тартиби жөнүндө” документтин долбоору, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн аппаратында кароо үчүн, даярдоо баскычында турат.

Аудиттин пикири боюнча, республикалык бюджетти аткаруу үчүн негиз болуп эсептелген эркин бюджеттик тизме, бюджеттин кирешелеринин жана чыгымдарынын бөлүштүрүлүшүн, бюджеттик классификациялоо көрсөткүчтөрү бөлүгүндө, бюджеттин тартыштыгын каржылоо булактарын көрсөтүшү керек жана активдер жана милдеттемелер менен операцияларды классификациялоо жана чыгымдарды экономикалык классификациялоо боюнча бөлүү менен, бюджеттик каражаттарды алуучулар бөлүгүндө, бюджеттик каражаттардын башкы бөлүштүрүүчүлөрүнүн чыгымдарын ведомстволук жана функционалдык классификациялоо, код жана бөлүмдөр, бөлүмчөлөр түзүмүндө республикалык бюджеттин чыгымдарын квартал сайын бөлүштүрүүнү камтышы керек.

“2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына тиркемелердин туура келишин талдоо

Мыйзамды талдоодо⁶ аудит тарабынан, 701 жана 704 функционалдык классификациялоо бөлүмүнүн коддору ортосунда МИП суммаларында айырма жана бюджет түрлөрү, кирешелер боюнча пландуу көрсөткүчтөрдүн аталыштарын тиешелүү саптарда жана мамычаларда туура эмес көрсөтүү боюнча, “Атайын каражаттар боюнча кирешелер” 3-1-тиркемесинде жана 4 жана 8-тиркемелерде так эместиктер аныкталган.

⁶ 22.12.2016-жылдагы № 214 “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

Республикалык бюджеттин киреше бөлүгүнүн аткарылышы

2016-жылга мамлекеттик бюджеттин кирешелеринин бекитилген көрсөткүчтөрү жалпысынан 2016-жылга БОБдо күтүлгөн параметрлерден 3,0 млрд. сомго көбөйүү, салыктык эмес кирешелерден 6,7 млрд. сом жана трансферттерден 0,17 млрд. сомго ашуу, салыктык кирешелерден 3,8 млрд. сомго азаюу менен салынган.

(млн.сом)

	БОБ	“РБ жөнүндө” 30.12.2015-ж. Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен бекитилген мыйзамы	БОБдон четтөө	«РБга өзг. кирг. жөнүндө» 22.12.16-ж. Кыргыз Республикасынын такталган мыйзамы	Бекитилгенден четтөө	БОБдон четтөө
ИДП	486492,3	501582,5	+15090,2	454389,0	-47193,5	-32103,3
Кирешелердин бардыгы	138363,2	141433,1	+3069,9	140374,9	-1058,2	+2011,7
Салыктык	111476,0	107647,3	-3828,7	101447,3	-6200	-10028,7
Салыктык эмес	15427,1	22156,2	+6729,1	28108,8	+5952,6	+12681,7
Трансферттер	11460,2	11629,6	+169,4	10747,8	-881,8	-712,4

Мамлекеттик бюджеттин параметрлеринде киргизилген өзгөртүүлөргө ылайык төмөнкүдөй оңдоолор жүргүзүлгөн.

Алсак, мыйзам менен бекитилгенден жана БОБдон салыктык кирешелер боюнча болжолдоо 6,2 млрд. сомго жана 10,0 млрд. сомго, трансферттер 0,88 млрд. сомго жана 0,71 млрд. сомго азайган, ошол эле учурда салыктык эмес кирешелер 5,95 млрд. сомго жана 12,68 млрд. сомго көбөйгөн.

Жогоруда келтирилген маалыматтар республикалык бюджеттин салыктык түшүүлөрдөн олуттуу көз карандылыгы жөнүндө күбөлөндүрөт, буга байланыштуу орто мөөнөттүү келечекте салыктык кирешелердин декларацияланган көлөмүнүн өсүшүнө 2016-жылы 92,9 млрд. сомдон 2018-жылы 117,1 млрд. сомго жеткирүүгө күмөн жаратат.

Пландоонун төмөн деңгээлине байланыштуу салыктык эмес кирешелер БОБдо бир кыйла төмөндөтүлгөн параметрлер менен болжолдоно тургандыгын белгилеп кетүү зарыл, алар кийин 12,7 млрд. сомго же 182,2%га көбөйүү менен Мыйзамда такталган.

Республикалык бюджеттин жалпы кирешелери МИП гранттарын эске алуу менен, 2016-жылы 124,4 млрд. сом суммасында же ИДПга карата 24,8% каралган. Номиналдык туюнтууда 2015-жылдын бекитилген бюджетине карата республикалык бюджеттин кирешелери 11,5% же 12,8 млрд. сомго өсүү менен пландалган.

2016-жылы республикалык бюджеттин кирешелеринин курамында:

- салыктык кирешелер 92,9 млрд. сомго (ИДПга карата 18,5%),

- салыктык эмес кирешелер – 19,8 млрд. сомго (ИДПга карата 4,0%) пландалган.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик салык кызматы (мындан ары - МСК) үчүн кирешелер боюнча болжол 78,8 млрд. сом⁴ өлчөмүндө бекитилген, 2015-жылдын иш жүзүндөгү маалыматка карата өсүү арымы 129,4% же 17,9 млрд. сомго көп.

МСК Өкмөт менен Финминге 2016-жылы бюджеттин киреше бөлүгүн 13,8 млрд. сомго, анын ичинен макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн азаюусу (6,7 млрд. сом) жана салыктык мыйзамдардын өзгөрүшүнө байланыштуу (7,0 млрд. сом) аткарууда өзгөргөн тобокелчиликтер тууралуу маалымдаган.

Алсак, 2016-2017-жылдарга КР социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн орто мөөнөттүү болжолуна ылайык, 2016-жылга ИДПнын өсүү параметрлерин 40 млрд. сомго азайтуу каралган, бул 103,0% анык өсүү арымы менен 461,5 млрд. сомду түзгөн.

2016-жылга мамлекеттик бюджеттин киреше бөлүгүндө макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн азайышына байланыштуу, алгач МСК салыктар жана төлөмдөр боюнча 6,8 млрд. сом суммасында түшпөй калуу тобокелчиликтерин баалаган.

КР мыйзамдары менен 2016-жылга бюджет кабыл алынгандан кийин төмөнкү өзгөртүүлөр киргизилген:

- КНС боюнча каттоо босогосу 4төн 8 млн.сомго чейин көбөйтүлгөн; товарларды, жумуштарды, кызмат көрсөтүүлөрдү экспорттоо жана Кыргыз Республикасынын аймагынан тышкары товарларды, жумуштарды, кызмат көрсөтүүлөрдү ишке ашыруу, ошондой эле КНС салынуучу же КНСтен бошотулуучу, накталай эмес формада⁷ төлөнүүчү товарларды, жумуштарды, кызмат көрсөтүүлөрдү ишке ашыруу сатуудан алынуучу салыктан бошотулган;

- Буудайды импорттоо КНС төлөөдөн бошотулган, ошондой эле импорттоочунун өзү өндүргөн унду жеткирүү КНСтен бошотулган⁸.

Аталган мыйзамдардын кабыл алынгандыгына байланыштуу МСК салыктар боюнча түшпөй калууларды алгач 7,0 млрд. сом суммасында баалаган, алар бюджетти кабыл алууда эске алынган эмес, анын ичинен:

- КР аймагында өндүрүлүүчү товарларга КНС (каттоо босогосунун көбөйүшүнө байланыштуу) 360,0 млн. сом суммасында;

- сатуудан алынуучу салык (товарларды, жумуштарды, кызмат көрсөтүүлөрдү экспорттоону бошотуу жана накталай эмес түрдө төлөө боюнча) 6,0 млрд. сом суммасында;

- импортко КНС (буудайды импорттоону бошотуу) баалоо тобокелчиликтери 655,0 млн. сом.

⁷ 31.12.2015-ж. №233 “Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджет жана 2016-2017-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

⁸ 31.12.2015 –жылдагы № 235 “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларын өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

Финмин жана Өкмөттүн Аппараты тарабынан 2016-жылга такталган бюджетти түзүүдө 6 398,6 млн. сом суммасындагы тобокелчиликтер гана көңүлгө алынган, анын ичинен: жеке киреше салыгы боюнча - 750,0 млн. сом, киреше салыгы боюнча – 680,0 млн. сом, алтын өндүрүүчү компаниялардан салыктар - 41,2 млн. сом, ыктыярдуу жана милдеттүү негизде патенттөө боюнча салык – 72,4 млн. сом, ЕАЭБдан импорттоого КНС – 1 305,0 млн. сом, сатык салыгы - 2 600,0 млн. сом, акциздик салык- 483,2 млн. сом, жер казынасын пайдалангандыгы үчүн салык - 310,7 млн. сом жана салык эмес кирешелер - 198,7 млн. сом.

2016-жыл үчүн МСК тарабынан такталган болжолдогу 72,4 млрд. сомдон 67,8 млрд. сом суммасындагы салыктар жана төлөмдөр жыйналган же аткаруу 93,6%. ИДПга карата кирешелердин үлүшү 14,8%ды түздү жана өткөн жылдын бирдей мезгилине салыштыруу боюнча 0,65 пайыздык пунктка көбөйгөн.

Республикалык бюджетке түшүүлөр болжолдогу 58,2 млрд. сомдон 54,3 млрд. сом же аткаруу 93,3%ды түздү.

Салык агенти тарабынан төлөнүүчү киреше салыгын жыйноо 8,5 млрд. сомду же болжолдон 91,8%ды түздү, өткөн жылдагы мезгилге салыштыруу боюнча 0,9 млрд. сомго же 11,3%га өскөн.

Бир кызматкердин орточо айлык номиналдык эмгек акысы 2016-жылдын январында- ноябрында (чакан ишканаларды эсепке албастан) 14 017 сомду түзгөн жана 2015-жылга салыштырмалуу 9,8 %га көбөйгөн.

Сатуудан алынуучу салыктан түшүүлөр 5,3 млрд. сом болжолдон 3,5 млрд. сомду же 65,6% түзгөн, өткөн жылдын деңгээлине салыштырмалуу түшүүлөр 0,5 млрд. сомго кыскарган же өсүү арымы 87,7%ды түздү.

ИДПга карата салыктардын үлүшү 0,16 пайыздык пунктка кыскарган жана 0,75%ды түздү.

Мында, пайдадан алынуучу салык боюнча болжолдуу көрсөткүчтөрдү аткарууга: 2015-жылдын ичиндеги валютанын курсунун өзгөрүшүнүн натыйжасында курстук айырмадан зыяндар, дүйнөлүк рынокто иштердин активдүүлүгүнүн төмөндөшү; чарба жүргүзүүчү субъекттердеги пайданын көлөмүнүн азайышы таасирин тийгизген.

2015-жылга салыштырмалуу 2016-жыл үчүн түшүүлөрдүн «СкайМобайл» ЖЧКсында - 283,1 млн.сомго, «Альфа Телеком» ЖАКында - 134,9 млн. сомго, ЮКЦ ЖАКында - 34,3 млн.сомго, "Кырг.инв.-кредиттик Банк" АОЗТ - 64,2 млн.сомго, "Юникредитбанк" ААКсында - 8,4 млн.сомго, "Кыргызстан" АКБ ААКсында - 8,1 млн. сомго, "Халык Банк" ААКсында - 3,5 млн.сомго, "Түндүк электр" ААКсында - 106,5 млн. сомго, "Кант цемент заводу" ААКсында - 68,3 млн.сомго бир кыйла азайышы байкалган. Ошондой эле, пайдадан алынуучу салык боюнча түшүүлөргө зыяндарды узартуунун ири суммасы таасир тийгизген: "НЭСК" ААКсы - 269,2 млн. сом; «Электр станциялары» ААКсы - 143,5 млн.сом; «Каз Минералз Бозымчак» ЖЧКсы - 305,9 млн.сом; АК «Эйр Манас» ЖЧКсы - 286,9 млн.сом.

КР аймагына ЕАЭСБге мүчө мамлекеттерден ташылып келинүүчү товарларга КНСтен түшүүлөр 12,0 млрд. сомду түздү, 14,4 млрд. сом болжолдон аткаруу 83,8%ды түздү же кем түшүү 2,4 млрд. сомду түздү. Аткарбоонун негизги себептери, ЕАЭБ өлкөлөрүнөн импорттун көлөмүнүн 18,5%га же 322,8 млн. АКШ долларына азайышы жана Салык кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү (буудайды импорттоодо КНСТИ төлөөдөн бошотуу) болуп саналат. Буудайды импорттоодон 2016-жылы импортко КНСТИн жоготуулары 476,0 млн.сомду түздү.

Сатуудан алынуучу салык 7,0 млрд. сом болжолдон 6,0 млрд. сомду түздү же аткаруу 85,4%. 2015-жылга салыштырмалуу түшүүлөр 1,5 млрд. сомго же 20,1%га кыскарган.

Аткарбоонун негизги себеби товарларды, жумуштарды, кызмат көрсөтүүлөрдү экспорттоону, товарларды, жумуштарды, кызмат көрсөтүүлөрдү КР аймагынан тышкары, ошондой эле накталай эмес түрдө төлөнгөн сатууну сатуудан алынуучу салыктан бошотуу. Бул салык боюнча бааланган түшпөй калуулар 3,6 млрд.сомду түздү.

2016-жылга бюджет, ИДПнын болжолунун негизинде 501,6 млрд. сом көлөмүндө түзүлгөн, мында ИДПнын өсүү арымы 5,2% деңгээлинде болжолдонгон. Ошондой эле, айрым салыктар боюнча 2016-жылга болжол олуттуу өсүү арымы менен бекитилген (аракка акциз салыгы 244,3%, КНС 129,2%; киреше салыгы -128,2%, пайдадан алынуучу салык - 151,0%).2016-жыл ичинде салыктын бул түрлөрү боюнча тактоо жүргүзүлгөн, ал жерде өсүү арымы азаюу жагына кайрадан каралган.

Жер казынасын пайдалануудан түшүүлөрдүн азайышы (952,8 млн.сом болжолдон 880,5 млн.сом) белгиленген. Өткөн жылдардагы мезгилдерге салыштырмалуу түшүүлөр 36,4%га кыскарган. ИДПга карата салыктын үлүшү 0,37%га кыскарган жана 0,19 пайыздык пунктту түздү. Аткарбоонун негизги себеби жер казынасын пайдалануу укугун берүү боюнча өтпөй калган конкурстар жана аукциондор эсептелет.

2016-жылга бажылык алымдардан түшүүлөрдүн болжолу 32,2 млрд. сом⁹ суммасында бекитилген, бул 2015-жыл үчүн үчүнчү өлкөлөрдөн бажылык алымдардын түшүүлөрүнүн деңгээлинен 11,4 млн. сомго 54,9%га көп.

2016-жылга бажылык алымдардан түшүүлөрдүн такталган болжолу баштапкы деңгээлде 32176,1 млн. сом суммасында сакталган, мында бюджеттин киреше бөлүгүн учурдагы аткаруунун жана импорттун көлөмүнүн азайышынын негизинде 3785,3 млн. сомго ондоолор жүргүзүлгөн, анын ичинен:

- ЕАЭБ өлкөлөрүнөн түшүүчү алымдардын болжолдуу суммасы 2000,0 млн. сомго, акциз 1385,3 млн. сомго, бажылык алымдардын бирдиктүү коюмдары боюнча бажылык алымдар, салыктар 400,0 млн. сомго азайган;

⁹ 31.12.2015 г. № 233 “Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджетти жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

• КНСтен түшүүлөр боюнча болжол бул суммага көбөйгөн.¹⁰

ЕАЭБ жөнүндө келишимге ылайык түшүүчү алымдар боюнча бюджеттин киреше бөлүгүнө түшпөй калуулар боюнча тобокелчиликтерди, үчүнчү өлкөлөрдөн импортко акциздерди жана бажылык төлөмдөрдүн бирдиктүү коюмдары боюнча төлөмдөрдү, салыктарды эске алуу менен, мамлекеттик бюджеттин кирешелерин болжолдоо методикасына¹¹ ылайык

МБК тарабынан эсептелген 2016-жылга бажылык төлөмдөрдүн түшүүлөрүнүн күтүлгөн болжолуна ылайык болжол 28533,0 млн. сом өлчөмүндө аныкталган.

МБКны түшпөй калган кирешелерин жабуу үчүн бажылык төлөмдөрдү алуу тартибин гармонизациялоо, операциялардын түрлөрү боюнча экспорттолуучу товарлар боюнча маалыматтарды берүү жөнүндө КЭР мониторингин жана бажылык тескөө жол-жоболорун иштеп чыгуу аркылуу бажылык төлөмдөрдүн 1250,0 млн. сомго кошумча түшүүлөрү боюнча ЭВФ менен макулдашылган чаралар пландалган.

Жогорку Евразия экономикалык кеңешинин 16.10.2015-жылдагы №22 чечимине ылайык ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин бажылык кызматтары тарабынан үчүнчү өлкөлөрдөн алынуучу товарларды (кийимдер, бут кийимдер, тиричилик техникасы жана электроника) тариздөөдө тобокелчиликтердин биргелешкен индикаторлорун макулдашуу боюнча иштер жүргүзүлгөн, алар 2016-жылдын 1-апрелинен тартып күчүнө кирген. 2016-жылы бажылык төлөмдөрдү жыйноонун көбөйүшүнө тобокелчиликтердин жаңыдан макулдашылган биргелешкен индикаторлорун колдонуу кызмат кылган.

Мамлекеттик бажылык кызматтары менен макулдашылган жаңы баа индикаторлору Кыргыз Республикасында колдонулгандардан орточо үч-төрт эсе ашат. Мында 2016-жылдын ичинде ЕАЭС мамлекеттеринин бажылык кызматтары тарабынан 700 товардык позициядан ашык баа индикаторлорун бирдейлештирүү улантылган.

Ошондой эле, сомго карата АКШ долларынын алмашуу курсунун көбөйүшү бажылык төлөмдөрдүн жыйналышына таасир тийгизди (2016-жылы АКШ долларынын алмашуу курсунун 2015-жылга салыштырмалуу орточо өсүшү 4,55 сомду түздү). Алмашуу курсунун өсүшүнүн эсебинен үчүнчү өлкөлөрдөн келген товарлардан КНС 1 млрд. сомго жакын кошумча түшкөн.

Эл аралык соодага салыктардын жана тышкы операциялардын 94,8%ы 13,1 млрд. сом суммасында ЕАЭБ өлкөлөрүнөн алымдардан турат, мында аткаруу 81,9% же 2,9 млрд. сомго аз.

Өкмөттүн токтомдору болгон учурда да, МСК жана Финмин тарабынан болжолдонгон эмес жана 2016-жылга республикалык бюджеттин кирешелеринин болжолуна киргизилген эмес, түшүүлөр:

¹⁰ 22.12.2016 г. № 214 “Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджети жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

¹¹ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 26-августундагы № 604 токтому

- 2015-2016-жылдарда ташып келүүлөргө бажы алымдарынан түшүүлөрдүн бөлүштүрүлбөгөн КБКдан бөлүштүрүлгөн КБКга жаңылыштык менен которууларынын эсебинен келип чыккан терс маани менен импорттук бажылык алымдардан 6,2 млн.сом;

- Бажы биримдигинин Бажы кодексинин «Жеке пайдалануу үчүн товарларга карата бажылык алымдарды, салыктарды төлөө» 360-беренесине ылайык жыйынды бажылык төлөмдөрдөн 3,5 млн. сом;

- үчүнчү өлкөлөрдөн чет өлкөлүк автоташуучулардан Кыргыз Республикасынын аймагы боюнча жол жүрүүлөрдөн жыйымдарды төлөөнүн жана алуунун тартиби жөнүндө Жобонун негизинде чет өлкөлүк автоташуучулардан чыгууларынан алынуучу жыйымдардан 7,5 млн. сом¹²;

- «Кыргыз Республикасынын бажы аймагынан ташып чыгарылуучу регенерациялануучу кагазга жана картонго (макулатурага жана таштандыларга) ташып чыгуу (экспорттук) бажы алымынын ставкасын белгилөө жөнүндө» Өкмөттүн 30.09.2009-жылдагы №610 (Өкмөттүн 09.06.2015-ж. №350 токтомунун редакциясында), «Иштетилбеген же одоно майдаланган, таарып кесилген же башка ыкма менен тик бурчтуу, чарчы формадагы блок же такталарга бөлүнгөн акиташ-ракушечникти ташып чыгууга бажы алымдарынын ташып чыгуу (экспорттук) ставкаларын бекитүү жөнүндө» Өкмөттүн 07.10.2016-ж. №534, “Бодо малдын жана жылкылар түркүмүндөгү жаныбарлардын иштетилбеген терилерин ташып чыгууга (экспорттук) бажы алымдарынын ташып чыгуу ставкаларын бекитүү жөнүндө” Өкмөттүн 16.05.2016-ж. №254 токтомдоруна ылайык экспорттук алымдардан 6,7 млн.сом

2016-жыл үчүн мамлекеттик бюджеттин аткарылышы тууралуу Финминдин жана бажылык төлөмдөр боюнча пландын аткарылышы боюнча МБКнын отчётторундагы маалыматтарды талдоодо жыйынтык сумма боюнча салыктык кирешелердин 0,2 млн.сомго, импортко КНС боюнча 75,9 млн.сомго жана импортко акциз боюнча 7,4 млн.сомго айырмалары белгиленген.

(млн. сом)

Төлөмдөрдүн түрү	Факт МБК	Факт ФМ	Четтөө
Салыктык кирешелердин бардыгы:	29338,2	29338,4	-0,2
анын ичинен			
Импортко КНС	15293,9	15218,0	75,9
Импортко акциз	235,0	227,6	7,4
Эл аралык соодага жана тышкы операцияларга салыктар	13809,3	13809,3	0,0

¹² Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1999-жылдын 20-декабрындагы №711 токтому менен бекитилген.

Бюджетке тикелей чогултулуучу төлөмдөрдүн түшүүлөрү 16243,5 млн. сомду түздү, бул белгиленген пландан 49,0 млн. сомго (100,3%) көп. 2016-жылы ЕАЭС өлкөлөрүнөн алынган алымдарды кошпогондо, бажылык төлөмдөрдүн түшүүлөрүнүн болжолун аткарууга, 2016-жылдын сентябрь айынан тартып, үчүнчү өлкөлөрдөн товарлардын импорттоонун көлөмүнүн азайышы таасирин тийгизди.

Ташып келүүлөргө бажылык алымдардын (эквиваленттик иш аракети бар башка салыктар жана жыйымдар) суммаларын эсептөөнүн жана бөлүштүрүүнүн, аларды Евразия экономикалык биримдигине (Евразия экономикалык биримдик жөнүндө Келишимге карата №5 тиркеме) мүчө мамлекеттердин бюджеттеринин кирешелерине которуунун тартиби жөнүндө протоколго ылайык, ташып келүүлөргө бажылык алымдарды бөлүштүрүүнүн ченемдери төмөнкү өлчөмдөрдө белгиленген (%):

- Армения Республикасы -1,11;
- Беларусь Республикасы - 4,56;
- Казакстан Республикасы - 7,11;
- Кыргыз Республикасы -1,9;
- Россия Федерациясы - 85,32.

2016-жылга ЕАЭБ өлкөлөрүнөн түшүүчү алымдардын болжолу алгач 18 млрд.сом суммасында бекитилген, такталган сумма 16,0 млрд.сом. 2016-жыл үчүн ЕАЭБге катышуучу өлкөлөрдөн КР бюджетине белгиленген ченемдерге ылайык 13,1 млрд.сом түшкөн же болжолдуу аткаруу 81,9%ды түздү. Кыргыз Республикасы тарабынан ташып келүүлөргө бажылык алымдардан ЕАЭБ мүчө өлкөлөргө 12,2 млрд.сом которулган. Ошентип, Кыргыз Республикасы бюджетке ЕАЭБ өлкөлөрүнөн которулган суммадан 850,6 млн. сомго көп алган.

ЕАЭБ өлкөлөрүнөн ташып келүүлөргө бажылык алымдар боюнча пландалган кирешелердин түшпөй калууларынын негизги себеби, 2016-жылы ЕАЭБ өлкөлөрүнө үчүнчү өлкөлөрдөн товарларды импорттоонун көлөмүнүн азайышы болду.

Алсак, ЕЭК маалыматы боюнча, 2016-жыл үчүн үчүнчү өлкөлөрдөн товарларды импорттоонун көлөмү 201,3 млрд. АКШ долл. түздү. 2015-жылдын бирдей мезгилине салыштырмалуу 2%га же 4,2 млрд. АКШ долларына кыскарган.

2016-жыл үчүн бажылык статистиканын маалыматын талдоо, айрым товарлар боюнча бажылык төлөмдөрдүн түшүүлөрүнүн көбөйүү резервдери бар экендигин көрсөттү. 2016-жыл үчүн «уюлдук аппараттар» товардык позицияларын ташып келүүнүн көлөмү 903883 даананы түзгөн (бул позициянын негизги көлөмү КЭРден ташылып келинет), орточо баа 30 АКШ долл., мында алардын орточо рыноктук баасы 40 АКШ доллардан кем эместе түзөт. Баалардын контролдук деңгээлин 40 АКШ долларга чейин жеткирген учурда жана ташып келүүлөрдүн көлөмүн 2016-жылдын деңгээлинде сактаган шартта, бажылык төлөмдөрдүн эсептик кошумча түшүүлөрү 34,0 млн. сомду түзөт.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик мүлктү башкаруу боюнча фонд тарабынан тескелүүчү төлөмдөр

Менчиктештирүүдөн каражаттар боюнча такталган планда 1 001,9 млн.сом, 2016-жылы иш жүзүндөгү түшүүлөр болгон эмес.

2016-жылы 2 284,7 млн.сом дивиденддер келип түшкөн, анын ичинен Өкмөттүн 23.12.2016-ж. № 565-б буйругунун негизинде бюджеттин алдындагы милдеттенмелерди тындырууга алынган бюджеттик ссудалардын каражаттарынын эсебинен «Электр станциялары» ААКсынан 500,0 млн.сом келип түшкөн.

Пайдадан түшүүлөр 484,9 млн.сомду түздү, анын ичинен «Кыргызтемиржолу» УК» МИден түшүүчү 429,6 млн.сом, алардын ичинен 365,0 млн.сому Өкмөттүн 29.12.2016-ж. № 575-б. буйругунун негизинде темир жол транспортун өнүктүрүү боюнча иш-чараларды ишке ашырууга арналган алынган бюджеттик ссудадан төлөнгөн.

Айрым бюджеттик мекемелер тарабынан мамлекеттик мүлктү ижарага берүүдөн ижара акысынын 30%ы республикалык бюджетке өз учурунда чегерүү камсыздалган эместигин, белгилей кетүү керек.

Алсак, Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат жана туризм министрлигинин түзүмдүк бөлүнүштөрү тарабынан 649,6 миң сом, Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин Баштапкы жана орто кесиптик билим берүү агенттиги тарабынан 535,4 миң сом (*аудиттин жүрүшүндө бюджетке 161,0 миң сом чегерилген*) бюджетке чегерилбегендиги аудит тарабынан аныкталган.

Атайын каражаттар боюнча түшүүлөрдү талдоо

01.01.2017-ж. карата абал боюнча бюджеттик мекемелердин жана уюмдардын атайын эсептериндеги каражаттардын калдыктарына талдоо жүргүзүүдө, Бюджеттик кодексин ченемдерине ылайык, республикалык бюджеттин кирешесине чегерилүүгө тийиш жана мамлекеттик акы көрсөтүүчү кызматтардан келип түшүүлөр болуп эсептелбеген акча каражаттары атайын эсептерге келип түшкөндүгү аудит учурунда аныкталган:

- КР Өкмөтүнө караштуу Курчап турган чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттиги (КРӨ КЧКТЧМА) - 91780,9 миң сом, курчап турган чөйрөнү булгагандыгы жана айбанаттар жана өсүмдүктөр дүйнөсүн пайдалангандыгы үчүн жыйымдар (*аудиттин жүрүшүндө бюджетке 91780,9 миң сом чегерилген*);

- КР Өкмөтүнө караштуу Монополияга каршы жөнгө салуу мамлекеттик агенттигинин (КРӨ МКЖМА) - 72614,9 миң сом (*аудитин жүрүшүндө жана аудит аяктаганда бардык 72614,9 миң сом суммасы чегерилген*);

- КР Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик материалдык резервдер фондунун (КРӨ ММРФ) – 73660,1 миң сом (*аудит аяктаганда бюджетке 73660,1 миң сом чегерилген*);

-Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик мүлктү башкаруу боюнча фонду (КРӨ ММБФ) - 29235,5 миң сом, депозиттик эсептеги жана мамлекеттик мүлктү менчиктештирүү үчүн эсептеги каражаттардын калдыктары (аудиттин жүрүшүндө бюджетке 29235,5 миң сом чегерилген).

Аудит тарабынан 2016-жылга бекитилген сметадан ашык алынган, саламаттык сактоо мекемелери боюнча жалпы **4367,9 миң сом** суммасында, ошондой эле айрым билим берүү жана маданий мекемелери боюнча, казыналыктан кыйгап өтүү менен пайдаланылган жалпы **248,3 миң сом** суммасында кирешелер аныкталган.

Республикалык бюджеттин чыгаша бөлүгүнүн аткарылышы

Республикалык бюджеттин жалпы чыгымдары (атайын каражаттарды, тышкы гранттарды жана МИП насыяларын эсепке албаганда) 131,3 млрд.сомду түздү, бул 2015-жылдын көрсөткүчтөрүнөн 18,4 млрд.сомго (16,3%) көп.

Республикалык бюджеттин жыйынды чыгымдары (учурдагы чыгымдар жана финансылык эмес активдерди сатып алуу боюнча чыгымдар) (атайын каражаттарды, тышкы гранттарды жана МИП насыяларын эске алуу менен) 136,7 млрд.сомду түздү же 146,9 млрд.сом суммасындагы такталган пландан 93,1%. ИДПнын көлөмүндө республикалык бюджеттин жыйынды чыгымдары 29,8%ды түзөт. Өткөн жылга салыштырмалуу республикалык бюджеттин чыгымдары 16,3 млрд.сомго же 13,5%га өстү.

Республикалык бюджеттин жыйынды чыгымдары (атайын каражаттарды, тышкы гранттарды жана МИП насыяларын эске албаганда) 117,6 млрд.сом пландан 111,9 млрд.сом түздү же 95,1%га аткарылган. Республикалык бюджеттин жыйынды чыгымдары ИДПнын көлөмүнө карата 24,4%ды түздү. 2016-жылы чыгымдардын абсолюттук өсүшү 12,6 млрд.сомду же 12,8%ды түздү.

Чыгымдардын планын аткаруунун жогорку пайызына байланыштуу, төмөнкү беренелер боюнча белгиленген, алар «Эмгек акы» - 98,5 % (35,1 млрд.сом), «Саламаттык сактоо тутумунда бирдиктүү беренелер менен берилүүчү чыгымдар» - 97,5% (9,5 млрд.сом), «Чет өлкөлүк мамлекеттерден жана эл аралык уюмдардан алынган насыялар жана зайымдар боюнча пайыздарды төлөө» - 97,6% (3,3 млрд.сом), «Мамлекеттик баалуу кагаздар боюнча пайыздарды төлөө» - 98,8% (1,8 млрд.сом), «Ишканаларга субсидиялар» - 98,3% (2,6 млрд.сом), «Эл аралык уюмдарга учурдагы гранттар» - 99,0% (0,5 млрд.сом), «Жөлөкпул» - 98,6% (23,8 млрд.сом).

Негизги бөлүмдөр жана жалпы чыгымдарда алардын салыштырма салмагы боюнча 2015-2016-жылдар үчүн республикалык бюджетти аткаруу (атайын каражаттарды эске алуу жана тышкы гранттарды жана МИП насыяларын эсепке албаганда)

(млн. сом)

Бөлүмдөр	Факт 2015-ж.	Сал. салм . %	ИДПг а	План 2016г-ж	Факт 2016-ж.	%	четтөө	Сал. салм . %	ИДПг а	четтөө 2015-ж.
----------	-----------------	---------------------	-----------	-----------------	-----------------	---	--------	---------------------	-----------	-------------------

			карат а %						карат а %	
Жалпы багыттагы мамлекеттик кызматтар	15041,6	13,7	3,6	18 806,1	16 686,5	88,7	-2 119,6	13,5	3,6	1 644,9
Коргоо, Коомдук тартип жана коопсуздук	16 982,5	15,5	4,0	20 763,8	19 516,7	94,0	-1 247,1	15,8	4,3	2 534,2
Экономикалык маселелер	11 457,8	10,5	2,7	14 229,3	12 148,7	85,4	-2 080,6	9,9	2,7	690,9
Курчап турган чөйрөнү коргоо	810,1	0,7	0,2	1 014,5	934,5	92,1	-80,0	0,8	0,2	124,4
Турак жай жана коммуналдык кызматтар	2 165,7	2,0	0,5	1 663,6	1 643,6	98,8	-20,0	1,3	0,4	-522,1
Саламаттык сактоо	12 213,1	11,2	2,9	14 678,9	13 584,2	92,5	-1 094,7	11,0	3,0	1 371,1
Эс алуу, маданият жана дин	2 808,3	2,6	0,7	5 297,9	4 977,7	94,0	-320,2	4,0	1,1	2 169,4
Билим берүү	23 806,7	21,8	5,6	31 066,1	29 600,1	95,3	-1 466,0	24,0	6,5	5 793,4
Социалдык коргоо	24 151,0	22,1	5,7	25 365,8	24 303,2	95,8	-1 062,6	19,7	5,3	152,2
Жыйынтыгы	109 436,8	100	25,8	132 886,0	123 395,1	92,9	-9 490,9	100	27,0	13 958,3

Республикалык бюджеттин чыгымдарынын негизги үлүшүнүн 60%ын социалдык чөйрөгө чыгымдар түзөт.

2016-жылга чыгымдар боюнча республикалык бюджеттин кассалык аткарылышынын жыйынтыгы боюнча, министрликтер менен ведомстволордун **5923,3 млн. сом** суммасына жакын операциялык чыгымдары аткарылбай калган, анын ичинен **корголгон беренелер боюнча 1377,0 млн. сомго чыгымдар аткарылган эмес.**

Мында, 2016-жылдын декабрына каралган кассалык пландын 204,1 млн. сом суммасындагы сумма министрликтер жана ведомстволор тарабынан тандалган эмес, андай болсо, жыл жыйынтыгы боюнча отчеттук маалыматтарга ылайык, министрликтерде жана ведомстволордо 200,1 млн.сом суммасындагы насыялык карыз кантип түзүлгөн:

(млн.сом)

Коду	Көрсөткүчтөрдүн аталышы	Финмин тарабынан аткарылган эмес (бюджеттик каражаттар боюнча)	Министрликтердин жана ведомстволордун аткарылбаган милдеттенмелери
2111	Эмгек акы	521,3	94,1
2121	Социалдык фондго төгүмдөр	138,1	96,2
2216	Бирдиктүү беренелер менен берилүүчү чыгымдар (ЕП)	240,4	
2217	Медициналык товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу	29,8	
2218	Тамак-аш азыктарын сатып алуу	117,7	

2711	Социалдык камсыздоо боюнча жөлөкпул	98,0	5,7
2721	Социалдык жардамдар боюнча жөлөкпул	229,1	
2821	Стипендиялар	2,6	4,1
	Жыйынтыгы:	1 377,0	200,1

Эмгек акы жана Социалдык фондго төгүмдөр боюнча аткарылбаган милдеттенмелер кезектеги бюджеттик жылга өткөн, тийиштүү түрдө:

- Билим берүү жана илим министрлигинде – 32,6 млн.сом жана 44,5 млн.сом, бардыгы 77,1 млн.сом;

- Жол жана транспорт министрлигинде – 14,6 млн.сом жана 4,3 млн.сом, бардыгы 18,9 млн.сом;

- Өзгөчө кырдаалдар министрлигинде – 1,4 млн.сом жана 3,7 млн.сом, бардыгы 5,1 млн.сом;

- КРӨгө караштуу Техникалык жана экологиялык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекцияда - 0,8 млн.сом жана 5,6 млн.сом, бардыгы 6,4 млн.сом.

Бюджетти аткаруу процессинде көптөгөн мекемелер жана уюмдар тарабынан, алардын факты жүзүндө жүзүндөгү керектөөсүнөн ашырылган көлөмдө, товардык-материалдык корлорду мамлекеттик сатып алуулар, ошондой эле дебитордук карызга бюджеттик каражаттарды тартуу жүргүзүлөт. Мында, Финансы министрлиги тарабынан жылдык отчетторду алууда талдоо жана корлордун ченемден ашык калдыктарын жана эсептердеги каражаттарын калдыктарын чегерүү жүргүзүлбөйт.

ТМБлардын ченемден ашык корлорунун жана эсептердеги каражаттардын калдыктарынын пайда болуу себеби болуп, жылдын аягында каржылоо эсептелээрин, белгилей кетүү керек.

2016-жылдын аягында ТМБлардын ченемден ашык корлору жана төмөндөгү бөлүмдөр боюнча алыш-бериш эсептеринде каражаттардын калдыгы болгон: «Айыл чарбасы» 6492,7 миң сом суммасында, «Жалпы багыттагы мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөр» - 54519,9 миң сом, «Билим берүү» - 311,1 миң сом (*аудиттин жүрүшүндө бюджетке 212,1 чегерилди*), «Саламаттык сактоо» - 50737,3 миң сом (*аудиттин жүрүшүндө 2504,5 миң сом чегерилген*), «Социалдык коргоо» - 12312,0 миң сом (*аудиттин жүрүшүндө бюджетке чегерилди*), «Эс алуу, спорт, маданият жана дин» - 33232,1 миң сом (*12897,3 миң сом чегерилген*), «Курчап турган чөйрөнү коргоо» - 1653,7 миң сом (*бюджетке чегерилген*).

Билим берүү жана илими министрлигине карата, алыш-бериш операцияларын, төлөнгөн аванстарды талдоодо, жылдын аягында 65194,2 миң сом суммасында дебитордук карыз жана 13989,1 миң сом суммасындагы насыялык карыздын пайда болгондугу аныкталган, ал жерде насыялык карыздан дебитордук карыздын ашырылышы 51205,1 миң сомду түзгөн. Финансы министрлиги тарабынан каржылоого байланыштуу, жылдын

аягында конкурстун жеңүүчүлөрү менен түзүлгөн келишим суммасынан 90%га чейинки өлчөмдө авансалык төлөмдөр жүргүзүлгөн, бул болсо, көрсөтүлгөн дебитордук карыздын пайда болуусуна алып келген.

Финансы министрлиги бюджеттик мекемелер бөлүгүндө алардын пайда болуу себептерин талдоонун жыйынтыгы боюнча, алыш-бериш эсептериндеги каражаттардын калдыктарын жана ТМБлардын ченемден ашык королорун чегериши керек.

2016-жылга мамлекеттик карыздын негизги суммасын төлөө боюнча республикалык бюджеттин чыгымдары 15,6 млрд. сомду же пландагы 16,0 млрд. сом алдында 97,3%ды түзгөн, анын ичинен, тышкы карыздын негизги суммасын төлөө боюнча чыгымдар - 5,8 млрд. сом жана ички карыз – 9,8 млрд. сом, анын ичинен, мамлекеттик баалуу кагаздар: кыска мөөнөттүү – 4,3 млрд. сом, узак мөөнөттүү – 5,5 млрд. сом.

2016-жылы республикалык бюджет, тартыштыктын 22,0 млрд. сом пландуу көрсөткүчүнүн алдында, 20,9 млрд. сом суммасындагы тартыштык менен аткарылган.

2016-жылдын аягындагы бюджеттик каражаттардын тартыштыгы (жүгүртүлгөн кассалык накталай акчалар) 1,7 млрд. сомду түзгөн.

Жүгүртүлгөн кассалык накталай акчалар убактылуу кассалык үзгүлтүктөрдү жабуу үчүн пайдаланылышы мүмкүн жана ошол эле жылы, бюджетти¹³ бекитүүдө белгиленген өлчөмгө чейин калыбына келтирилиши керек. 2016-жылга жүгүртүлгөн кассалык накталай акчалар 150,0 млн. сом¹⁴ суммасында белгиленген, ал бир катар жылдардан бери өзгөртүлгөн эмес. Мында, отчеттук маалыматтар боюнча, жылдын аягындагы бюджеттик каражаттардын калдыктары ченемден бир кыйла ашырылган жана 01.01.2015-жылы - 6638,9 млн. сомду, 01.01.2016-жылы – 8853,4 млн. сомду 01.01.2017-жылы – 1707,0 млн. сомду түзгөн.

Бул максаттарда, жүгүртүлгөн кассалык накталай акчалар көлөмүн болжолдоо жана республикалык бюджеттин аткарууда, бюджеттик жыл ичинде кассалык үзгүлтүктөрдү жабуу муктаждыгын эске алуу менен, кезектеги бюджеттик жылда аны колдонуу методикасын иштеп чыгуу жана бекитүү аудит тарабынан сунушталат.

¹³ “Кыргыз Республикасындагы бюджеттик укуктун негизги принциптери жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 23-беренеси

¹⁴ “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 8-беренеси

Бөлүмдөрдүн аталышы	Факт 2015-ж.	Бекит. бюджет 2016-ж.	Сал. салм. %	такт. бюджет 2016-ж.	Сал. салм. %	Касс. чыгым 2016-ж.	Сал. салм. %	Бекит. такт. четтөө	Такт. касс. четтөө	% 2016 атк.
Саламаттык сактоо	10911,7	12261,8	11,3	12 453,4	10,6	11 981,1	10,7	191,6	-472,3	96,2
Эс алуу, маданият жана дин	2540,5	2587,9	2,4	4 918,6	4,2	4 677,0	4,2	2330,7	-241,6	95,1
Билим берүү	20279,2	17076,5	15,7	26 071,9	22,6	25 434,7	22,7	8995,4	-637,2	97,6
Социалдык коргоо	24116,6	33986,3	31,3	25 343,8	21,6	24 294,9	21,7	-8642,5	-1048,9	95,9
Жыйынтыгы	99198,6	108444,7	100	117583,6	100	111 855,8	100	9138,9	-5727,8	95,1

Белгилүү болгондой, бюджеттик каражаттардын алгач бекитилген көлөмү социалдык коргоону кошпогондо, социалдык сектордун бардык негизги бөлүмдөрү боюнча көбөйгөн, мында бюджеттик бөлүнгөн каражаттардын жалпы көлөмү алгач бекитилген көлөмдүн ордуна 8642,5 млн. сомго кыскарган.

«Эс алуу, маданият жана дин» жана «Билим берүү» бөлүмдөрү боюнча бюджеттик ассигнованиелер олуттуу көбөйгөн, алардын салыштырма салмагы чыгымдардын жалпы структурасында тийиштүү түрдө 1,8% жана 7,0%га көбөйгөн. «Саламаттык сактоо» бөлүмү боюнча бюджеттик бөлүнгөн каражаттардын 191,6 млн. сомго көбөйгөндүгүнө карабастан, чыгымдардын жалпы структурасындагы салыштырма салмагы 0,6%га кыскарган.

Социалдык секторго бюджеттик ассигнованиелерди талдоо, чыгымдардын беренелери боюнча бөлүнгөн акча каражаттарынын 3404,5 млн. сомго көбөйүшү, жалпысынан бюджеттен капиталдык салымдарга жана имараттар менен курулмалардын курулушуна бөлүнгөн акча каражаттарынын 6296,1 млн. сомго көбөйүшүнүн эсебинен болду, мында төмөнкү беренелер боюнча кыскарган:

- «Эмгек акы» 1186,8 млн. сомго;
- «Соцфондго төгүмдөр» - 384,2 млн. сомго;
- «Коммуналдык кызмат көрсөтүүлөр» - 1237,8 млн. сомго;
- «Социалдык камсыздоо боюнча жөлөкпул» - 954,7 млн. сомго;
- «Калкка социалдык жардамдарды көрсөтүү боюнча жөлөкпул» - 290,1 млн. сомго;
- «Машиналар жана жабдуулар» - 523,6 млн. сомго;
- «Байланыш кызматтары» - 60,1 млн. сомго.

Бюджеттик бөлүнгөн акча каражаттарын азайтуунун негизги себептеринин бири болуп, бөлүнгөн акча каражаттарынын ашырылган көлөмдөрүн бюджеттик мекемелердин чыгымдар сметаларында бекитүү эсептелет. Алсак, ченемдик актылар жок туруп, чыгымдар сметасында

бекитилгендер:

- «Эл ТР» мамлекеттик теле радио компаниясы боюнча кошумча 50 штаттык бирдикти камсыздоого «Эмгек акы» беренеси боюнча - 7979,8 миң сом жана «Социалдык фондго төгүмдөр» боюнча - 1,4 млн. сом (Финмин тарабынан маалымкат-билдирүү менен алынган);

- Дарылар жана медициналык техникалар менен камсыздоо департаменттин бюджеттик каржылоого өткөрүүгө байланыштуу каржылоо боюнча борбордук иш-чараларга Саламаттык сактоо министрлиги 70,0 млн. сом, анын ичинен, төмөндөгү беренелер боюнча «Эмгек акы» - 28,7 млн. сом, «Социалдык фондго төгүмдөр» - 4,9 млн. сом, чыгымдардын жана башка беренелери боюнча - 36,3 млн. сом.

2016-жылы Саламаттык сактоо министрлигинин кайрылуусу боюнча, департаменттин эмгек акыларына каралган бөлүнгөн акча каражаттары, диабетке каршы каражаттар боюнча “Медициналык товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу” жана гемодиализ кызматы боюнча “Башка товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу” беренелерине жылдырылган.

Ошондой эле, ашыкча каралып бөлүнгөн акча каражаттары азайтылган:

- КУМА «Кабар» эмгек акыга - 4,7 млн. сом суммасында;
- Нарын областтык мамлекеттик теле радио компаниясында эмгек акыга - 3,5 млн. сом;
- Саламаттык сактоо министрлигинин борборлоштурулган иш чаралар боюнча эмгек акыга – 7,0 млн. сом, транспорттук кызматтар – 34,4 млн. сом жана коммуналдык кызматтар – 15,0 млн. сом;
- Билим берүү жана илим министрлигинин борборлоштурулган иш чараларга “Башка кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу” беренеси боюнча - 36,5 млн. сом (негизделген эсептөөлөр жок туруп, смета боюнча 45,0 млн. сом бекитилген).

Керектөө суммаларынын ашырылган көлөмдөрүн берүүгө байланыштуу, Социалдык фонд боюнча 56685,0 миң сом суммасында ашыкча каржылоо болгон, анын ичинен:

- бийик тоолуу шарттарда иштегендиги үчүн пенсия - 5001,3 миң сом;
- аскер кызматчыларына пенсия - 10343,5 миң сом;
- көп балалуу энелерге жана бала кезинен майыптардын энелерине пенсиялар - 18791,1 миң сом;
- аскер кызматчыларын мамлекеттик милдеттүү жеке камсыздандыруу - 16061,8 миң сом;
- башка компенсациялык төлөөлөр – 6487,3 миң сом.

Ошону менен бирге, айрым элементтер боюнча республикалык бюджеттен жетишсиз каржылоодон улам, Социалдык фонд тарабынан 94768,5 миң сом суммасындагы каражаттар тартылган, ал Финансы министрлиги тарабынан кайтарылыш керек.

Айрым беренелер боюнча чыгымдар, факты жүзүндөгү алдыдагы чыгымдарга талаптагыдай талдоо жүргүзүлбөстөн кыскартылган.

Алсак, Маалымат жана массалык коммуникациялар департаментине «Байланыш кызматтары» беренелери боюнча эфирдик санарип жерден тартуу телерадиоберүү кызматтарын көрсөтүү үчүн 154,9 млн. сом каралган. Бул берене боюнча бюджеттик бөлүнгөн акча каражаттарынын 17,2 млн. сомго азайтылгандыгына байланыштуу, «РПО РМТР» ААКсынын алдындагы насыялык карызы көбөйгөн.

Билим берүү жана илим министрлигинин мекемелери боюнча бюджеттик каражаттарды максатсыз пайдаланылышына жол берилген – 3082,1 миң сом (*аудиттин жүрүшүндө 1880,9 миң сом калыбына келтирилген*), Маданият, маалымат жана туризм министрлиги – 148,6 миң сом (*калыбына келтирилген*), Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жаштар иши, дене тарбия жана спорт боюнча мамлекеттик агенттик – 1665,4 миң сом (*157,8 миң сом чегерилген*).

Жылдын жыйынтыгы боюнча төмөнкү беренелер боюнча аткарылган эмес:

- «Эмгек акы» - 257,7 млн.сом;
- «Соцфондго төгүмдөр» - 103,1 млн.сом;
- «Социалдык камсыздоо боюнча жөлөкпул» - 75,5 млн.сом;
- «Калкка социалдык жардамдарды көрсөтүү боюнча жөлөкпул» - 227,6 млн.сом;
- «Машиналар жана жабдуулар» - 210,8 млн.сом;
- «Байланыш кызматтары» - 26,6 млн.сом;
- «Башка товарларды жана кызматтарды сатып алуу» - 836,9 млн.сом;
- «Саламаттык сактоо тутумунда бирдиктүү беренелер менен берилүүчү чыгымдар» - 240,4 млн. сом;
- «Имараттар жана курулмалар» - 231,1 млн.сом ж.б.

Бюджеттик бөлүнгөн акча каражаттарынын кыскарышынын жана аткарбоонун негизги себептери:

- кирешелер боюнча болжолдуу көрсөткүчтөрдү аткарбоо;
- Өкмөттүн айрым чечимдери боюнча, бюджеттик каражаттарды алуучулардын ортосунда кийинчерээк кайрадан бөлүштүрүү үчүн, бөлүштүрүлбөгөн каражаттардын резервин бекитилген бюджетке киргизүү;
- кредиттерди бөлүштүрүүчүлөрдүн табыштамалары боюнча бөлүнгөн акча каражаттарынын жогорулатылган көлөмүн бюджеттик мекемелердин чыгымдарынын сметаларында бекитүү;
- бюджеттик мекемелердин алдыдагы чыгымдардын тийиштүү түрдө талдоосуз чыгымдарды кыскартуу.

Республикалык бюджеттен бюджеттик ссудаларды берүү

2016-жылга республикалык бюджет жөнүндө Мыйзам менен, «Кредиттер, ссудалар, займдар» 3214-беренеси боюнча бюджеттик ссудаларды бөлүү каралган эмес.

Бул берене боюнча чыгымдар бөлүгүндө бюджеттин бекитилген

параметрлери боюнча жыл ичинде такталган, б.а. көрсөтүлгөн берене боюнча кошумча 4798,2 млн. сом каралган.

2016-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн буйруктарынын негизинде, республикалык бюджеттен төмөндөгү чарба субъекттерине бюджеттик ссудаларды берүү каралган:

(млн. сом)

№	Алуучунун аталышы	Сумма	КР Өкмөтүнүн буйругу
1	«Электр станциялары» ААКсы	1000,0	16.02.2016 -ж. № 57-б, 24.06.2016 -ж. № 294-б
2	«Мамлекеттик ипотекалык компания» ААКсы	1000,0	26.08.2016 -ж. № 386-б
3	«Кадам Жай өндүрүштүк-пайдалануучу туракжай-коммуналдык чарбасы» МИСи	40,2	16.08.2016 -ж. № 370-б
4	«Дастан» трансулуттук корпорациясы» ААКсы	260,0	08.02. 2016 -ж. № 45-б
5	«Тазалык» МИСи	85,0	25.04.2016-ж. КР ЖК Бюджет жана финансы комитетинин чечими
6	«Чыгыш электр» ААКсы	8,0	25.04.2016 -ж. № 187-б
7	КРӨ караштуу ЖДСМА МИ “ Этномаданият жана ат-спорттук индустриясын өнүктүрүү борбору”	7,0	17.06.2016 -ж. № 269-б
8	КРӨ караштуу Ветеринардык жана фитосанитардык коопсуздук боюнча МИСи	28,0	15.07.2016 -ж. № 319-б
9	«Кыргызтемиржолу» УК МИ	365,0	29.12.2016-ж. № 575-б
10	КРӨ караштуу Жаштар дене тарбия жана спорт иштери боюнча МА	125,0	28.07.2016 -ж. № 339-б
ЖЫЙЫНТЫГЫ:		2793,2	

“Кыргыз темир жолу” Улуттук компаниясы” МИСи тарабынан, темир жол транспортун өнүктүрүүгө багытталган 365,0 млн. сом суммасындагы бюджеттик ссуда, 2014-2015-жылдарга карата мамлекеттик ишкананын таза кирешесинен чегерүүлөр боюнча карызды жоюуга пайдаланылгандыгын аудит көрсөттү.

«Электр станциялары» ААКсы 500,0 млн сом суммасындагы алган бюджеттик сумманы, 2011-жыл үчүн дивиденддер боюнча карыздарды жоюуга багыттаган.

Бишкек шаарындагы «Тазалык» МИ г. Бишкек 85,0 млн. сом суммасындагы бюджеттик сумманы КНС боюнча карызды төлөө үчүн багытталган.

Ошентип, бюджеттик ссудаларды берүү аркылуу 950,0 млн сом суммасында жалпы республикалык бюджеттин кирешесине алуу, көрсөтүлгөн чарба жүргүзүүчү субъекттердин экономикалык ишинин натыйжасы болуп саналбайт, ал республикалык бюджеттин киреше бөлүгү боюнча планды аткаруу, бюджеттик ссудаларды чыгаруу боюнча кошумча чыгымдарды ишке ашыруу эсебинен жетишилген.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 15.07.2016-жылдагы № 319-б негизинде, айыл чарба малдарын идентификациялоо жана каттоо, чарбалары каттоо, идентификацияланган малдарды эсепке алууну жүгүртүү боюнча иш чараларды ыкчам жүргүзүү үчүн, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Ветеринария жана фитосанитардык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекциясына 28,0 млн өлчөмүндө бюджеттик ссуда бөлүнгөн.

Көрсөтүлгөн каражаттар “Оптима Банк” ААКсындагы мамлекеттик инспекциясынын алыш-бериш эсебине которулган, б.а. бюджеттик ссуданы чыгымдоо, региондук казыналык бөлүмү тарабынан тиешелүү контролдоосуз жана казыналык тутумунда жүргүзүлгөн сатып алуулар боюнча келишимдерди жана контракттарды каттоосуз жүргүзүлгөн.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жаштар, дене тарбия жана спорт боюнча мамлекеттик агенттикке II дүйнөлүк көчмөндөр оюндарын ачуу жана жабуу салтанатын өткөрүү боюнча иш-чараларга, 2016-жылга “МИК” ААКсына каралган каражаттарды кайрадан бөлүштүрүүнүн эсебинен 125,0 млн. сом бөлүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 11.03.2016-жылдагы № 95-б буйругуна ылайык, “Жеткиликтүү турак жай - 2015-2020” программасын ишке ашыруу алкагында “Мамлекеттик ипотекалык компания” ААКсын (мындан ары -“МИК”) финансылык ресурстар менен толук кандуу камсыздоо үчүн, Финансы министрлигине купонду төлөөнүн жарым жылдык мезгилдүүлүгү, жүгүртүү мөөнөтү аяктаганда негизги сумманы бир жолку төлөө менен, жүгүртүү мөөнөтү 5 жыл, жылдык 2 пайыз коюм менен чет өлкөлүк валютада МБКны чыгаруу жана жайгаштыруу аркылуу, 3,7 млрд. сом өлчөмүндө финансылык каражаттардын түшүүсүн камсыздоо тапшырылган.

Ошол эле учурда Финансы министрлигине “МИК” ААКсына 5 пайыздык коюм жана 10 жылдык төлөө мөөнөтү менен 3,7 млрд. сом суммасында ссуда бөлүп берүү тапшырылган.

Жогоруда аталаган Өкмөттүн буйругун аткаруу максатында Финансы министрлиги тарабынан АКШ долларында МБК жайгаштыруу боюнча аукцион өткөрүлгөн, мында иш жүзүндөгү сатуу 49,98 млн долларды түзгөн, КРУБдун расмий курсу боюнча түшүү учурунда 3,35 млрд сомду түзгөн, бул болсо, Өкмөттүн буйругунда көрсөтүлгөн суммадан 350,0 млн. сомго аз. Ушуга байланыштуу Финансы министрлиги тарабынан бюджеттик ссуда суммасын 2,5 млрд. сом өлчөмүндө белгилөө жана 5%дан 3%га чейин пайыздык коюмду азайтуу бөлүгү боюнча, жогоруда аталган буйрукка өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө Өкмөттүн буйругунун долбоору демилгеленген. Бул буйруктун долбоору Өкмөт тарабынан (2016-жылдын 26-августунда № 386-б) кабыл алынган.

Жогоруда аталаган буйрукту аткаруу максатында, ар бир транш үчүн 10 жыл тындыруу мөөнөтү менен жана жылдык 3% пайыздык коюмда, ар бир транштын датасынан негизги карызды мөөнөтүн 5 жылга жылдыруу менен, акча каражаттарынын иш жүзүндө которулган суммасына эсептөө менен жана күрөөсүз негизде.

2016-жылы республикалык бюджеттен “МИК” ААКсына 2500,0 млн.сом ордуна 1000,0 млн сом өлчөмүндө бюджеттик ссуда бөлүнгөн. Мында, Өкмөттүн “Жеткиликтүү турак жай - 2015-2020” программасын ишке ашыруу боюнча “МИК” ААКсын каржылоо графиги аудитке берилген эмес.

Чыгымдарды капиталдаштырууну жана уставдык капиталды түзүүнү талдоо

2016-жылга республикалык бюджет жөнүндө Мыйзамда, 3215«Акциялар жана капиталга катышуунун башка формалары» беренеси боюнча “Мамлекеттик ипотекалык компания” ААКсына уставдык капиталды түзүүгө 300,0 млн сом бөлүү каралган. “Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджетти жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” КР Мыйзамына өзгөртүүлөр киргизүү жөнүндө” КР Мыйзамы менен, 3215«Акциялар жана капиталга катышуунун башка формалары» беренеси боюнча 347,0 млн. сом кошумча каралган, б.а. бардыгы 647,0 млн. сом.

2016-жылы республикалык бюджеттен мамлекеттик компанияларга жана фондго 3215 “Акциялар жана капиталга катышуунун башка формалары” беренеси боюнча 647,0 млн. сом бөлүнгөн, анын ичинен “МИК “ ААКсы уставдык капитал катары 300,0 млн. сом алган. 2016-жылдын 31-декабрына карата компаниянын финансылык отчеттулугуна ылайык, актив суммасы 1 306,0 млн. сомду, финансылык натыйжа/ чыгаша – 7 341 сомду түзгөн.

«Мамлекеттик камсыздандыруу компания» ААКсын түзүү үчүн, 50 млн. сом бөлүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 01.06.2016-жылдагы № 292 “Камсыздандыруу (кайра камсыздандыруу) уюмдары жана камсыздандыруу (кайра камсыздандыруу) брокерлери үчүн уставдык капиталдын минималдык өлчөмдөрүн бекитүү жөнүндө” токтомуна ылайык, өмүрдү топтомо камсыздандырууну кошкондо, камсыздандыруунун жана кайра камсыздандыруунун ыктыярдуу жана милдеттүү түрлөрү боюнча ишти жүзөгө ашырган камсыздандыруу уюмдарынын минималдык капиталы 100,0 млн сомдон кем эмес, 2017-жылдын 1-июлунан баштап – 150,0 млн сомду түзгөн. Капиталдык толтуруу үчүн, дагы 100 млн сом бөлүү зарыл. Аудитке 100% мамлекеттик үлүшү, бул аталган ААКнын финансылык натыйжалары боюнча маалымат берилген жок

«Кепилдик фонду» ААКсы Өкмөттүн 23.06.2016-жылдагы № 288-б буйругунун негизинде түзүлгөн. Капиталы “Инвестициялык климатты жакшыртуу -2 программачасы” программасы боюнча Азия өнүктүрүү банкы тарабынан бөлүнгөн 3,0 млн АКШ долларын жана 72,0 млн. сомду түзөт. Жыйынтыгында «Кепилдик фонду» ААКсынын уставдык капиталынын жалпы суммасы 31.12.2016-жылга карата 280,0 млн. сомду түзгөн.

“Инвестициялык климатты жакшыртуу -2 программачасы” программасын жүзөгө ашырууга АӨБ менен Макулдашууга ылайык, 50% гранттык каражаттар жана 50% насыялык каражаттар каралган. АӨБ документинде бул Макулдашуу боюнча тобокелчиликтерди баалоо боюнча, тобокелчиликтин жогорку деңгээли, анын ичинде мамлекеттик финансыны башкаруу бөлүгүндөгү жөнүндө белгиленет.

2016-жылдын ишинин жыйынтыгы боюнча «Кепилдик фонду» ААКсы аудитордук корутунду менен финансылык отчету жарыяланган, ага ылайык финансылык натыйжа/чыгаша 523,4 миң сомду түзгөн.

«Мамлекеттик лотерея компаниясы» МИни түзүү үчүн, 10,0 млн. сом бөлүнгөн. Аудитке МИнин финансылык абалы жөнүндө жана аны түзүүдө күтүлүүчү экономикалык пайдалары маалымат берилген жок.

«Улуттук энергетикалык холдинг компаниясы» ААКсынын уставдык капиталын түзүүгө 5,0 млн. сом бөлүнгөн. Аудитке бул активдерди мамлекеттик каражаттарды инвестициялоо тууралуу чечим кабыл алган негизде, финансылык активдерди мамлекет сатып алган экономикалык пайдалары тууралуу маалымат берилген жок.

2016-жылдын аралыгында салык төлөөчүлөр жана тышкы булактардан зайымдык каражаттар эсебинен финансылык активдерди сатып алуу экономикалык жана социалдык пайдаларына кылдаттык менен талдоо жүргүзүлбөстөн, зайымдык каражаттардын кайтарымдуулугу, акча салынып жаткан иштин тобокелчиликтери жана компанияда мамлекеттик катышуунун артыкчылыктары жана кемчиликтери (100% катышуу үлүшү) корпоративдик башкаруу тажрыйбасы жок же ачык-жеке компаниялардын тобокелчиликтүү компанияларды түзүү, ал келечекте мамлекеттик каражаттарды натыйжасыз пайдалануунун тобокелчилигине алып келет.

Аудит Финмин менен КР Экономика министрлиги менен биргеликте экономикалык жана социалдык пайда алуунун натыйжалуулугун баалоо жана өнүктүрүү долбоорлору боюнча каражаттарды кайтаруу, финансылык, камсыздандыруу, ишкердикти колдоо үчүн инвестициялык кызматтар, белгилүү бир социалдык топтордун маселелерин чечүүгө багытталган, ошондой эле ири бизнести колдоо боюнча долбоорлорду өнүктүрүүгө боюнча деталдуу нускаманы иштеп чыгышы керек.

Республикалык бюджеттин киреше жана чыгаша бөлүгүндө бекитилген көрсөткүчтөргө киргизилген өзгөртүүлөрдү жана алардын бюджетти аткаруу сапатына таасир тийгизүүсүн талдоо

Чыгымдар боюнча бекитилген жана такталган бюджеттердин параметрлерин талдоо көрсөткөндөй, министрликтер жана ведомстволор тарабынан өздөрүнүн бюджеттеринин долбоорлорун түзүүдө, чыгымдардын өзүнчө беренелери боюнча жогорулатылган же төмөндөтүлгөн көрсөткүчтөр каралган, көпчүлүк учурда тийиштүү негизделген эсептерге шайкеш келбейт.

Экономикалык классификация боюнча чыгымдардын алгачкы бекитүүсүндө, айрым министрликтердин жана ведомстволордун айрым беренелер боюнча чыгымдары республикалык бюджетти аткаруу процессинде пландалган эмес. Чыгымдардын бул беренелери боюнча Финансы министрлиги тарабынан кошумча бюджеттик каражаттар бөлүнгөн же чыгымдардын башка беренелерин азайтуунун эсебинен жылдыруулар жүргүзүлгөн.

Незинен, айрым бюджет алуучулар боюнча алгач коммуналдык кызмат

көрсөтүүлөргө, башка кызматтарды сатып алууга ж.б. бюджеттен бөлүнгөн акча каражаттары каралган эмес.

Айлык кассалык пландарды түзүү жол-жобосун изилдөө жана талдоо көрсөткөндөй, кассалык планда киреше жана чыгаша бөлүгүн түзүү, бюджеттик жазуунун параметрлерин эсепке албастан ишке ашырылган, бул болсо кошумча кассалык планды түзүү жана бекитүү жолу менен, учурдагы каржылоо боюнча ыраатсыз чечимдердин негизинде жыл боюнча республикалык бюджетти аткаруунун иретсиздигине алып келген.

“Кыргыз Республикасында бюджеттик укуктун негизги принциптери тууралуу” Мыйзамдын 15-беренесине ылайык, Финансы министрлиги жалпы чыгымдардын алкагында чыгымдардын корголгон беренелерин азайтпастан чыгымдардын беренелеринин ортосундагы бөлүнгөн каражаттарды бюджетти аткаруу процессинде кайра бөлүштүрүү укугуна ээ, бул болсо министрликтердин жана ведомстволордун бюджетинин параметрлерин көп жолу өзгөртүүгө мүмкүндүк берет.

Алсак, 2016-жылы бюджеттик каражаттар боюнча республикалык бюджеттин чыгымдары боюнча сметалык дайындоого киргизилген түзөтүүлөрдүн суммасы 14755,5 млн. сомду түздү, 2525 санда жазылган маалымдама-билдирмелердин негизинде, анын ичинде төмөнкүлөр даярдалган:

- 163 маалымдама-билдирме, 20270,9 млн. сом суммага сметалык дайындоолорду көбөйтүүгө;

- 313 маалымдама-билдирме, 6235,6 млн. сом суммага сметалык дайындоолорду азайтууга;

- 2049 маалымдама-билдирме, министрликтердин жана ведомстволордун сметалык дайындоолорун бир кварталдан башка кварталга жылдыруу боюнча.

Чыгымдардын кыйла көбөйүүсү төмөнкү чыгымдар боюнча жүргүзүлгөн:

- 2215 «Башка товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу» - 981,3 млн. сом;

- 2216 «Бирдиктүү берене менен берилген чыгымдар» - 441,4 млн. сом;

- 3111 «Имараттар жана курулмалар» - 7909,6 млн. сом;

- 3112 «Машиналар жана жабдуулар» - 336,5 млн. сом;

- 3214 «Насыялар, ссудалар жана зайымдар» - 5571,2 млн. сом;

- 2522 «Финансылык жеке ишканаларга субсидиялар» - 478,3 млн. сом.

Төмөнкү беренелер боюнча пландык көрсөткүчтөр азайтылган:

- 2111 «Эмгек акы» - 496,9 млн. сом,

- 2121 «Социалдык фондго төгүмдөр» - 387,4 млн. сом,

- 2231 «Коммуналдык кызматтар» - 1224,9 млн. сом,

- 2711 «Социалдык камсыздоо боюнча жөлөк пул» - 915,3 млн. сом,

- 2721 «Калкка социалдык жардам боюнча жөлөк пул» - 271,6 млн. сом.

Киришелерди жана чыгашаларды пландоонун төмөнкү сапатынын,

көрсөтүлгөн көптөгөн түзөтүүлөрдүн натыйжасы болуп, кирешелердин жана чыгашалардын квартал сайынкы көбөйтүү/азайтүүгө жол берүү эсептелет. Бул болсо, Финансы министрлиги тарабынан республикалык бюджетти аткаруунун бюджеттик жыйынды тизмесин пландоонун сапатын жогорулатуу зарылдыгы жөнүндө күбөлөндүрөт, ал министрликтердин жана ведомстволордун сметаларын түзүү үчүн, бюджеттик жылдын башында гана колдонулат, ал эми республикалык бюджетти аткаруу бюджеттик жыйынды жазууда кирешелер жана чыгымдар боюнча параметрлерди эсепке албастан ишке ашырылат.

Бюджеттин бекитилген параметрлерине өзгөртүү киргизүү дээрлик күн сайын жүргүзүлөт (күнүнө 9 маалымдама-билдирме), бул ар бир айда кирешелерди, ресурстарды, ошондой эле республикалык бюджеттин чыгымдарын тактоо боюнча түзөтүүлөрдүн болуусу менен тастыкталууда, бул болсо, жалпысынан кошумча кассалык пландарды кабыл алуу аркылуу, республикалык бюджетти аткарууда терс таасирин тийгизүүдө.

2016-бюджеттик жыл ичинде министрликтердин жана ведомстволордун сметалык дайындоолору азайтылган:

- Эсептөө палатасынын жазма буйругун аткаруу боюнча 343,5 млн. сомго;

- товардык-материалдык баалуулуктардын ченемден ашык корлорун жана каражаттардын калдыктарын эсепке алуу боюнча 50,8 млн. сомго ;

- чыгымдардын сметасына талдоо жүргүзүү боюнча 1091,6 млн. сомго;

- Финансы министрлиги тарабынан чыгымдарды оптималдаштырууну жүргүзүү боюнча 3880,1 млн. сомго;

- “Кризиске каршы чаралар” булагын түзүү үчүн өткөрүлгөн тендерлердин жыйынтыгы боюнча, үнөмдөлгөн каражаттарды алуу боюнча 140,5 млн. сомго;

- Дүйнөлүк көчмөндөр оюндарын өткөрүү боюнча мурда каралган каражаттарды кайтарып берүү боюнча 9,0 млн. сомго.

Республикалык бюджетти аткаруунун жүрүшүндө каржылоонун кошумча булактарын издештирүү максатында, Финансы министрлиги тарабынан бюджеттик мекемелердин чыгымдарынын сметасын талдоо жүргүзүлгөн, ал боюнча бекитилген бюджетке киргизилген насыяны тескөөчүлөрдүн табыштамалары боюнча, бюджеттик бөлүнгөн акчалардын жогорулатылган көлөмдөрү табылган. Бюджеттик чыгымдардын көлөмдөрүнүн жогорулатуу суммасы, Финансы министрлиги тарабынан маалымдама-билдирмелердин негизинде, бюджеттик каражаттарды тескөөчүлөрдүн чыгымдарынын сметасынан, башка чыгымдарга багыттоо үчүн алынган.

Сметалык дайындоолорду түзөтүүлөр, ошондой эле көбөйүү жагына да жүргүзүлгөн. Алсак, Финансы министрлиги тарабынан жыл ичинде бекитилген бюджеттен ашыкча **20270,9 млн. сом кошумча каралган, анын ичинде төмөнкүлөр боюнча:**

- Финансы министрлигине (мамлекеттик программалар, иш-чаралар жана

- төлөмдөр) -12511,5 млн.сом;
- Жогорку Кеңешке - 3,0 млн.сом;
 - Жогорку сотко – 114,5 млн.сом;
 - Шайлоо жана референдумдарды өткөрүү боюнча борбордук комиссияга – 351,2 млн.сом;
 - Тышкы иштер министрлигине - 38,6 млн.сом;
 - КР ӨКМге – 537,2 млн.сом;
 - Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу мамлекеттик каттоо кызматына – 247,9 млн.сом;
 - Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматына – 372,9 млн.сом;
 - Кыргыз Республикасынын Айыл чарба жана мелиорация министрлигине – 127,5 млн.сом;
 - Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Ветеринардык жана фитосанитардык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекция – 27,6 млн. сом.

Сметалык дайындоолорду азайтуу боюнча киргизилген өзгөртүүлөрдүн суммардык мааниси **5515,5 млн. сомду** түздү, муну менен катар 20270,9 млн. сомго көбөйтүү жүргүзүлдү, натыйжада сметалык дайындоолорго киргизилген түзөтүүлөр **14755,5 млн. сомду** түздү, же бекитилген бюджеттин 10%, бул болсо, бюджеттин долбоорун түзүүдө, министрликтер жана ведомстволор, ошондой эле Финансы министрлиги тарабынан чыгымдарды начар пландоо жөнүндө кабарлайт.

Аудиттин пикири боюнча, маалымдама-билдирмелердин негизинде киргизилген өзгөртүүлөрдүн санын бюджеттик пландоо жана төмөндөтүү процессин ирээтке келтирүү максатында, жыл ичинде бюджетти мындай аткаруу практикасы, республикалык бюджеттин кирешелери жана чыгымдары боюнча бюджеттин бекитилген параметрлерине өзгөртүү киргизүү боюнча жол-жоболорду өркүндөтүү зарылдыгы жөнүндө билдирет.

Финансы министрлиги тарабынан даярдалуучу республикалык бюджеттин долбоорлорунун версиясы боюнча, Өкмөт менен макулдашуу жана КР Жогорку Кеңешинин кароо жана бекитүү баскычтарында маалыматтар жок. Бул болсо, бюджеттик маалыматтардын ачык-айкын эместиги жана мамлекеттик финансыларды башкаруунун натыйжалуу эместиги жөнүндө билдирет.

Ошондой эле, бюджеттин бекитилген параметрлерине түзөтүүлөрдү киргизүүнү талдоодо, **киреше бөлүгү боюнча такталган план жок.**

Алсак, 2016-жыл ичинде республикалык бюджеттин киреше (ресурстук) бөлүгүндө, бекитилген бюджеттен ашыкча, бюджеттин ресурстук бөлүгүндө көбөйүү 21101,9 млн. сомго кошумча каралган, муну менен катар 7865,7 млн. сомго түшүп калуулар боюнча тактоолор киргизилген. Республикалык бюджеттин киреше бөлүгүндө көбөйүүлөр боюнча киргизилген өзгөртүүлөрдүн суммасына, Финансы министрлиги жана бюджеттин ресурстарынын тийиштүү администраторлору тарабынан маалымдама-

билдирмелер таризделген эмес, буга байланыштуу тийиштүү талдоо жана мониторинг жүргүзүү үчүн кирешелер (ресурстар) боюнча такталган план боюнча маалыматтар базасы жок.

Республикалык бюджеттин ресурстук бөлүгүн көбөйтүү боюнча киргизилген оңдоолордун натыйжасында, кошумча ресурстардын суммасы 14037,0 млн. сомду түзгөн. Мында, 20270,9 млн. сом суммасында чыгымдарды кошумча бөлүү каралган. Жыл ичинде төмөндөгүлөр аркылуу 5516,0 млн. сомго сметалык дайындоолорду азайтуу жүргүзүлгөн: чыгымдарды оптималдоо, ченемден ашык корлорду чегерүү, Эсептөө палатасынын жазма буйругун аткаруу, мамлекеттик сатып алууларды жүргүзүүдөн үнөмдөлгөн каражаттарды алуу, сметаларды талдоо. Мындан сырткары, МИПти кош каржылоо 450,0 млн. сомду, мамлекеттик карыз боюнча үнөмдөө 270,1 млн. сомду түзгөн, бул болсо, кошумча чыгымдарды жабууга мүмкүндүк берген.

«Социалдык төлөмдөрдү жогорулатуу» булагы боюнча чыгымдарды талдоо

2016-жылдын республикалык бюджетинде мурдагы жылдардагыдай «Социалдык төлөөлөрдү жогорулатуу» 26651 ведомстволук квалификациялоо коду жана 710 “Социалдык коргоо” бөлүмү боюнча, тийиштүү ченемдик укуктук актынын жана так эсептердин жоктугуна карабастан, бекитилген бюджетте 8103,6 млн. сом төмөнкү беренелер боюнча каралган:

- «Эмгек акы» жана «Социалдык фондго төгүмдөр» бардыгы 6193,9 млн. сом – социалдык чөйрөнүн КТП жана ТТП эмгек акысын жогорулатууга;
- «Коммуналдык кызмат көрсөтүүлөр» бардыгы 1222,9 млн. сом – 2014-2017-жылдарга электр жана жылуулук энергиясы боюнча Кыргыз Республикасынын орто мөөнөттүү тарифтик саясатына ылайык, электр энергиясына тарифтерди жогорулатууга салынган;
- «Байланыш кызматы» бардыгы 58,5 млн. сом;
- «Башка товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу» 214,0 млн. сом «Мамлекеттик тилди өнүктүрүү» программасы боюнча;
- «Имараттар жана курулмалар» жана «Машиналар жана жабдуулар» бардыгы 414,3 млн. сом жаныбарларды идентификациялоого, жол картасына жана башка чыгымдарга.

Мында белгилей кетчү нерсе, «Имараттар жана курулмалар» жана «Машиналар жана жабдуулар» беренелери боюнча саналган чыгымдар социалдык багытка ээ эмес.

Муну менен катар, аудит, “Социалдык төлөмдөрдү жогорулатуу” боюнча каралган сметалык дайындоолор Финансы министрлиги тарабынан жыл ичинде **резервдик булак** катары пайдаланылат, анткени, бул 22651 коду боюнча бюджеттик бөлүнгөн каражаттар бекитилген бюджетте бюджет алуучулар боюнча бөлүштүрүүсүз каралган.

Республикалык бюджетти аткаруу процессинде “Социалдык төлөмдөргө

жогорулатуулар” боюнча каралган каражаттар, бюджетине тийиштүү өзгөртүүлөрдү киргизүү менен, бюджет алуучулар боюнча кайра бөлүштүрүлгөн, алардын жалпы суммасы 7908,0 млн. сомду түзгөн, алардын бир бөлүгү кошумча чыгымдарды жабуу булагы катары кызмат кылган.

Мында, “Социалдык төлөмдөрдү жогорулатуу” боюнча сметалык дайындоолорду кайра бөлүштүрүүнүн эсебинен, кошумча бюджеттик каражаттарды бөлүп берүү, айрым чыгымдар боюнча КР ЖКнын Бюджет жана финансы боюнча комитетинин макулдугусуз жүргүзүлгөн.

“Билим берүү”, “Саламаттык сактоо” жана “Эс алуу, маданият жана дин” бөлүктөрү боюнча чыгымдарды бюджеттик мекемелердин сметаларында бекитүү мүмкүнчүлүгүндө, билим берүү мекемелеринин кызматкерлеринин, социалдык чөйрөнүн техникалык жана кенже тейлөөчү персоналдардын (КТП жана ТТП) эмгек акысын жогорулатууга каражаттар Финансы министрлиги тарабынан бул деңгээл боюнча резервделген.

Белгилей кетчү нерсе, социалдык чөйрөнүн мекемелери боюнча техникалык жана кенже тейлөөчү персоналдардын (КТП жана ТТП) эмгек акысын жогорулатууга кошумча бөлүнгөн каражаттар, «Эмгек акы» жана «Социалдык фондго төгүмдөр» беренелери боюнча - 5256,0 млн. сом (бекитилген суммадан 85,9%). Бөлүнгөн каражаттардын калган 863,0 млн. сом суммасы социалдык чөйрөгө кирбеген башка министрликтер жана ведомстволорго кайрадан бөлүштүрүлгөн.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 01.08.2016-жылдагы №421 токтому менен бекитилген, орто мөөнөттүү тариф саясатынын мөөнөтүн жылдырууга байланыштуу, 1222,9 млн. сом суммасындагы каражаттар, оптималдоо максатында бюджеттин кирешесине багытталган, кийин алар Финансы министрлиги тарабынан башка кошумча чыгымдарга кайра бөлүштүрүлгөн.

Алсак, “Социалдык төлөмдөрдү жогорулатуу” боюнча каралган каражаттар төмөнкү министрликтер жана ведомстволор боюнча кайра бөлүштүрүлгөн:

- Билим берүү жана илим министрлигине – 4999,2 млн. сом;
- Ветеринардык жана фитосанитардык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекцияга – 40,0 млн. сом;
- Транспорт жана коммуникациялар министрлигине – 158,8 млн. сом;
- Маданият жана туризм министрлигине – 179,1 млн. сом;
- “Кыргызтуракжайкоммунсоюзга” – 200,0 млн. сом;
- Башкы прокуратурага – 126,6 млн. сом;
- Финансы министрлигине – 38,4 млн. сом;
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик салык кызматына – 29,3 млн. сом;
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик бажы кызматына – 14,0 млн. сом.

Муну менен катар, Эсептөө палатасынын жазма буйругун аткаруу боюнча алынган сметалык дайындоолор 343,5 млн. сом суммасында жана

сметаларга жүргүзүлгөн талдоо боюнча 314,7 млн. сом суммасында, бардыгы 658,2 млн. сом суммасында, “Социалдык төлөмдөрдү жогорулатуу” булактарын көбөйтүүгө которулган.

Мына ошентип, “Социалдык төлөмдөрдү жогорулатуу” боюнча каралган каражаттардын эсебинен, “Социалдык коргоо” бөлүмү каржыланган бюджеттик мекемелердин чыгымдарына, анын ичинен каражаттар тактап айтканда билим берүү мекемелеринин кызматкерлеринин, социалдык чөйрөнүн техникалык жана кенже тейлөөчү персоналдардын (КТП жана ТТП) эмгек акысын жогорулатууга каражаттар бөлүнгөн эмес.

2016-жылдын жыйынтыгы боюнча “Социалдык төлөмдөрдү жогорулатуу” 26651 коду боюнча бөлүштүрүлбөгөн каражаттардын калдыгы 733,5 млн. сом суммасында калган, анын ичинде «Эмгек акы» беренеси боюнча - 61,0 млн. сом, « Социалдык фондго төгүмдөр» - 14,3 млн. сом, «Башка товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу» - 658,2 млн. сом.

Башкача айтканда, чыгымдар бөлүгүнүн курамында «топтоп-бөлүштүрүүчү булак» түзүлгөн, алардын каражатынан Финансы министрлиги тарабынан бюджеттик каражаттар кайра бөлүштүрүлөт, муну менен катар анын болушу жана пайдалануу тартиби ченемдик жактан бекитилген эмес.

Эсептөө палатасы тарабынан бир канча жолу “Социалдык төлөмдөрдү жогорулатуу” окшош аталышы менен ведомстволук код боюнча бюджеттик каражаттарды толуктоо жана бөлүштүрүү жол-жобосун регламенттөө менен тийиштүү ченемдик укуктук актыны бекитүү тууралуу жазма буйрук берилген. **2017-жылы гана бул тартип Кыргыз Республикасынын Бюджеттик кодексинде каралган.**

Министрликтерге, мамлекеттик комитеттерге, административдик ведомстволорго (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматынан сырткары), областтардагы Өкмөттүн ыйгарым укуктуу өкүлдөрүн, жергиликтүү мамлекеттик администрацияларга, коммуналдык кызматтар боюнча чыгымдарды жабууга атайын каражаттар (демөөрчүлүк, гуманитардык жардам жана максаттуу багытталган грант каражаттарынан сырткары) 2016-жылдын башындагы өтмө калдыктарды, 2016-жылдагы кварталдык пландан ашык келип түшүүлөрдү багыттоо тапшырылган¹⁵.

Чыгымдарды оптималдоо эсебинен бошотулган бюджеттик каражаттар, бюджеттин үзгүлтүктөрүн жабууга багытталышы керек. Финансы министрлигине 2016-жылдын аягына чейин, ушул токтомго ылайык, коммуналдык кызматтарды каржылоо тапшырылган.

Финансы министрлиги тарабынан министрликтер менен ведомстволордун чыгымдарын оптималдоо жыйынтыгы боюнча, бөлүнгөн каражаттар 3880,1 млн. сомго азайтылган. Аудиттин пикири боюнча, факты жүзүндө чыгымдарды оптималдоо, чыгымдарды кадимки кыскартуу менен жүргөн.

¹⁵ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 05.08.2016-жылдагы № 431 “2016-жылга мамлекеттик бюджеттин чыгымдарын оптималдоо жөнүндө чаралар жөнүндө” токтому

2016-жылга мамлекеттик бюджет боюнча башкы китептин балансынын жыйынды отчетун талдоо менен, Кыргыз Республикасынын 2016-жылдагы мамлекеттик бюджетти боюнча башкы китептин балансынын жыйынды отчетунун ресурстук бөлүгүндө “Сот органдары тарабынан белгиленген алуулардын суммасы, мыйзамсыздыгы” КЭКде 13943,0 миң сом сумма чагылдырылган, бул сумма боюнча Борбордук казыналык тарабынан каражаттарды мыйзамсыз алган күнөөлүү адамдар тарабынан калыбына келтирилиши боюнча сот органдары менен тийиштүү иштер жүргүзүлбөйт, аларга мониторинг жүргүзүү жана эсепке алуу үчүн, соттун чечими чыгарылган датадан тартып калыбына келтирилген каражаттардын суммалары такталбайт.

Мындан тышкары, Бюджеттик кодекстин 2017-жылдын январынан тартып күчүнө киргендигине байланыштуу Борбордук казыналык Бирдиктүү казыналык эсеп аркылуу банктар аралык төлөө тутумунун түздөн-түз катышуусу болуп саналат. Ошол эле учурда, жогоруда аталган функционал боюнча жаңы нерселер Борбордук казыналык жөнүндө жободо да, тийиштүү бөлүмдөр жөнүндө жоболордо да чагылдырылган эмес. Борбордук казыналык жөнүндө жобо Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин 26.04.2016-ж. № 207-л буйругу менен бекитилген жана Борбордук казыналык 2013-жылдын майынан тартып азыркы учурга чейин өз ишинде ушул жобону жетекчиликке алат.

Тобокелчиликтерди баалоо жана бюджетти аткарууга алардын таасирин талдоо

2016-жылга республикалык бюджеттин долбооруна карата түшүндүрмө катта макроэкономикалык тобокелчиликтер, республикалык бюджеттин ресурстук жана чыгаша бөлүктөрү боюнча тобокелчиликтер, бюджеттин туруктуулугуна таасир тийгизүүчү өтүмдүүлүктү камсыздоого байланышкан тобокелчиликтер келтирилген жана республикалык бюджетти аткаруунун тобокелчиликтерин азайтуу боюнча иш-чаралар чагылдырылган.

Республикалык бюджеттин ресурстук бөлүгү боюнча төмөнкүдөй тобокелчиликтер саналган:

- ЕАЭБ өлкөлөрүнөн импорттоонун көлөмүнүн азаюу тенденциясы уланууда, анда салыктардын жана бажылык төлөмдөрдүн бааланган түшпөй калуулары 2 млрд. сом жана андан жогору күтүлүүдө;

- 2016-жылдын 1-январынан тартып сатуудан алынуучу салыкты жокко чыгаруу же этап менен жокко чыгаруу тууралуу мүмкүн болгон чечимдерди кабыла алууда, бааланган түшпөй калуулар 6,0 млрд. сомду түзөт.

Салык салуудагы өзгөрүүлөргө байланышкан тобокелчиликтерди аныктоодо, компенсациялык чаралар кандай түрдө пландалгандыгын баалоо керек, мисалы, пивого акциз киргизүү жолу менен акциздерди көбөйтүү, контролдук-кассалык машиналарды киргизүү жолу менен көмүскө экономиканын үлүшүн азайтуу боюнча чараларды көрүү ж.б.у.с.

2016-жылга бюджеттин долбоорунда Мамлекеттик менчикти менчиктештирүүдөн түшүүлөр 3,2 млрд. сом суммасында болжолдонгон.

Аудиттин пикири боюнча, республикада ири уюлдук операторлорду сатуу боюнча Финмин тарабынан күтүүлөр кыйла жогору болгон. Эл аралык баалоо боюнча, уюлдук операторлорду менчиктештирүү процесси кыйла узак жана ушул сыяктуу объекттерди сатуу үчүн сатып алуу-сатуу келишимин түзүү жана сатылган объект үчүн акча каражатын алуу жол-жоболорун кошкондо, инвесторлорду тартуу боюнча кампания башталган учурдан тартып, эки жылдан ашык убакыт талап кылынат. Буга байланыштуу, аудит 2016-жылы бюджеттин киреше бөлүгүнө Мегаком уюлдук операторун сатуудан түшүүлөрдү каралбашы керек эле деп эсептейт.

2016-2018-жылдарда мамлекеттик баалуу кагаздарды (МБК) чыгаруудан каражаттардын түшүүсү толугу менен республиканын финансылык рыногундагы түзүлгөн кырдаалга, анын ичинде кирешелердин көрсөткүчтөрүнүн өзгөрүүсүнө жана МБКга болгон суроо-талапка жараша болот.

Бардык тышкы булактар боюнча шарттарды аныктоонун кыйла узак мезгили, контракттарды түзүү жана акыркы каржылоону алуу тобокелчиликтери бар. Бул тобокелчилик, аудиттин пикири боюнча 2016-жылга республикалык бюджетти түзүүдө эске алынган эмес. Мында, өткөн мезгилдердеги келишимдерге жана макулдашуулардын жыйынтыгы боюнча тышкы булактар боюнча түшүүлөр иш жүзүндө байма-бай бюджетке түшөрүн эске алуу керек.

Аудиттин жүрүшүндө «Секторго контракт – КР социалдык коргоо» Европа союзунун бюджеттик колдоо программасы (мындан ары ЕС) боюнча талдоо жүргүзүлгөн, анда 8,0 млн. евро (8,8 млн. АКШ долл.) суммасында гранттын түшүүсү болжолдонгон. 2016-жылга бюджеттин долбооруна карата түшүндүрмө катта бардык шарттарды ийгиликтүү аткарган шартта, ЕС бюджетти колдоого 8,0 млн. евро суммасындагы биринчи траншты бөлө тургандыгы белгиленген. ЕС Программасынын бир катар шарттарын аткаруу бир топ убакытты талап кылды.

Алсак, 2015-жылы аткарылбаган шарттардын бири болуп Жалал-Абаддагы балдардын психоневрологиялык интернатын куруу эсептелет. Жалал-Абаддагы балдардын психоневрологиялык интернатынын реабилитациялоо корпусун курууга, республикалык бюджетте каралган 19,0 млн. сомдон, 2016-жылы 5,0 млн. сомго каржыланган, ал эми балдар интернатынын корпусунун курулушу дагы деле башталган эмес.

Чарба жүргүзүүчү субъекттерге берилүүчү бюджеттик ссудалар боюнча төмөнкү тобокелдиктер мүнөздүү:

Бюджеттик ссудалар бериле турган рыноктук пайыздык коюм менен нөлдүк коюмдун ортосундагы айырмага тең болгон пайыздык коюм менен субсидиялоо ыкмасы колдонулат. Субсидиялоонун мындай ыкмасы ылайыксыз болуп саналат, анткени кеңейтилген кредиттик механизм боюнча

Программанын алкагында ЭВФ менен макулдашуу шарттарын бузат. Өкмөттүн ниети жөнүндө катка ылайык (2016-жылдын февралындагы ЭВФ баяндамасынын 14 жана 16-пункттары), ал боюнча Программанын шарттарынын бири болуп субсидиялоону төмөндөтүү жана мамлекеттик ишканаларды рыноктук эмес шарттар боюнча каржылоодон кармануу саналат.

Реструктуризациялоо, тийиштүү эмес чыгымдарды кыскартуу, техникалык зыян тартууларды азайтуу, карызды тейлөө үчүн кирешени жана пайданы көбөйтүү бизнес-пландарды берүү жана түзүүсүз бюджеттик ссудаларды берүү практикасы, узак мөөнөттүү таасирге ээ жана мамлекеттик ишканалардын экономикалык абалын жакшыртууга жана тийиштүү түрдө мамлекеттик ишканалардын ишинен бюджетке түшүүчү кирешелердин суммасына терс таасирин тийгизет.

Чарба жүргүзүүчү субъекттер тарабынан карыздын негизги суммасы боюнча каражаттарды жана учурдагы жылга кыска мөөнөттүү карыз боюнча пайыздарды толук кайтарып бербөө, финансылык терс натыйжалардын жана өтүмдүүлүк көйгөйүнөн улам белгиленди.

Жыл сайын чыгымдар бөлүгү боюнча бир башкы тобокелдиктин болушу байкалууда, ал болсо бюджетти түзүү процессинде Өкмөт тарабынан бюджеттик мыйзамдардын талаптары менен макул болбогон чечимдер кабыл алынгандыгы менен түшүндүрүлөт. Мындан тышкары, чыгымдар бөлүгү боюнча бюджеттин долбоорун түзүүдө, улуттук стратегияларды өнүктүрүү боюнча ар кандай мамлекеттик программаларды каржылоо маселеси эске алынбайт, алар чыгымдарды көбөйтүүнү, реструктуризациялоону талап кылат, же чыгымдар бюджетинде каралган эмес.

Аудит белгилегендей, инфляция индексинин өсүшүн эсепке алуу менен, анча маанилүү эмес көбөйүү менен, өткөн жылдын деңгээлинде бюджетти түзүү аркылуу, бюджет түзүү практикасы уланууда. Муну менен катар, башка факторлор эске алынбай жатат.

Бюджеттик каражаттарды министрликтерден жана ведомстволордон кризиске каршы чараларга алып коюуну талдоо

Өкмөттүн 2016-жылдын 2-августундагы № 350-б буйругун аткаруу менен, Финансы министрлиги тарабынан министрликтердин жана ведомстволордун сметалык дайындоолору, мамлекеттик сатып алууларды өткөрүүнүн натыйжасында үнөмдөлгөн каражаттар катары жалпы 140,5 млн. сом суммага азайтылган, алар “жалпы мамлекеттик чыгымдар - кризиске каршы чаралар” булагын түзүүгө багытталган.

Аталган буйрукту аткаруу үчүн, Финансы министрлиги топтолгон, үнөмдөлгөн бюджеттик каражаттарды алуу жана топтоштуруу тартиби жөнүндө тийиштүү ченемдик укуктук актыны даярдашы жана аны Өкмөттүн бекитүүсүнө киргизиши керек болчу, анткени, республикалык жана жергиликтүү бюджеттерди түзүү, аткаруу маселелери мыйзам тарабынан, тактап айтканда республикалык бюджет жөнүндө Мыйзам менен аныкталат¹⁶.

¹⁶ Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 13-беренеси

Борбордук казыналык тарабынан бюджеттин кассалык аткарылышы

2016-жылдын январь-февралында республикалык бюджетти аткаруу, республикалык бюджеттин бюджеттик чыгымдарын жана кирешелердин, ресурстардын ай сайынкы финансылык планынын негизинде, Финансы министрлигинин 2009-жылдын 27-февралындагы №45-б буйругу менен бекитилген, республикалык бюджеттин бюджеттик чыгымдарын жана кирешелердин, ресурстардын финансылык планын түзүү, бекитүү тартиби жөнүндө жобого ылайык ишке ашырылат.

2016-жылдын мартынан баштап республикалык бюджетти аткаруу, финансы министринин орун басары - Борбордук казыналыктын директору тарабынан, финансы министри менен макулдашуу боюнча, Финансы министрлигинин 2016-жылдын 4-мартындагы №37-б буйругу менен бекитилген, республикалык бюджеттин кассалык планын түзүү жана аткаруу тартиби жөнүндө жобого ылайык, бекитилген айлык кассалык пландын негизинде ишке ашырылат.

Аудиттин жүрүшүндө белгиленгендей, кассалык план ар бир айдын башында түзүлүп жана бекитилет, муну менен катар, бир айдын ичинде Өкмөттүн чечими жана финансы министринин тапшырмасы, ошондой эле министрликтердин жана ведомстволордун кайрылуулары боюнча өзүнчө чыгымдарды киргизүүчү кошумча кассалык пландар даярдалып жана бекитилип турат.

БКБТнын кошумча керектөөлөрү жөнүндө реестрдин негизинде, финансы министри менен макулдашуу менен, Борбордук казыналык тарабынан айдын аягында такталган кассалык план түзүлүп жана бекитилген.

2016-жылдын ичинде айдын башында негизги айлык кассалык план бекитилген, муну менен катар, аны аткаруу процессинде негизги планга кошумча такталган план өзгөргөнүнө байланыштуу, жылдык такталган пландын он экиден бир бөлүгү эсебинен кассалык пландын суммасына таасир этүүчү дагы 3-5 кассалык план бекитилген. Муну менен кассалык пландоо процесси татаалдашкан жана тийиштүү түрдө бул жалпысынан кассалык планды аткарууда чагылдырылган.

Алсак, 2016-жылы 12 айлык кассалык пландын ордуна, 12 негизги кассалык план жана 25тен ашык кошумча кассалык план бекитилген. Б.а. жалпысынан учурда колдонулуп жаткан республикалык бюджеттин чыгымдарын кассалык пландоо модели, кошумча кассалык планды бекитүүнүн эсебинен чыгымдар боюнча пландык бөлүктү бир айдын ичинде өстүрүү бөлүгүндө финансылык планды түзүү жана бекитүү аркылуу чыгымдарды пландоонун мурдагы моделине окшош.

Аудиттин пикири боюнча, кассалык пландоону киргизүү менен айрым бюджеттик мекемелердин кызыкчылыгында чыгымдарды жүргүзүү боюнча коррупциялык тобокелдиктер жарым-жартылай гана жоюлган жана айлык кассалык планды бөлүштүрүү суммасына электрондук санариптик кол коюу менен алуу, тастыктоо жана кол коюу, Борбордук казыналыктын жана БКБТ,

БКТ, БКАнын (казыналыктын бөлүмдөрүн жана Финансы министрлигинин аймактык башкармалыктарын кошкондо) жооптуу кызматкерлери тарабынан жол-жоболорду аткаруу ырааттуулугун ченемдик бекитүүнү караштырган ички контролдоо жол-жобосун регламенттөө боюнча ченемдик укуктук акт жоктугунан кагаз системасынан электрондук системага өтүшкөн.

Такталган кассалык планды бекитүү датасы менен негизги кассалык планды бекитүү датасынын ортосундагы мезгилде, Борбордук казыналык тарабынан негизги кассалык планда каралбаган чыгымдар боюнча кассалык пландын кошумча суммасы БКБТга чейин жеткирилгендиги аныкталган.

Алсак, сентябрда 01.09.2016-жылга карата негизги кассалык план бекитилген, ресурстар боюнча - 9836,3 млн. сом суммада жана чыгымдар боюнча - 9672,6 млн. сом суммада. Айдын аягында такталган кассалык план сентябрь айына бекитилген, ресурстар боюнча - 10296,9 млн. сом, чыгымдар боюнча – 11933,7 млн. сом суммада, б.а. 460,6 млн. сом суммада кошумча ресурстардын түшүүсүн пландоодо, 2261,1 млн. сом суммада кошумча кассалык чыгымдарды жүргүзүүгө каралган, бул чыгымдар боюнча алгачкы бекитилген кассалык пландан ашат.

2016-жылдын ичинде кошумча кассалык планды бекитүү аркылуу пландык чыгымдар бөлүгүн туруктуу көбөйтүү жүргүзүлгөн, айрым айларда БКБТнын чыгымдарында кошумча керектөөлөр жөнүндө реестрдин негизинде такталган кассалык пландарды бекитүү жүргүзүлгөн.

Кассалык пландоо процесси бюджеттик процесстин бардык катышуучуларынын кызыкчылыктарын козгогондугун эске алып, Жободо кассалык пландын жалпы суммасын бюджеттик каражаттарды алуучулар жана тескөөчүлөр боюнча бөлүштүрүүдө бюджеттик каражаттардын башкы тескөөчүлөрү тарабынан аткарылган жол-жоболордун ырааттуулугун сыпаттоону алдын ала караштыруу керек болчу.

Мындан тышкары, кассалык планды аткаруу 80-90% ишке ашырылган, бул болсо бюджеттик каражаттарды башкы тескөөчүлөрүнүн жана алуучуларынын кассалык планында кийинки айга өтүүчү пайдаланылбаган калдыктардын түзүлүүсүнө алып келген.

Буга байланыштуу, аудит, кассалык пландоо жана программалык камсыздоо процесси нормалдуу жана туруктуу иштөө деңгээлине чейин иштеп чыгууну талап кылат жана финансылык-экономикалык кызматтын кассалык план боюнча иштеген кызматчыларына тийиштүү окутуу жүргүзүү боюнча ишти улантуу зарыл.

Кассалык пландоонун оң жактарын белгилеп кетүү керек: республикалык бюджеттен кредиттерди каржылоо жана ачуу жол-жобосу алып салынган, айлык кассалык планды бекитүү алкагында кассалык чыгымдарды жүргүзүүгө алмаштырылган, кагаз жүзүндөгү бюджеттик реестрлер алып салынган, бул болсо, бюджеттик каражаттарды чыгымдоо боюнча жол-жоболорду жөнөкөйлөтүүгө алып келген, бюджеттик реестрлерди даярдоо, басып чыгаруу, кол коюу, берүү жана кайра иштеп чыгууга финансылык каражаттардын жана жумуш убактыга сарптоолор кыйла

кыскарды, жалпысынан борбордук жана региондук деңгээлде республикалык бюджетти аткарууга байланыштуу документ жүгүртүү кыскарды.

Мындан тышкары, бюджеттик каражаттарды башкы тескөөчүлөр боюнча чыгымдар боюнча кассалык планды чыгымдардын беренелери боюнча чечмелөөнү көрсөтпөстөн жалпы бир сумма менен түзүү, бюджеттик каражаттарды башкы тескөөчүлөргө кассалык пландын көлөмүн бюджеттик каражаттарды алуучулардын ортосунда бюджеттик каражаттарды чыгымдоо багыттарын көрсөтүү менен өз алдынча бөлүштүрүү мүмкүнчүлүгүн берет.

Республикалык бюджет боюнча бюджеттик каражаттар боюнча сметалардын аткарылышына отчеттуулук формасына жана отчеттуулук формасындагы графалар жана саптар боюнча аларды түзүү жөнүндө нускамага тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү сунушталат, ал жерде отчеттук мезгилде республикалык бюджеттен насыяларды ачуу боюнча отчеттук көрсөткүчтөр чагылдырылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкындагы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн эсептерин талдоо

Өкмөттүн Улуттук банкта ачылган депозиттик эсебин талдоо көрсөткөндөй, акыркы 5 жылда алардын саны көбөйгөн тенденция байкалууда.

Алсак, 2011-жылы Бирдиктүү казыналык эсепке өтүү алкагында Өкмөттүн Улуттук банктагы депозиттик эсептерин инвентаризациялоо жүргүзүлгөн жана Улуттук банктагы эсептердин саны 16 эсепке чейин оптималдаштырылган. 2012-жылдан 2016-жылга чейин (кошкондо) Өкмөттүн Улуттук банкта ачылган эсебинин 51 депозиттик эсепке көбөйгөн жана түзгөн, аларды башкарууну Борбордук казыналык ишке ашырат, алардын ичинен 33 эсеп – улуттук валютада, 18 эсеп – чет өлкөлүк валютада. Көрсөтүлгөн 51 эсептен – 16 эсеп 2017-жылдын 1-январына карата нөл балансында. Өкмөттүн депозиттери боюнча ачылган эсептерде каражаттардын калдыгынын жалпы суммасы улуттук валютада эсептегенде 7890,9 млн. сомду түзөт.

Өкмөттүн эсептериндеги калдыктар түрүндөгү акча каражаттарынын маанилүү суммасы болушу менен, Улуттук банк Борбордук казыналыктын эсебине пайыздарды кошуп эсептөөнү улуттук валютада дагы, чет өлкөлүк валютада дагы жүргүзбөйт. Мурда Борбордук казыналыктын эсебине пайыздарды кошуп эсептөө, Улуттук банк менен Финансы министрлигинин ортосунда түзүлгөн 2002-жылдын 23-декабрындагы № Д-3-2-5/1456 макулдашуунун негизинде жүргүзүлгөн. Пайыздарды кошуп эсептөө 2013-жылдын июнунда, Өкмөттүн Улуттук банктын алдындагы милдеттенмелерин толук тындыргандан кийин токтотулган жана бул макулдашуу Улуттук банктын демилгеси менен бир тараптуу бузулган. Мунун натыйжасында, Финансы министрлиги республикалык бюджетке туруктуу киреше алып келип турган киреше булагын жоготкон.

2015-2016-жылдарда Финансы министрлиги тарабынан бул маселени чечүү максатында, убактылуу эркин каражаттарды Улуттук банкта жана

коммерциялык банктарда жайгаштырууну караштырган ченемдерди Бюджеттик кодекстин долбооруна киргизүү менен, жеткире иштеп чыгуу боюнча иш жүргүзүлгөн. Мында белгилей кетчү нерсе, Финансы министрлиги тарабынан Улуттук банкка жана Өкмөткө, Өкмөттүн депозиттик эсептери боюнча каражаттардын калдыгына кирешелердин пайыздарын алуу жөнүндө демилге менен кайрылуу көрсөтүлгөн мөөнөттө жөнөтүлбөгөндүгүн белгилей кетүү керек.

2016-жылга Улуттук банктагы Өкмөттүн эсептери боюнча каражаттардын калдыктарына пайыздарды кошуп эсептөөнү кайра улантуу шартында, бюджетке кошуп эсептелген пайыздар түрүндө 473,0 млн. сом суммасында (жылдык 6% эсебинен) кирешелер кошумча келип түшмөк.

Бул аудиттин жүрүшүндө республикалык бюджетти толуктоонун кошумча булактарын издештирүү максатында, ошондой эле Улуттук банк тарабынан Өкмөттүн эсептерин 2016-жылы тейлөө аудитинин жыйынтыгы боюнча, Эсептөө палатасынын 2017-жылдын 29-майындагы № 03-8/89 жазма буйругунун 1-пунктун аткаруу үчүн, 2017-жылдын 1-январынан тартып күчүнө кирген Бюджеттик кодекстин ченемдерине ылайык Борбордук казыналыктын эсебиндеги каражаттардын калдыгына пайыздарды кошуп эсептөөнү кайрадан улантуу маселесин Улуттук банкка демилгелөө Борбордук казыналыкка сунушталган. Борбордук казыналык тарабынан, Борбордук казыналыктын эсебине пайыздарды чегерүү тартиби жөнүндө Улуттук банк менен Финансы министрлигинин ортосунда макулдашуу долбоору даярдалган жана учурда Финансы министрлиги тарабынан Өкмөттүн эркин каражаттарын финансылык-насыялык мекемелерде жайгаштыруудан бюджетке кирешелерди алуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө маселени иштеп чыгуу үчүн жумушчу топ түзүү боюнча иш башталган.

Финансы министрлигинин эсептеринен каражаттарды коммерциялык банктарда мөөнөттүү максаттуу депозиттерге жайгаштыруу

Германиянын KfW өнүктүрүү банкы менен Финансы министрлигинин ортосундагы 2016-жылдын 29-мартындагы Кыргыз Республикасындагы KfW программасы боюнча кайтарым каражаттарды револьвирлөө механизмдин түзүү тууралуу Өзгөчө Макулдашууга карата толуктоонун негизинде, револьвердик фондду түзүү аркылуу KfW кредиттери боюнча кайтарым каражаттарды револьвирлөө механизмдин түзүү үчүн, "Турак жай курулушу үчүн кредиттик линия" жана "Айыл региондорунда финансылык тутумду өнүктүрүү" KfW программалары боюнча эсепке түшкөн кайтарым каражаттарды пайдалануу тууралуу чечим кабыл алынган. Бул болсо, Финансы министрлиги, KfW насыялары боюнча кайтарым каражаттар тандалып алынган коммерциялык банктарда револьвердик негизде, мөөнөттүү депозиттер катары жайгаштырыла турган механизмди түзөт дегенди билдирет. Тандалып алынган коммерциялык банктар бул каражаттарды микро, чакан жана орто ишканаларга, кооперативдерге жана айыл жергесиндеги жеке

ишкерлерге бизнести өнүктүрүү максаты үчүн улуттук валютада насыя берүү үчүн гана пайдаланышы керек.

Револьвердик фонддун механизмдин ишке ашыруу үчүн, Финансы министрлигинин 2016-жылдын 26-майындагы № 73-б буйругу менен максаттуу мөөнөттүү банктык депозиттерди жайгаштырууга ачык аукциондорду Финансы министрлиги тарабынан өткөрүү тартиби жөнүндө жобо бекитилген. Жогоруда аталган Жобонун негизинде 2016-жылдын 6-сентябрында максаттуу мөөнөттүү банктык депозиттерди жайгаштырууга коммерциялык банктарды тандап алуу боюнча биринчи ачык аукцион өткөрүлгөн. Өткөрүлгөн ачык аукциондун жыйынтыгы боюнча, өздүк каражаттарды кош каржылоо боюнча жана минималдуу өздүк маржа боюнча кыйла жакшы шарттарды сунуш кылган үч коммерциялык банк тандалып алынган: «Компаньон Банку», АКБ «Кыргызстан» жана «БТА Банк». Көрсөтүлгөн банктарда KfW программалары боюнча кайтарым каражаттар жалпы 216,8 млн. сом суммага, максаттуу мөөнөттүү банктык депозиттер түрүндө жайгаштырылган.

Аталган коммерциялык банктар менен түзүлгөн келишимдердин шарттарына ылайык, максаттуу мөөнөттүү банктык депозиттерди жайгаштыруу мөөнөтү 36 айды түзөт, б.а. 3 (үч) жыл, ар бир айдын акыркы жумуш күнүндө жылдык 9 % пайыздык коюм боюнча депозиттин суммасына пайыздарды кошуп эсептөө менен. Пайыздарды төлөө ар бир календардык жылдын 30-июнунда жана 31-декабрында жүргүзүлөт. Финансы министрлигинин Улуттук банктагы эсебиндеги каражаттар максаттуу мөөнөттүү банктык депозиттерге жайгаштыруу үчүн, 2016-жылдын 20-сентябрында тандалып алынган коммерциялык банктардын эсебине которулган.

Коммерциялык банктар тарабынан Финансы министрлигинен алынган каражаттар жана банктардын өздүк каражаттары толук бойдон айыл жергесиндеги микро, чакан жана орто ишкерлерге ишкердик максаттарга насыялоо үчүн пайдаланылган. Жалпысынан 1366 зайымчылар биринчи жолу ачык депозиттик аукциондун жыйынтыктары боюнча насыяларды алышкан. 393 зайымчы максаттуу банктык депозиттердин каражатынан жалпы 218949,0 миң сом суммага 18,69-21 % пайыздык коюм менен насыя алышкан, ал эми 973 зайымчы жалпы 176348,5 миң сом суммага 19,53-35,37 % пайыздык коюм менен коммерциялык банктардын кош каржылоо (өздүк) каражаттарынан насыя алышкан. Б.а. коммерциялык банктар тарабынан максаттуу зайымчыларга насыяларды берүү боюнча, жогорку пайыздык коюмдар (Финансы министрлиги тарабынан максаттуу мөөнөттүү банктык депозиттер үчүн белгиленген пайыздык коюмдун өлчөмүнөн 2-3 эсе ашкан) белгиленген.

Айыл чарба өндүрүүчүлөрүнө жана айыл жергесинде чакан жана орто бизнести өнүктүрүүгө реалдуу колдоо көрсөтүү максатында, Борбордук казыналыкка, кийинки ачык аукциондордун жыйынтыгы боюнча тандалып алынган коммерциялык банктар менен келишим түзүүдө, коммерциялык

банктардын өздүк каражаттарынан берилген насыялар үчүн пайыздык коюмдун чектүү өлчөмүн бекитүү сунушталат.

2016-жылдын 31-декабрына карата мөөнөттүү максаттуу депозиттер боюнча кошуп эсептелген пайыздык каражаттардын суммасы, суммардык мааниде үч коммерциялык банк боюнча 5437,8 миң сомду түздү. Кошуп эсептелген пайыздар боюнча каражаттардын көрсөтүлгөн суммасы, KfW насыялары боюнча каражаттарды кайтаруу боюнча тийиштүү эсептерге чегерилген. Муну менен катар, Германиянын KfW өнүктүрүү банкы менен Финансы министрлигинин ортосундагы Өзгөчө Макулдашууга карата толуктоонун 8.1-пунктуна ылайык, чегерилген пайыздардын суммасынын 3% же **1812,6 миң сомду** республикалык бюджеттин кирешесине чегерүү (бул Финмин тарабынан аткарылган эмес), ал эми 6% KfW насыяларды боюнча каражаттарды кайтаруу боюнча тийиштүү эсептерге чегерүү керек эле.

Коммерциялык банктар тарабынан максаттуу мөөнөттүү банктык депозиттерди кайтарып бербөө боюнча мүмкүн болгон тобокелдиктерди, ошондой эле коммерциялык банктар тарабынан белгиленген жогорку пайыздык коюмдардан улам насыялоо боюнча каражаттардын, Германиянын KfW өнүктүрүү банкынын насыялары боюнча кайтарым каражаттарды револьвирлөө механизминде тартылган зайымчылар тарабынан кайтарып бербөө тобокелдиктерин жоюу жана алдын алуу максатында, мындан ары ачык аукциондорду өткөрүү, Финансы министрлигинин деңгээлинде эмес, Өкмөттүн деңгээлинде кабыл алынган чечимдердин негизинде ишке ашыруу сунушталат.

2016-жылы револьвердик фонддун операцияларын эсептөө жана чагылдыруу боюнча республикалык бюджет боюнча топтолгон бухгалтердик баланста талдоонун жүрүшүндө, коммерциялык банктарга KfW программалары боюнча кайтарым каражаттарды которуу жана аларды коммерциялык банктарга Финансы министрлигинин максаттуу мөөнөттүү депозиттерди катары жайгаштыруу боюнча операциялар, бухгалтердик баланста чагылдырылган эместиги аныкталган, бул болсо, Өкмөттүн Улуттук банктагы жана мамлекеттик бухгалтердик баланстагы коммерциялык банктардагы эсептери боюнча акча каражаттардын мамлекеттик агып кетүүсү /агып келүүсү боюнча операциялардын толук эсебинин жоктугун маалымдайт. Буга байланыштуу, Өкмөттүн Улуттук банктагы жана коммерциялык банктардагы эсептери боюнча акча каражаттардын калдыгын, 2017-жыл үчүн мамлекеттик башкаруу сектору боюнча бухгалтердик баланстын тийиштүү саптары боюнча № 5 “Валюта жана депозиттер” тиркемесинде чагылдыруу сунушталат.

Казыналыктын тутумунан тышкары ачылган эсептердин болушун жана иштешин талдоо

2016-жылдын республикалык бюджетин боюнча топтолгон бухгалтердик баланстагы 1-формага карата “Валюталар жана депозиттер” 5-тиркемесинде

32122 «Коммерциялык банктардагы эсептер» эсеби боюнча калдыктар 2016-жылдын 1-январына карата 742136,3 миң сом суммада, анын ичинде:

- бюджеттик каражаттар боюнча- 169021,8 миң сом;
- атайын каражаттар боюнча – 573114,5 миң сом.

2017-жылдын 1-январына калдыктар 631729,0 миң сом суммада, анын ичинде:

- бюджеттик каражаттар боюнча – 147990,8 миң сом;
- атайын каражаттар боюнча – 483738,2 миң сом.

-1-формага карата “Валюталар жана депозиттер” 5-тиркемесин талдоо, бул отчеттуулукта 9 мамлекеттик органдын жана мекеменин коммерциялык банктарда ачылган эсептери боюнча каражаттардын калдыгы чагылдырылган: Башкы прокуратуранын, Саламаттык сактоо министрлигинин, Тышкы иштер министрлигинин (чет өлкөдөгү мекемелер), Билим берүү жана илим министрлигинин, Эмгек, миграция жана жаштар министрлигинин, Юстиция министрлигинин, КТРК «Ынтымак», Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Милдеттүү медициналык камсыздандыруу фондунун.

Борбордук казыналыктын маалыматтары боюнча, коммерциялык банктарда эсеп ачканга 20 бюджеттик уюм менен мекемеге уруксаат берилген.

Казыналыктан сырткары ачылган эсептер боюнча салыштыруунун жана бул эсептер боюнча калдыктар бюджеттик мекемелер тарабынан бухгалтердин баланста көрсөтүлбөгөндүгүнөн улам, 01.01.2017-жылга карата 11 бюджеттик мекемелердин эсептериндеги 110083,3 миң сом суммасындагы каражаттар көрсөтүлгөн эмес.

Республикалык бюджет боюнча толук жана анык топтолгон бухгалтердик балансты даярдоо максатында, Финансы министрлиги бюджеттик мекемелердин коммерциялык банктарда ачылган эсептери боюнча ишти тутумдаштыруу зарыл жана бюджеттик мекемелер менен биргеликте 2017-жылга республикалык бюджет боюнча консолидацияланган бухгалтердик баланста алардын толук чагылдырылышын камсыздасын.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик салык кызматынын акциздик маркалар үчүн тосмолонгон эсеби

«Айыл Банк» ААКсында Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик салык кызматынын акциздик маркалар үчүн тосмолонгон эсеби ачылган. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2008-жылдын 30-декабрындагы № 735 токтому менен бекитилген, Кыргыз Республикасында акциздик жыйымдын маркаларын берүү жана колдонуу тартиби жөнүндө Жобонун 21-пунктуна ылайык, акциздик маркалар так отчеттуулук бланкалары болуп саналат.

Тосмолонгон эсептеги каражаттардын калдыгы төмөндөгүлөрдү түзгөн:

- 2014-жылдын 1-январына карата - 338,4 миң АКШ долларын;
- 2015-жылдын 1-январына карата - 412,9 миң АКШ долларын;
- 2016-жылдын 1-январына карата - 412,7 миң АКШ долларын

жана 2017-жылдын 1-январына карата пайдаланылбаган калдык 440,2 миң АКШ долларын түзгөн.

2016-жылы салык төлөөчүлөрдөн акциздик маркалардын наркын төлөө эсебиндеги тосмолонгон эсепке 1979,2 миң АКШ доллары түшкөн, мында, 1951,7 миң АКШ доллары чыгымдалган, анын ичинен, акциздик маркаларды даярдоого 1949,6 миң АКШ доллары жана банктын кызмат көрсөтүүлөрүнө – 2,1 миң АКШ доллары сарпталган.

Бюджеттик кодексин 105-беренесинин ченемдеринен улам, МСК 2017-жылдан баштап атайын эсепке ээ болууга укугу жок. 2015-2016-жылдары ичинде Өкмөттүн чечими боюнча, МСКнын тосмолонгон эсебинен каражаттардын эркин калдыктары пайдаланылган эмес.

Буга байланыштуу, аудиттин пикири боюнча Финансы министрлиги казыналык эсеп аркылуу акциздик маркаларга карата эсептерди жүргүзүүнү караган, жогоруда көрсөтүлгөн Жобого өзгөртүүлөрдү киргизүүнү демилгелеши керек.

Программалык бюджетти түзүүнү талдоо

Мамлекеттик органдар тарабынан программалык бюджетти түзүүнү талдоо көрсөткөндөй, программалык бюджеттердин сапаты жакшырган тенденция байкалууда, бирок, азыркыга чейин бир катар көйгөйлөр бар:

-уюштуруу тартибинин жетишсиздиги, анын натыйжасында программалык бюджетти иштеп бүтүрүү жана талдоо үчүн убакыт жетишпей жатат, бул болсо берилген бюджеттик табыштамалардын сапатына терс таасир тийгизүүдө;

– министрликтердин жана ведомстволордун программалык бюджетке формалдуу мамилеси;

– программалык негизде бюджеттерди түзүү боюнча адистердин потенциалынын жетишсиздиги;

– айрым министрликтер жана ведомстволор тарабынан программалык бюджетке документтердин толук эмес пакетин берүү.

2016-жылы бюджеттик программалар боюнча аткаруунун жайылтут максатында, бюджеттик программалар боюнча казыналыктын автоматташтырылган тутумуна программалык классификацияны жайылтуу боюнча иш башталган. Бюджеттик программалар боюнча аткарууну андан ары жайылтуу жана аткаруу тууралуу отчетторду казыналыктын автоматташтырылган тутуму аркылуу алуу, кийинки жылдарда, 4 пилоттук министрлик боюнча алынган жыйынтыктарды эске алуу менен жүргүзүлөт. Программалык негизде бюджеттерин берген 75 министрлик жана ведомстводон, 2016-жылы 41 министрлик жана ведомство натыйжалуулук индикаторуна жетүү жөнүндө отчет беришти.

Министрлик жана ведомство тарабынан бюджеттик программа боюнча натыйжалуулук индикаторлорун баалоо боюнча, катачылыктар жана кем чыгууларга жол берилет. Буга байланыштуу, Финансы министрлиги

программалык бюджеттерди түзүү маселеси боюнча министрликтердин жана ведомстволордун кызматкерлерин окутуу жана потенциалын жогорулатуу жана теориялык негиздерден практикалык окутуу боюнча окутууга өтүү менен, алар боюнча отчетторду түзүү иштерди улантуусу керек.

Айрым министрликтерге жана ведомстволорго жүргүзүлгөн аудит тарабынан, алардын бюджетти кадыресе чыгымдар ыкмасы менен түзүлгөндүгүн, ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн укуктук-ченемдик актылары сакталбагандыгы белгиленген.

Алсак, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 01.07.2005-жылдагы №280 “Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоосун бюджеттик каржылоонун минималдуу стандарттары жөнүндө” токтомун бузуу менен, Финансы министрлиги тарабынан 2006-жылдан баштап, каржылоо ченемдери аныкталган эмес.

Мында, Мамлекеттик санэпидкөзөмөлдөө департаментинин кадыресе чыгымдар ыкмасы менен түзүлгөн 2016-жылга бюджетти, жан боюнча каржылоо принциби боюнча эсептик көлөмдү 33650,3 миң сомго ашырган.

Ошондой эле, негизделбеген түзүмдүк жана экологиялык-эпидемиологиялык коэффициенттерди колдонуу, Мамлекеттик санэпидкөзөмөлдөө департаментинин мекемелеринин бюджеттерин дагы 73007,0 миң сомго көбөйтүүгө алып келген.

Саламаттык сактоо министрлиги тарабынан, борбордун минималдуу керектөөсүн жаппаган, жан ченеми боюнча эсептелген көлөмгө байланыштуу, башка борборлордун бюджеттерин кыскартуунун эсебинен, шаардык жана райондук айрым ЦПЗ жана ГСЭНдин методика боюнча түзүлгөн бюджеттери көбөйтүлгөндүгүн белгилей кетүү керек.

Көрсөтүлгөндөр, каржылоонун жан ченеми принциби боюнча эсептелген методикасы жеткире иштелип чыгууга тийиш экендигин күбөлөндүрдү.

Ушуга окшош эле, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 09.07.2015-жылдагы №473 жана 10.07.2015-жылдагы №480 токтомдоруна ылайык, билим берүү мекемелеринин, социалдык чөйрөдөгү техникалык жана кенже персоналдардын эмгек акыларынын жогорулаганын карабастан, Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан 2016-жылга жалпы билим берүү уюмдарын бюджеттик каржылоонун стандарттарынын жаңы шкаалары бекитилген эмес.

Саламаттык сактоонун адистештирилген уюмдарынын шаттык ченемдерин аныктоочу ченемдик-укуктук актылар иштелип чыккан эмес.

Негизинен, Саламаттык сактоо министрлиги тарабынан каржыланган саламаттык сактоо уюмдары боюнча (ДПЗ жана ГСЭНди эске алуу менен), бекитилген 9566,7 бирдиктеги штаттык сан алдында, 2016-жылы 1121,5 бирдиктеги бош орун болгон же шаттык сандан 11,7 %.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу ММКФ тарабынан каржыланган мекемелер боюнча, 3583 бирдиктеги бош орун болгон же шаттык сандан 5,4%

Бош орундардын комплектелбегендигинин бирден бир себеби болуп, бош орундардын эмгек акы фондусунун эсебинен, кошумча эмгек акы өлчөмүн көбөйтүүгө мекемелердин аракети эсептелет. “Чоюлган” жана оптималдаштырылбаган штаттар, эмгек акылардын өлчөмүнө түздөн түз таасирин тийгизет, б.а. бош орун канчалык көп болсо, эмгекке катышуу коэффициенти аркылуу эсептелген кошумча эмгек акы ошончо көп.

Анын натыйжасында, саламаттык сактоо уюмдарынын кызматкерлеринин ортосунда, эмгек акы өлчөмүндө артыкчылыктуу эмес шарттар түзүлөт. Эмгек акы деңгээли кошумча эмгек акынын эсебинен көбөйөт.

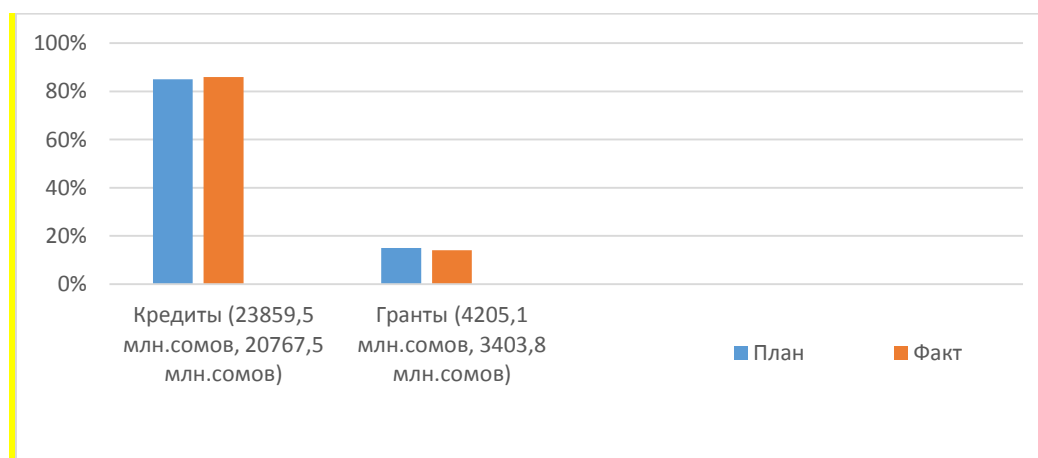
Кыргыз Республикасынын Маданият жана маалымат министрлигинин алдындагы Кинематография департаментинде ар биринде 4төн бга чейинки шаттык сан менен, 12,4 млн. сом суммасындагы эмгек акынын жылдык фондусу менен, областтык жана райондук кино дирекциялардын 34 өз алдынча бухгалтериясы иштерин белгилей кетүү керек.

Мамлекеттик инвестициялар программасын жүзөгө ашыруу

Мамлекеттик инвестицияларды тартуу Программасынын бюджетин (мындан ары – МИП) алгач 44591,6 млн.сом көлөмүндө бекитилген, алардын ичинен тышкы донорлордон - 43540,0 млн.сом, кош каржылоо -1051,6 млн.сом. Такталган сумма 28666,2 млн.сомду¹⁷ түздү, 28064,6 млн.сом жана 601,6 млн.сом салыштырмалуу же 15925,4 млн.сомго кыскартылган же 35,7%. Иш жүзүндө аткаруу 24675,4 млн. сомду түздү, анын ичинен тышкы донорлордон - 24171,3 млн.сом, кош каржылоо - 504,1 млн.сом.

Пландоо деңгээлинин төмөндүгүнөн улам, БОБдо мамлекеттик инвестициялар программасы олуттуу ашыруу параметрлери менен болжолдонот, ал кийин 14,3 млрд.сомго азаюу жагына Мыйзам менен такталат же 33%.

Тышкы донорлор каражаттарынан насыялар - 20767,5 млн.сомду, гранттык каражаттар - 3403,8 млн. сомду түзгөн.

¹⁷ 22.12.2016-жылдагы № 214 “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы

Тышкы булактарды 80%ы насыялар болуп саналгандыгын, келтирилген маалыматтар ырастап турат.

Өнүктүрүү бюджетин аныктоо боюнча так эсептердин жана конкреттүү багыттардын жоктугунун натыйжасында, инвестициялар программасы боюнча чыгымдарга бир нече жолу өзгөртүүлөр киргизилген, ал эми МИПти иш жүзүндөгү аткаруу, такталган бюджетке карата бардыгы болуп 85%ды гана түзгөн.

Такталган бюджеттен баштапкы бекитилген болжолдоодон олуттуу четтөө, ошондой эле иш жүзүндөгү аткаруу, инвестицияларды тартууда аналитикалык иш чараларды жүргүзбөгөндүгүнүн себебинен пайда болду.

Өнүктүрүү бюджетинин каражаттарын өздөштүрбөөнүн натыйжасында, айрым министрликтер боюнча аларды кыскартуу орун алган.

Алсак, 50%дан ашык суммада өнүктүрүү бюджетин бир кыйла өлчөмдө кыскарткан, ошондой эле айрым долбоорлорду толугу менен алып салуу орун алган:

(млн.сом)

Министрлик, ведомствонун аталышы	Баштапкы бюджет	Такталган бюджет	Өзгөртүүлөр суммасы
КР Транспорт министрлиги	18716,5	10790,0	-7926,5
КР Финансы министрлиги	480,9	325,2	-155,6
КР Айыл чарба жана мелиорация министрлиги	4028,1	1169,8	-2858,4
КРӨ караштуу Архитектура, курулуш жана ТЖЧ мамлекеттик агенттиги	3954,9	1742,5	-2 212,7
КР Билим берүү жана илим министрлиги	1296,8	597,6	-699,2

2016-жылдын аягында төмөндөгү макулдашуулар ратификацияланбай калган:

Донорлор	Долбоордун аталышы	Насыя суммасы, миң АКШ. Долл.	Кол коюу датасы
ЕБРР	Ош шаарындагы катуу таштандылар башкаруу тутумун жакшыртуу	2 200,0	21.04.16
ЕИБ	Ичүүчү суу менен жабдуу, канал боюнча КТ боюнча КР жана ЕИБ ортосундагы насыялык макулдашуу	22 000,0	27.05.16
ЕБРР	«Ош шаарында суу менен жабдуу жана канализация тутумун реабилитациялоо (II фаза)»	2 750,0	10.06.16
ЕБРР	Кара-Суу шаарында суу менен жабдуу жана канализация тутумун реабилитациялоо	1 100,0	13.06.16
ЕБРР	«Чолпон-Ата шаарында суу менен жабдуу жана канализация тутумун реабилитациялоо	1 100,0	13.06.16

Көпчүлүк долбоорлор боюнча сатып алуулар планына ылайык, товарларды, жумуштарды же кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алууларды жүргүзүү камсыздалган эмес.

Тышкы донорлор менен Өкмөт тарабынан кол коюлган, долбоорлорду каржылоо жөнүндө макулдашууга ылайык, жеңилдетилген мезгилдин башталган датасы болуп, макулдашууга кол коюлган дата белгиленген. Макулдашууларды ратификациялоонун кармалышы, жеңилдик берилген мезгилдин кыскарышына алып келет, ал долбордун экономикалык натыйжалуулугун төмөндөтөт.

Мисалы, “Ош шаарында суу менен жабдуу жана канализация тутумун реабилитациялоо (II фаза)» долбоору “Ош шаардык суу канал” МИ суу ченегичтерин 2016-жылдын апрель-май айларында орноткондон кийин, тарифтерди түзүүдө жакшыртылган ыкманы жайылтууга болот, бул болсо, 2017-жылга карата ага пайдалуу деңгээлге чыгууга мүмкүндүк түзмөк.

01.06.2017-жылга карата 2017-жылга каралган 109,5 млн. сомдон бир дагы сом өздөштүрүлгөн эмес, башкача айтканда, 2017-жылы бул долбоорду жүзөгө ашыруу үзгүлтүккө учуроо тобокелчилиги бар.

Төмөндө министрликтер жана ведомстволор боюнча баштапкы бекитилген жана такталган бюджетти салыштырууда, өнүктүрүү бюджетин иш жүзүндөгү аткаруунун салыштырма таблицасы келтирилди, анда 2016-жылдын өнүктүрүү бюджетин боюнча пландалган иш чараларды аткаруунун чыныгы абалын мүнөздөп турат:

(млн.сом)

Долбоор аталышы	2016 –ж баштапкы бюджет		2016-ж. такталган		Факты жүзүндө аткарылган		Баштапкы аткарылышы%		Такталган аткаруу%	
	Ички	Тышкы.	Ички	Тышкы.	Ички	Тышкы.	Ички	Тышкы.	Ички	Тышкы.
КР Финмин	100,0	380,9	47,2	278,0	47,2	262,0	47,2	68,8	100,	94,2
КР ЭР	19,0	140,1	13,3	119,0	13,3	117,8	70,0	84,1	100	99,0
КР ПЭ жана НПМК	4,0	14 118,4	2,7	13 260,9	2,7	10 411,7	67,5	73,7	100,	78,5
КР БМ	45,0	1 251,8	24,7	572,9	24,7	555,7	54,9	44,4	100	97,0
КР Саламаттык сактоо мин.	-	707,9	-	77,80	-	77,2	-	10,90	0,0	99,2
КР Айыл чарба мин.	19,9	4 008,2	13,3	1 156,5	7,6	1 034,8	38,2	25,8	57,3	89,5
КР Транспорт мин.	823,1	17 893,5	476,9	10 313,1	400,2	10 221,8	48,6	57,1	83,9	99,1
КР ӨКМ	-	227,9		127,9		127,1		55,8	-	99,4
КРӨ кар. МС жана МО МА	32,6	767,2	15,2	421,1	-	317,60	-	41,4	-	75,4
КРӨ кар. КЧК жана ТЧ МА		97,2		3,2		-		-	-	-
КРӨ кар. АК жана ТЖК МА	8,0	3 946,9	8,3	1 734,2	8,3	1 045,6	103,7	26,5	100,	60,3
БАРДЫГЫ, анын ичинен:	1051,6	43 540,0	601,6	28 046,8	504,1	24 171,3	47,9	55,5	83,8	86,2
насыялар		34 504,4		23 859,5		20 767,5		60,2	-	87,0
гранттар		9 035,6		4 205,1		3 403,8		37,7	-	80,9

Ошентип, 2016-жылдын аягына бюджет каражаттарын өздөштүрүү боюнча пландык көрсөткүчтөр **толугу менен төмөндөгөн.**

Финминде товарларды, жумуштарды же кызмат көрсөтүүлөрдү жабдуучулардын эсебине донорлор эсебинен түз төлөмдөр долбоорлору төлөнгөн суммалар жөнүндө маалымат жок.

Ошентип, өнүктүрүү бюджетин аткаруу тууралуу отчеттук маалыматтарды бурмалоо тобокелчилиги орун алган.

2016-жылы кол коюлган насыялык жана гранттык макулдашууларга (инвестициялык жардам) талдоо жана аудит жүргүзүү

2016-жылы Өкмөт тарабынан жалпы 534,5 млн АКШ. доллары суммасындагы тышкы инвестициялык долбоорлорду тартуу боюнча, 22 финансылык макулдашууга кол коюлган, анын ичинде:

- насыялар 295,3 млн. АКШ долларында;
- гранттык каражаттар 239,2 млн. АКШ долларында.

2016-жылдын аягына алардын ичинен 12 макулдашуу (54,5%). белгиленген тартипте ратификацияланган.

2016-жылга баштапкы бекитилген Өнүгүү бюджетинде МИПке 8 долбоор кошулган, ал боюнча жалпы 2525,8 млн. сом суммасына каржылоо жөнүндө макулдашууга кол коюлган, алардын ичинен 2016-жылдын аягында ратификацияланбагандыгына байланыштуу 2487,7 млн. сомдук 6 долбоор алынып салынган.

Инвестициялык долбоорлорду тандоо, инвестициялык долбоорлорду баалоо, ошондой эле зайымды тартуу шарттарын баалоо боюнча МИДБ¹⁸ боюнча колдонмодо ыкмалар белгиленген. Айрым долбоорлордун баалоо материалдарында экономикалык натыйжалуулук жана аныктоо боюнча тиешелүү эсептери жок жана натыйжалары так, ачык жана ар тараптуу берилген эмес.

Финансы министрлиги тарабынан түзүлгөн Өнүктүрүү бюджетин өздөштүрүү жана мамлекеттик инвестициялар программасын аткаруу жөнүндө отчетторго жүргүзүлгөн аудит

Аудит тарабынан Өнүктүрүү бюджетин иш жүзүндө аткаруу жана такталган планга карата пайыздык аткаруунун пайыздык көрсөткүчтөрүн жөнүндө отчеттордун дал келбестиктери белгиленген. Министрликтер менен ведомстволордун долбоорлорун жүзөгө ашыруу бөлүмдөрүнүн отчеттук маалыматтарынын (ОРП) жана Финмин 1-5-формаларынын салыштырмалуу талдоо, Финмин тарабынан өнүктүрүү бюджетин жүзөгө ашыруу алкагындагы дайындоолор боюнча өздөштүрүлгөн жана чыгымдалгандар катары, донорлор эсебинен жүзөгө ашыруучу агенттиктер тарабынан алынган суммалар чагылдырыган.

¹⁸ « Мамлекеттик инвестицияларды башкаруу боюнча колдонмо », Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин 30.08.2013-ж. № 153-б буйругу менен бекитилген

Бирок, ОРП отчётторуна ылайык, донорлор эсебинен алынган бардык каражаттардын бардыгы чыгымдалбайт жана 2016-жылдын аягында, коммерциялык банктарда ачылган долбоорлордун атайын эсептеринде акча каражаттарынын калдыгы эсептелет.

Ошентип, 2016-жылдын башталышына долбоорлордун эсептеринде, 679,3 млн. сом пайдаланылбаган каражаттар калдыгы болгон, анын ичинде валюталар боюнча:

- кош каржылоо эсебинен сомдо - 4 010,7 миң. сом;
- АКШ долларында атайын эсеп - 8 326,1 миң АКШ. доллары;
- евро менен атайын эсеп – 523,2 миң. евро;
- сомдогу атайын эсеп – 9,1 миң сом.

2016-жылдын аягына долбоорлор эсебиндеги каражаттар калдыгы 1008,3 млн. сомду түзгөн, алардын ичинен долбоорлордун атайын эсебиндеги 966,3 млн. сом каражаттар, анын ичинде коммерциялык банктардагы тышкы донорлордун өздөштүрүлбөгөн каражаттарынын калдыгы 963,5 млн. сомду түзгөн, ал кийинки жылга өтүп кетүүчү калдыктар катары эсепке алынган эмес.

Ошондой эле, кош каржылоо бөлүгүндөгү Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2,7 млн. сом өздөштүрүлгөн эмес. ОРП, транзиттик, тендердик жана башка эсептеринде 42,1 млн. сом калган.

Бул факт тиешелүү компоненттер боюнча иш чараларды аткарууга донорлордун эсебинен алынган каражаттарды алган агенттиктер тарабынан пайдаланууну өз учурунда жүзөгө ашырууга, Финансы министрлиги тарабынан контролдоонун жоктугун ырастап турат.

ОРП отчёттук маалыматтары боюнча, донорлордун эсебинен алынган каражаттар 24 171,3 млн. сом, иш жүзүндө кызматтарды, жумуштарды жана товарларды сатып алууга төлөөгө бардыгы болуп 23 910,4 млн. сом чыгымдалган, ал Финминдин отчеттук маалыматтары боюнча **695,7 млн сомго аз.**

Аудит, мамлекеттик инвестицияларды тартуу программасынын бюджеттерин түзүүдө, долбоорлордун подрядчылары менен контракттарды түзүүдө, ошондой эле товарларды, жумуштарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү берүүчүлөр менен контракттарга кол коюуда, ар кандай валюталардын курсун белгилөө натыйжасында курстук айырманы эсепке алуу маалыматы Финансы министрлигинде жоктугун белгилейт.

Мурда Эсептөө палатасы тарабынан өнүктүрүү бюджетинин жүзөгө ашыруучу агенттиктер жана Финминдин каражаттарын өздөштүрүү тууралуу отчеттук маалыматтарынын дал келбестиктери жөнүндө белгиленгендигин белгилей кетүү керек. Бирок Финмин тарабынан дал келбестиктерди четтетүү боюнча чаралар көрүлгөн эмес.

Өнүктүрүү бюджетинин каражаттарын өздөштүрбөй калуу, жыл сайын долбоорлордун атайын эсебинде каражаттардын калдыгынын көбөйүүсүнө алып келет, ал 2016-жылдын аягында 1,0 млрд. сомдон ашык каражатты түзгөн.

01.06.2017-жылга карата долборлордун насыялык жана гранттык пайыздык эсептеринде калдык 34 880,4 миң. сомду түзгөн, айыптык санкциялар эсебинде туумдар жана товарларды, жумуштарды жана кызмат көрсөтүүлөрдүн ак ниетсиз жабдуучулардын айыптык санкциялары 3 508,4 миң сом суммасында эсептелген, алардын ичинен республикалык бюджеттин кирешелери 25748,5 миң сом болуп саналат. *Долбоорлордун пайыздык эсептерине аудит жүргүзүүнүн жүрүшүндө, республикалык бюджет кирешесине 22240,1 миң сом киргизилген жана айыптык санкциялар үчүн эсебинен - 3 508,4 миң. сом, бардыгы 25748,5 миң. сом.*

Учурда, 2017-жылы ОРП эсептериндеги каражаттардын калдыктарынын 14,5 %га көбөйүү менен, 1113,8 млн. сомго чейин өсүүсү ошондой эле өнүктүрүү бюджетинин каражаттарын өздөштүрүү төмөнкү деңгээли байкалган.

Алсак, 2017-жылдын 5 айы үчүн донорлордун эсептеринен алынган каражаттардын жалпы көлөмү пландалган суммадан 29,8%ды түзөт (39 042,1 млн. сом жылдык план алдында 11 637,1 млн сом).

Инвестициялык долбоорлор үчүн коммерциялык банктарды тандоого жүргүзүлгөн аудит

Дүйнөлүк банктын талдоосуна ылайык, тиешелүү жалпы алгылыктуу критерийлерге туура келген 7 (жети) банктан тышкары, 2016-жылы долбоорлордун атайын эсеби «Оптима Банк» ААКсы менен «Евразия Сактык Банкы» ААКсында да ачылган.

Долбоорлук каражаттардын сакталышын камсыздоо максатында, Улуттук банк менен коммерциялык банктарды тандоо жол-жобосун макулдашуу жөнүндө Эсептөө палатасынын жазма буйругу Финансы министрлиги тарабынан аткарылбагандыгын белгилей кетүү керек.

Техникалык жардамдарды жана мамлекеттик-жеке өнөктөштүк (программалык жардам) долбоорлорун талдоо

“Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджетинин долбоору жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамында эл аралык финансы институттардын жана донор өлкөлөрдүн каражаттарынын эсебинен бюджетти колдоого 5 240,9 млн. сом суммасындагы каражаттар каралган, анын ичинде насыялар - 2 647,0 млн. сом жана гранттар - 2 593,9 млн. сом.

2016-жылы республикалык бюджетке иш жүзүндөгү түшүүлөрү 152, 1 млн. АКШ. долларын түздү (10718,6 миң сом), алардын ичинен гранттык жардам - 90,4 млн. АКШ доллары өлчөмүндө (6479,0 миң. сом) жана насыялык жардам 61, 7 млн. АКШ. доллары өлчөмүндө (4239,5 млн. сом), же 2016-жылы программалык жардам көбүрөөк тартылган, бекитилген бюджетке караганда 71,3 млн. АКШ доллары же 5477,6 млн. сом.

“Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджетинин долбоору жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз

Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүүдө, бул сумма 10718,6 млн. сомго өлчөмүндө бекитилген же 5477,6 млн. сомго көбөйүү менен (95,7 %).

Такталган бюджетке жаңы насыялар жана гранттар кошулган:

- АӨБ насыялары жана гранттары 1 749,9 миң сом суммасында;
- 2232,1 млн. сом суммасында РФ гранты;
- 1521,5 млн. сом ЕС гранты жана насыясы.

Мында, “Секторду реформалоого контракт: Кыргыз Республикасында социалдык коргоо” ЕС гранты боюнча пландалган каражаттардын 570,2 млн. сом суммасында түшүүсү, аткаруучу агенттик – Эмгек жана социалдык өнүктүрүү министрлиги тарабынан шарттарды өз убагында аткарбагандыгы себеби боюнча 354,4 млн. сомго азайтылган. Эмгек жана социалдык өнүктүрүү министрлиги тарабынан ЕС бюджеттик колдоо Программасынын шарттарын, ошондой эле Финминдин тиешелүү координациялоонун жоктугунан, пландалган көлөмдөн **215,8 млн сом** суммасындагы расмий трансферттердин түшүүсү түрүндө, 2016-жылы республикалык бюджеттин киреше бөлүгүнүн жоготууларына алып келген, ал эми ЕС гранты келип түшкөн датага карата евронын курсун эсепке алуу менен, бюджеттин жоготуусу 288,8 млн сомду түзгөн.

КМШ алкагында эл аралык уюмдарга жана интеграциялык бирикмелерге мүчөлүк жана үлүштүк төгүмдөр боюнча Финмин тарабынан жүргүзүлгөн төлөмдөрдү талдоо

“2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен, 2621 “Эл аралык уюмдарга мүчөлүк акылар” коду боюнча Финансы министрлиги тарабынан 450,0 млн. сом суммасындагы каражат каралган.

22.12.2016-жылдагы № 214 “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен, 34,0 млн. сом суммасындагы каражаттар кошумча каралган. Эл аралык уюмдарга мүчөлүк алымдарды төлөө боюнча чыгымдардын аткарылышы 99,7%ды түзгөн.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызынын абалы

Отчёттук жылга карата чыгымдардын жалпы көлөмүндө, Өкмөттүн мамлекеттик карыз боюнча төлөмүнүн салыштырма салмагы, ИДПга карата 13,9 % жана 3,4 %ды түзгөн. 2015-жылга карата жалпы көлөмдөгү бул чыгымдардын салыштырма салмагы ИДПга карата 10,4% жана 2,4 %ды түзгөн.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызы төмөндөгү маалыматтар менен мүнөздөлөт:

(млн. сом/ млн.АКШ доллары¹⁹)

	Бардыгы	Ички карыз	Тышкы карыз
31.12.2015 -жылга	288803,9/3805,1	15483,7/204,0	273320,2/3601,1
31.12.2016 -жылга	281450,9/4065,4	22340,4/322,7	259110,5/3742,7
Четтөө	-7353,0/+260,3	+6856,7/+118,7	-14209,7/+141,6

Келтирилген маалыматтар КР мамлекеттик карызынын көлөмүн өзгөртүүгө, негизинен тышкы карыз көлөмүнө таасирин көрсөтөт, себеби анын салыштырма салмагы 92,1%ды түзөт.

Мамлекеттик карыздын абсолюттуу жол берилген көлөмү ички дүң продукт (ИДП) чоңдугунан ашпоого тийиш, ал эми тышкы карыздын көлөмү ИДП²⁰ 60%дан ашпоого тийиш.

2016-жылы ИДП 458,0 млрд. сомду түздү жана өткөн жылдын ушундай мезгилин салыштырмалуу 27,5 млрд. сомго көбөйдү (2015-жылы – 430,5 млрд. сом). Мында, анын көлөмү КР ИДПсына карата 61,4%ды түздү, бул болсо, 2015-жылга караганда 5,7%га аз (2015-жылы - 67,1%). Өз кезегинде, ИДПга карата мамлекеттик тышкы карыздын катышы 2016-жылдын аягында 56,6%ды түзгөн.

2015-ж. менен салыштырууда ИДПга карата ички карыз көлөмү 3,6%дан (2015-ж.) 4,9%га чейин көбөйдү (2016-ж.), ал эми тышкы карыз – тескерисинче 63,5%дан (2015-ж.) 56,6%га чейин (2016-ж.) азайды.

2016-жылы мамлекеттик ички карыздын 6856,7 млн. сомго көбөйүүсү, мамлекеттик казыналык векселдерди (МКВ) чыгаруу натыйжасында болду - 954,7 млн. сом же 18,0 млн. АКШ доллары, казыналык милдеттенмелерди тындыруу - 272,8 млн. сом же 3,1 млн. АКШ доллары, 2-5 жыл жүгүртүү мөөнөтү менен мамлекеттик казналык облигацияларды (МКО) чыгаруу - 6175,0 млн. сом же 102,9 млн. АКШ доллары жана Элбанк алдында аманатчылардын карыздарын тындырууга (котормо вексель) - 0,2 млн. сом.

Мамлекеттик тышкы карыздын доллардык туюнтуудагы көбөйүүсү, КР тышкы карыз милдеттенмелерин (негизги сумма боюнча төлөмдөр) тындыруу суммасын тышкы өздөштүрүүлөр суммасынын ашып кетүүсү менен байланыштуу. КР тышкы карызынын доллардык эквивалентте көбөйгөндүгүнө карабастан ИДП карата анын азаюусу жүргөн, бул болсо, улуттук валютанын чыңдалышы жана ички дүң продукттун көлөмүнүн көбөйүүсү менен байланыштуу.

¹⁹ Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын расмий курстарын эсептөө үчүн колдонулган: 31.12.2016-жылга - 69,23 сомо, 31.12.2015-жылга - 75,9 сом.

²⁰ “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жана мамлекеттик эмес карыздары жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренеси

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызынын абалы жалпысынан туруктуу деп айтууга болот, себеби, портфелдин 92,1%дан ашыгын тышкы карыз алуулар түзөт. ЭВФ баалоосу боюнча Кыргыз Республикасынын карыз деңгээли карыз кырдаалынын кооптуу орточо тобокелчилигине ылайык келет.

Финансы министрлигинде карыз милдеттенмесинин бардык түрлөрү боюнча эсептен алууну камсыздоочу интеграцияланган бирдиктүү маалыматтар базасы жок жана мамлекеттик карыз көрсөткүчтөрү жөнүндө аналитикалык отчеттор түзүлбөгөндүгүн белгилөө зарыл.

Финмин мамлекеттик карыздын жыл сайынкы туруктуулугунун талдоосун жүргүзүүлөрү ылайык, аны учурдагы кырдаал жөнүндө маалыматты ачуу, аналитикалык отчетторду түзүү, мамлекеттик карыздын номиналуу чоңдугу, ошондой эле орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү мезгилге анын туруктуулугунун көрсөткүчтөрү жөнүндө жыл сайынкы талдоону жүргүзүүлөрү керек.

Мамлекеттик карызды тейлөөгө чыгымдардын аудити

Мыйзамга ылайык Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызын тейлөө боюнча чыгымдарга (пайыздык төлөмдөр жана тындыруулар) 21869,7 млн. сом каражаттарды багыттоо пландалган, такталган чыгымдар 21230,7 млн. сомду түздү, иш жүзүндөгү чыгымдар 20698,8 млн. сомго жүргүзүлдү.

(млн. сом)

Чыгымдар	Бекитилген бюджет	Такталган бюджет	Иш жүзүндөгү аткаруу	Бекитилген бюджеттен такталган бюджеттин четтөөсү	Бекитилген бюджеттен иш жүзүндө чыгымдардын четтөөсү
Пайыздар	5598,6	5229,7	5125,5	-368,9	-473,1
Тышкы карыз	3699,6	3438,8	3357,0	-260,8	-342,6
Ички карыз	1899	1790,9	1768,5	-108,1	-130,5
Негизги сумма	16271,1	16001,0	15573,3	-270,1	-697,8
Тышкы карыз	6109,4	6177,0	5823,1	67,6	-286,3
Ички карыз	10161,7	9824,0	9750,2	-337,7	-411,5
Бардыгы	21869,7	21230,7	20698,8	-639,0	-1170,9

Бул таблицадан көрүнгөндөй, мамлекеттик карызды тейлөөгө пландалган чыгымдар тактоодо 639,0 млн. сомго азайтылган, 2016-жылдын баштапкы бекитилген бюджетти менен салыштырганда, иш жүзүндөгү чыгымдар жалпысынан 1170,9 млн. сомго азайтылды же бекитилген бюджетке карата иш жүзүндөгү көлөмдөргө туура келүү деңгээли 94,6%ды түзгөн.

Негизги сумманы тындыруу боюнча төлөмдөрдүн чыгымдарынын жалпы суммасынан 75,2%ды, кошуп эсептелген пайыздар боюнча - 24,8%ды түзгөн. Бюджеттин бекитилген жана такталган параметрлеринен ички

карызды тейлөө боюнча чыгымдардын азайышынын себеби, төмөндөгү факторлор болду: суроо-талаптарды эске алуу менен, МБКнын түзүмү жана эмиссия календары жана жыл аралыгында учурдагы кирешелүүлүк деңгээли жагына оңдолду; узак мөөнөттүү айрым баалуу кагаздар боюнча («Кайрат» сериясына КО, «Залкар Банк» МКО) коюмдар калкыма болуп саналды жана МКВ ставкаларына байланган, ал отчеттук жылда азайды; МКВ чыгаруу, МКО чыгарууну жайгаштыруу аркылуу эмиссия календарынын түзүмүнө өзгөртүүлөр киргизилди; жыл ичинде МКВ боюнча кирешелүүлүк коюму азайтылды.

2016-жылдын 10 айы үчүн насыялык каражаттарды иш жүзүндө өздөштүрүү, тышкы карыздын чыгымдардын азайышына таасир берди жана 2016-жылдын аягына чейин тышкы карыз алуулардын болжолдуу түшүүлөрү оңдолду, ошондой эле иш жүзүндөгү эсептелген милдеттенмелер жана колдонуудагы насыяларды тейлөөнүн болжолдуу суммалары ортосундагы айырма республикалык бюджет менен бекитилди. 2016-жылдын аралыгында сомдун курсунун чет өлкөлүк валютага карата улантылган чындалышы, сом эквивалентинде тышкы карызды тейлөө боюнча чыгымдарды азайтууга таасир берди.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызынын салыштырмалуу талдоо, мамлекеттик тышкы карыз түзүмүндө 59,1% ды эки тараптуу жеңилдик берилген насыялар түзөт.

Кыргыз Республикасынын ири насыя берүүчүсү Кытай Экспорттук-Импорттук Банкы болуп саналат.

2016-жылы тышкы карызды тейлөө боюнча чыгымдардын 9180,1 млн. сом суммасындагы негизги бөлүгүн, Кытай Экспорттук-Импорттук Банкы алдында негизги сумманы тындыруу эсебинен төлөмдөр түздү - 3498,9 млн. сом же тышкы карызды тейлөөгө чыгымдардын жалпы көлөмүнөн 38,1%, тышкы карызды (негизги сумма - 1548,7 млн. сом жана пайыздар - 1950,2 млн. сом), Азия өнүктүрүү Банкы алдында (АӨБ), - 1879,7 млн. сом же 20,5 % (негизги сумма - 1454,7 млн. сом, пайыздары - 425,0 млн. сом), Эл аралык өнүктүрүү ассоциациясы (ЭӨА) алдында - 1778,4 млн. сом же 19,4% (негизги сумма - 1432,8 млн. сом, пайыздары - 345,6 млн. сом) ж.б.

2016-жылы республикалык бюджеттин ресурстук бөлүгүнө жалпы 10 000,0 млн. сом²¹ суммасында МБК чыгаруу жана жайгаштыруу эсебинен каражаттарды тартуу пландалган, анын ичинде МКВ эсебинен - 4 000,0 млн. сом, МКО - 6 000,0 млн. сом.

Булак	Бекитилген бюджет	Такталган бюджет	Иш жүзүндө аткаруу (номинал)
МКВ чыгаруу	4 000,00	5 300,0	5 282,0 (5 719,7)
МКО чыгаруу	6 000,00	6 500,0	7 357,9 (7 994,7)
Жана башка МКОлорду чыгаруу		3 353,8	3 353,8 (3 314,2)
Итого	10 000,0	15 153,8	15 993,7 (17 028,6)

²¹ “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы.

Бул таблицада көрүнүп тургандай, МБК чыгаруудан жана жайгаштыруудан 2016-жылы такталган түшүүлөр пландалганга салыштырмалуу 5 153,8 млн. сомго (15 153,8 - 10000,0) көбөйгөн, алардын ичинен: МКВ - 1300,0 млн. сом, МКО - 500,0 млн. сом, чет өлкөлүк валютада номинирленген МКО - 3 353,8 млн. сом. МБК чыгаруу жана жайгаштырууну көбөйтүү боюнча Мыйзамга, 2016-жылдын аягында 5 153,8 млн. сомго оңдоолор киргизилген.

Жобого²² ылайык, тиешелүү жылга республикалык бюджет жөнүндө Мыйзамда белгиленген чектүү көлөм негизинде, МБКны ар бир чыгаруу Финмин тарабынан аныкталат. 2016-жылы МБКны чыгаруу жана жайгаштырууну көбөйтүү, МБКны чыгаруудан кошумча ресурстарды алуу зарылдыгына байланыштуу, бекитилген болжолдон дээрлик 50%га жүргүзүлгөн.

2016-жылы МБК сатуудан түшкөн каражаттар боюнча республикалык бюджетке түшүүлөр 15 993,7 млн. сомду түздү, анын ичинен: МКВ боюнча - 5 282,0 млн. сом, МКО - 7 357,9 млн. сом жана башка МКО - 3 353,8 млн. сом. МБКны чыгаруу жана жайгаштыруудан такталган маалыматтар жана иш жүзүндөгү каражаттардын түшүүлөрү ортосундагы айырма **839,9 млн. сомду** (15993,7-15153,8) түзгөн, ал боюнча “Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджетинин долбоору жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына Финмин тарабынан тиешелүү оңдоолор киргизилген эмес .

Жогоруда келтирилген бардык мисалдар, бюджеттик жылдын аягында мамлекеттик өздөштүрүүлөр боюнча мүмкүн болуучу түшүүлөрдү эсепке алуу менен, бекитилген бюджет параметрлерин пландоо жана аларга өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча сапатты жакшыртуу зарылдыгы жөнүндө күбөлөндүрөт.

Мамлекеттик баалуу кагаздарды чыгарууну жана жайгаштырууну талдоо

“Республикалык бюджет жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен тиешелүү жылга чектүү белгиленген көлөмдүн негизинде, МБКны ар бир чыгаруунун көлөмү Финансы министрлиги тарабынан аныкталат.

2016-жылы чет өлкөлүк валютада номинирленген МКО 49,4 млн АКШ долларына же 3 353,8 млн. сомго чыгарылган, ага карата төмөндөгүлөр белгиленген.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 11.03.2016-жылдагы № 95-б буйругуна ылайык, “2015-2020 жеткиликтүү турак жай” программасын ишке ашыруу алкагында “Мамлекеттик ипотекалык компания” ААКсын (мындан ары -“МИК”) финансылык ресурстар менен камсыздоо максатында Финансы министрлигине төмөндөгүлөр тапшырылган:

²² Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2.10.2008-жылдагы № 556 токтому менен бекитилген “ КР мамлекеттик баалуу кагаздарды чыгаруу, жайгаштыруу, жүгүртүү жана тындыруу жөнүндө” Жобо.

- 2016-жыл ичинде чет өлкөлүк валютада МБКны чыгаруу жана жайгаштыруу аркылуу, 3,7 млрд. сом өлчөмүндө финансылык каражаттардын түшүүсүн камсыздоо;

- жүгүртүү мөөнөтү 5 жыл, жылдык 2 пайыз коюм менен, 1 облигациянын 1,0 миң АКШ долларындагы номиналдык наркы менен, АКШ долларында мамлекеттик казыналык облигациялар (МКО) формасында МБК чыгаруу жана жайгаштыруунун төмөндөгүдөй параметрлери белгиленсин. Купонду төлөөнүн мезгилдүүлүгү, жүгүртүү мөөнөтү аяктаганда негизги сумманы бир жолку төлөө менен, жарым жылдык катары белгиленген. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызын эсептөөдө, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик ички карызынын курамына, ушул тартипке ылайык ишке ашырылуучу, мамлекеттик карыз алуулар киргизилсин.

Чет өлкөлүк валютада мамлекеттик казыналык облигацияларды чыгаруу жана жайгаштыруу практикасы, валюталык курстун мүмкүн болуучу термелүүсү алдында, узак мөөнөттүү келечекте, улуттук валютанын курсунун алсызданышынан улам, республикалык бюджетке кошумча жүктүн пайда болушу тобокелчилигине алып келет деп, эсептейт аудит, бирок, улуттук валютанын курсу чыңдалган учурда, курстук жакшы айырма түрүндө каражаттар алынышы мүмкүн.

Жергиликтүү бюджеттер үчүн трансферттер

Республикалык бюджеттен трансферттер тутумуна төмөндөгүлөр кирет: теңдөөчү гранттар; дем берүүчү гранттар, бир бюджеттен башка бюджетке өз ара эсептешүү боюнча өткөрүлүп берилүүчү каражаттар жана бюджеттик ссудалар.

Жергиликтүү бюджеттерге республикалык бюджеттен берилүүчү трансферттердин иш жүзүндөгү көлөмү 2 767,5 млн. сомду же жергиликтүү бюджеттердин чыгымдарынын жалпы көлөмүндө 15,7%ды түзгөн, анын ичинде:

- Теңдөөчү гранттар -1 586,4 млн. сом;
- Жергиликтүү бюджеттерге республикалык бюджеттен өткөрүлүп берилүүчү каражаттар - 1 181,1 млн. сом, алардын ичинен:
 - ✓ кирешелердин түшпөй калуусу - 648,4 млн. сом;
 - ✓ жабдууларды, имараттарды, инвентарларды жана башкаларды оңдоо жана сатып алуу - 207,7 млн. сом;
 - ✓ бийик тоолуу райондорду 50% компенсациялоо - 137,1 млн. сом;
 - ✓ жылуулук энергиясына - 135,6 млн. сом;
 - ✓ эмгек акыга - 36,5 млн. сом;
 - ✓ мектептердин кезектеги оңдоосуна – 12,2 млн. сом;
 - ✓ көмүр сатып алууга - 2,8 млн. сом;
 - ✓ электр энергиясына - 0,8 млн. сом.

Жергиликтүү бюджеттердин кассалык аткарылышы, 19 515,3 млн. сомго такталган план алдында 17 773,0 млн. сомду же 91,1%ды түзгөн.

Теңдөөчү гранттар

Жергиликтүү бюджеттердин каражаттарынын жетишсиздигинин негизги себептеринин бири болуп, жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүдө, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын “мени багат” деген маанайы саналат.

Жергиликтүү бюджеттерди түзүүдө, коммуналдык кызматтарга төлөөгө, көмүр даярдоого корголгон беренелер боюнча чыгымдардын жетиштүү көлөмдөгү каражаттарды карабаган, жергиликтүү башкаруу органдарынын (ЖӨБО) мындай практикасы улантылып келет. Мында, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын бюджеттеринде жана башка чыгымдар каралат, ошол эле учурда республикалык бюджет жөнүндө Мыйзамга ылайык, жергиликтүү бюджеттерди түзүүдө жана аткарууда, коммуналдык кызмат көрсөтүүлөр жана көмүр сатып алуу боюнча чыгымдар, корголгон беренелер боюнча белгиленген.

Финансы министрлиги жыл аралыгында жергиликтүү бюджеттерге республикалык бюджеттен берилүүчү каражаттарды берүү аркылуу, коммуналдык кызматтарга, көмүр даярдоого башка чыгымдарды жабууга ЖӨБОго финансылык колдоону көрсөтөт.

2016-жылы салык мыйзамдарына өзгөртүүлөрдү киргизүү натыйжасында, сатуудан салык боюнча түшүүлөрдүн түшпөй калуулары белгиленген. Аны компенсациялоо максатында, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 24.06.2016-жыдагы № 293-б буйругу кабыл алынган, ага ылайык, 2016-жылы ЖӨБО бюджетине сатуудан салыктын түшпөй калууларын компенсациялоого, республикалык бюджеттен 1500,0 млн сом суммасында каралган.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 30.05.2013-жылдагы №302 “Айыл аймактарынын жана шаарлардын жергиликтүү бюджеттеринен каржылануучу билим берүү уюмдарын Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин аймактык бөлүмдөрү аркылуу республикалык бюджеттен каржылоого которуу жөнүндө” токтомуна ылайык, Бишкек шаарын кошпогондо, жергиликтүү бюджеттер үчүн чыгымдар бөлүгүн сактоо менен, атап айтканда, билим берүү объекттерин жана коммуналдык кызматтарды күтүү бөлүгүндө өзгөртүүлөр жүргөн.

«Билим берүү» бөлүмү боюнча чыгымдар жергиликтүү бюджеттерде (эмгек акы төлөө фонду, окуу, командировкалык чыгымдар ж.б.) 6,9 млрд. сомду түзөт, анын ичинен Бишкек шаары боюнча 3,5 млрд сом.

Республикалык бюджеттен өз ара эсептешүүлөр боюнча берилген каражаттар

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 26.10.2016-жылдагы №6-6647 /16 жана Өкмөттүн Аппаратынын 26.10.2016-жылдагы №13-1745-каттарына ылайык, Нарын шаарынын жергиликтүү бюджетинин жылуулук энергиясы боюнча насыялык карызын төгүүгө, республикалык бюджеттен 17,0 млн. сом каржыланган. 2016-жылга жылуулук энергиясы боюнча

чыгымдар 18,6 млн. сомду түзгөн. Мында, азыркыга чейин жергиликтүү бюджеттен каржылоо жүргүзүлгөн эмес.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 02.04.2010-жылдагы №206 “Бийик тоолуу жана алыскы барууга кыйын болгон зоналардагы оор, жагымсыз жаратылыш-климаттык шарттарда жашаган адамдарды мамлекеттик колдоонун кошумча чаралары жөнүндө” токтомуна ылайык, тирчилик керектөөлөрүнө электр энергиясын пайдалангандыгы үчүн төлөөдө, 50% өлчөмүндөгү компенсацияга 137,1 млн. сом суммасында каражат бөлүнгөн. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 24.06.2016-жылдагы №293 буйругуна ылайык, сатуудан салык боюнча түшпөй калуулар компенсациялоого республикалык бюджеттен 689,7 млн. сом бөлүнгөн. Иш жүзүндө 648,4 млн. сом каржыланган. 2016-жылдын 4-кварталы үчүн, сатуудан салыктын түшпөй калууларына ЖӨБОго 224,7 миң сомго компенсация төлөөлөр, 2017-жылдын 1-кварталында жүргүзүлгөн.

Түп жана Ысык-көл районунун ЖӨБ бюджетин өз убагында каржылабай калуунун натыйжасында, 759,6 миң сом жана 114,7 миң сом компенсация түшпөй калган, ал 2017-жылдын 1-кварталында орду толтурулган.

“Айрым мамлекеттик ыйгарым укуктарды жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына ыйгарым укук берүү жөнүндө”, “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” КР мыйзамдарына, “КР Өкмөтү жөнүндө” КР конституциялык мыйзамынын 10 жана 17-беренелерине жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 19.12.2014-жылдагы №715 токтомуна ылайык, айрым мамлекеттик ыйгарым укуктарды ыйгарууларды каржылоого, Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетине республикалык бюджеттен 22,7 млн. сом бөлүнгөн. Иш жүзүндө 22,6 млн сом каржыланган.

Жергиликтүү кеңештердин шайлоосун жана референдум өткөрүү максатында, жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоодо жана референдум өткөрүүдө, шайлоо участкаторунда техникалык кызматтарды көрсөтүү, жарандарды идентификациялоо үчүн ишке тартылган операторлордун эмгегин төлөө үчүн, 2016-жылдын 11-декабрында Финансы министрлигине, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн бкйруктарына ылайык, жергиликтүү мамлекеттик администрацияларга жана шаарлардын мэрияларына төмөнкү өлчөмдөрдө акча каражатын бөлүп берүү тапшырылган: 64,4 млн.сом, бөлүнгөн - 60,1 млн. сом; 8,9 млн.сом, бөлүнгөн - 8,9 млн. сом.2010-жылы 18,8 млн. сомго аткарылган подряддык иштер үчүн, «Империя групп» ЖЧКсынын алдындагы Майлуу-Суу шаарынын мэриясынын карызын төлөө үчүн, соттун чечимине ылайык, республикалык бюджеттен кошумча 15,3 млн. сом (100%) суммасындагы каражаттар бөлүнгөн.Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 22-апрелиндеги № 182-б буйругуна жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Бюджет жана финансы боюнча комитетинин 2016-жылдын 16-майындагы чечимине ылайык, шаардын тышын жарыктандыруу үчүн материалдарды алуу жана ызы-чууну басандаткан темир тосмолорун курууга 32,1млн.сом(аткарылган иштердин актыларына ылайык 31,7 млн.сом жумшалган)

чечимине ылайык, Бишкек шаары мэриясына республикалык бюджеттен 20,8 млн. сом бөлүнгөн.

Ошондой эле, 2016-жылы республикалык бюджеттен жергиликтүү бюджетке берилүүчү каражаттар 54,9 млн. сом өлчөмүндө бөлүнгөн, алардын ичинен:

- Кыргыз Республикасынын Премьер-министринин 2016-жылдын 27-сентябрындагы № 15-36845 тапшырмасын аткаруу менен, Чүй областынын Токмок шаарынын жергиликтүү бюджетин жылуулук энергиясы боюнча насыялык карызын төлөөгө - 13,6 млн. сом же 100% бөлүнгөн – субсидияны, мында Коргоо министрлигинин 52806 аскер бөлүгүнүн карамагында турган турак үйлөрдө жашаган калкка берилген жылуулук энергиясы үчүн тарифтердеги айырмачылыкты субсидиялоо). “Токмокжылуулук” коммуналдык ишканасынын (муниципалдык ишкана) уюштуруучусу болуп, Токмок шаарынын мэриясы эсептелет. Ага ылайык, жылуулук энергиясы боюнча бюджеттик мекемелердин карызын төлөө аскер бөлүгүнүн эмес, Токмок шаарынын милдеттенмеси болуп эсептелет.

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 1-декабрындагы № 522-р тескемесине жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Бюджет жана финансы боюнча комитетинин 2016-жылдын 31-октябрындагы чечимине ылайык, “Бишкек шаарынын жолдорунун четине муниципалдык токтотмолорду уюштуруу” долбоору боюнча “Бишкек шаарын өнүктүрүү агенттиги” муниципалдык ишканасынын консультациялык кызмат көрсөтүүлөрүн төлөөгө 9,8 млн. сом бөлүнгөн же 100% каржыланган.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жазуу жүзүндө кайрылуулар боюнча ар башка булактардан финансылык колдоо катарында берилген каражаттар (финансылык ажырым)

Бүгүнкү күндө теңдөөчү трансферттин эсебинен жергиликтүү бюджеттин орточо бюджетти же чыгашалар боюнча минималдуу милдеттенмелери камсыздалат (негизинен күндөлүк чыгашалар), мында, теңдөөчү трансферттер чыгашалар боюнча милдеттенмелерди же жергиликтүү бюджеттердин финансылык ажырымын толугу менен камсыз кылбайт.

Мындан тышкары, дотацияланган 377 айыл аймагынын ичинен 130 айыл аймагынын жергиликтүү бюджетти 5 млн. сомдон (ВГ эске алуу менен), 100 айыл аймагынын жергиликтүү бюджетти 10,0 млн. сомдон (ВГ эске алуу менен) ашпай тургандыгын эске алуу керек. Ушундан улам, аталган айыл аймактарында киреше потенциалын жогорулатуу, чыгаша боюнча милдеттенмелерди камсыздоо, финансылык ажырымдарды жабуу боюнча иштерди жүргүзүү кыйын деп айтууга болот. Негизинен, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынан республикалык бюджеттен финансылык жардам көрсөтүү боюнча кайрылуулар келип түшөт.

Алсак, ЖӨБО жетекчилеринин кайрылууларынын негизинде, республикалык бюджеттен финансылык жардам түрүндө кошумча каражаттар бөлүнгөн.

2016-жылы 86,9 млн сом бөлүнгөн, алардын ичинен төмөндөгү областтар боюнча бөлүштүрүлгөн:

- Ысык-Көл областынын 5 айылдык аймагына - 3,6 млн. сом;
- Жалал-Абад областынын 23 айылдык аймагына - 29,3 млн. сом;
- Нарын областынын 2 айылдык аймагына - 0,9 млн. сом;
- Баткен областынын 7 айылдык аймагына -17,8 млн. сом;
- Ош областынын 18 айылдык аймагына -11,5 млн. сом;
- Талас областынын 12 айылдык аймагына - 6,1 млн. сом;
- Чүй областынын 18 айылдык аймагына - 17,6 млн. сом.

Мисалы, Кара-Буура районунун жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жазуу жүзүндөгү кайрылууларына ылайык, жеке каражаттар менен жетишсиз камсыз болууга байланыштуу, жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү үчүн, республикалык бюджеттен (финансылык айырма) берилген каражаттар 2,6 млн сомду түзгөн, алардын ичинен, подряддык иштердин карыздарын тындыруу үчүн, Бейшеке айыл өкмөтүнө - 0,7 млн сом жана электр энергиясы үчүн карыздарды тындыруу үчүн, Шекер айыл өкмөтүнө (финансылык айырма) - 1,3 млн сом. Аудит пикири боюнча, электр энергиясына карыздарды талдоосуз, каржылоо жүргүзүлгөн.

Маалыматтарга ылайык, 01.01.2016-жылга карата Шекер айыл өкмөтү боюнча насыялык карыздардын калдыгы 520,1 миң сом болгон, отчеттук мезгилде 804,5 квт/саатка 2043,4 миң. сом лимит бекитилген, иш жүзүндө 621,7 квт/саат 1579,1 миң сомду түзгөн, республикалык бюджеттин каражаттарынан 1645,0 миң сом төлөнгөн, такталган планда 1579,1 миң сом. Жергиликтүү бюджеттен каржылоо жүргүзүлгөн эмес. 01.01.2017-жылга карата насыялык карыз калдыгы 454,4 миң сомду түзгөн.

Ошондой эле, республикалык бюджеттен көмүр сатып алууга - Ак-Чий айыл өкмөтүнө 240,0 миң сом жана Бакайыр айыл өкмөтүнө 400,0 миң сом бөлүнгөн.

Кошумча акча каражаттарын бөлүү жөнүндө жазуу кайрылууларын иликтөөдө, өтүнүчтөрдүн негизги жүйөлөрү болуп, мектептерди, бала бакча, клубдарды, ФАПтарды (чатыр, жылуулук тутуму, суу жана электр менен жабдуу тутумдары), мектептердеги кабинеттерди жабдуулар, социалдык объекттер үчүн ар кандай инвентарларды сатып алуу, көмүр сатып алуу, айыл округдарынын имараттарын оңдоо, электр энергиясын үчүн карыздарды төлөө болуп саналат.

“Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджетинин долбоору жана 2017-2018-жылдарга болжолу жөнүндө” КР Мыйзамынын 8-тиркемесине ылайык, областтык бюджеттен республикалык бюджетке өткөрүлүп берилген мекемелер боюнча 2016-жылга чыгымдар 174,1 млн. сомду түзөт, такталган бюджет 177,1 млн сом.

Өкмөттүн областтардагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн жана мамлекеттик райондук администрациялар аппараттары боюнча ТТП менен КТПнын санын ченемдери жоктугуна байланыштуу, көпчүлүк областтарда

жана райондордо ТТП менен КТПнын саны жооптуу кызматкерлердин санынан ашырылган.

Өкмөттүн Нарын областындагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн аппаратында 2016-жылга жооптуу кызматкерлердин саны 33 штаттык бирдикти түзөт, ал эми ТТП менен КТП 32 штаттык бирдик. Аудит тарабынан, жашыруун иш кагаздарын жүргүзгөндүгү үчүн ай сайын үстөк акыларды белгилөө жашыруундуулук деээлин жана алардын кызматтык (функционалдык) милдеттеринин күчүндө көрсөтүлгөн маалыматтар менен туруктуу иштеген адамдарды эске албастан 25% жогорку өлчөмдө белгиленген.

Дем берүүчү гранттар

“Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджетинин долбоору жана 2017-2018-жылдарга болжодоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамында дем берүүчү (үлүштүк) гранттар беренеси боюнча 500,0 млн. сом каралган. Үлүштүк (дем берүүчү) гранттар муниципалдык менчиктин негизги фонддорунун инфра түзүмдүк долбоорлорунун (мындан ары – долбоорлор) капиталдык чыгымдарына жумшалат, алар 2016-бюджеттик жылдын ичинде бүткөрүлүүгө жана пайдаланууга берилүүгө тийиш (бул долбоордун алкагында).

Дем берүүчү (үлүштүк) гранттардын эсебинен долбоорлорду бекитүү боюнча комиссиянын 28.04.2016-жылдагы №15-01/22 протоколуна ылайык, 2016-жылы ишке ашырууга 501,5 млн.сом суммасындагы керектөө менен 222 долбоор бекитилген.

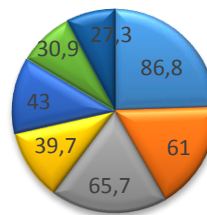
Аталышы	Дем берүүчү гранттын көлөмү (млн.сом)
Бекитилген план	500,0
2016-ж. РБ өзгөртүү киргизүүдө азайтылган	139,6
Такталган план	360,4
Каржыланган	354,5
Бүткөрүлбөгөн долбоорлор	4,1
Смета боюнча калдык	1,8

Аткарылуучу иштердин сапатын контролдоо, аларды долбоордук-сметалык документтерге ылайык келтирүү жана үлүштүк (дем берүүчү) гранттарды максаттуу пайдалануу, аткарылган иштер жана объекттерди пайдаланууга кабыл алуу жөнүндө отчетторду өз учурунда берүү жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу органдарына жүктөлөт (мындан ары - ЖӨБАО).

2016-жылы ЖӨБАО табыштамасына ылайык, жалпы 354,5 млн. сом суммасындагы 219 долбоор каржыланган, алардын ичинен 189 долбоор толук көлөмдө бүткөрүлгөн. 132,3 миң сом суммасындагы пайдаланылбаган калдык кайтарылып берилген. Жылдын аягында 4,1 млн. сом керектөө менен 30 долбоор бүткөрүлбөй калган. 2017-жылдын 1-июлуна бардык долбоорлор аяктаган. Долбоорлорду каржылоо экинчи жарым жылдыкта жүргүзүлгөн, анын ичинен 4-кварталда, башкача айтканда кыш мезгилинде 45%.

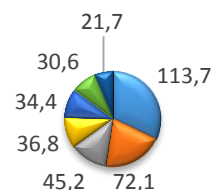
Дем берүүчү гранттарды облустар боюнча бөлүштүрүү (млн.сом)

- Жалал-Абад облусу (51 объект)
- Ош облусу (41)
- Чүй облусу (46)
- Нарын облусу (20)
- Ысык-Көл облусу (29)
- Баткен облусу (19)
- Талас облусу (13)

Дем берүүчү гранттарды категориялар боюнча бөлүштүрүү (млн.сом)

- Мектептер (77 объектор)
- Бала бакчалар (45)
- Маданий багыттагы объектор (26)
- Спорттук багыттагы объектор (19)

Иштердин аткарылган көлөмүнүн актыларын текшерүүдө, бир катар эреже бузуулар табылган: бааларды туура эмес пайдалануу, актыда иштердин аткарылбаган көлөмү, ченөө бирдиктериндеги каталар ж.б. бар. Иштердин көлөмүн **5511,9 миң сомго** ашыруу аныкталган, анын ичинен:

№	Региондордун аталышы	Аныкталган ашыруулар	
		Объекттер саны	Ашыруу суммасы (миң. сом)
1	Чүй областы	6	2844,1
2	Нарын областы	3	828,0
3	Ысык-Көл областы	7	1839,8
	Бардыгы:	16	5511,9

Аудиттин жүрүшүндө “Заказчылардын” алдындагы иштердин аткарылбаган көлөмүн эсепке алуу менен, келип чыккан иш жүзүндөгү дебитордук карыз айыл аймактары тарабынан 5470,9 миң сом суммасын түзгөндүгү, ал 01.01.2017-жылдын балансында чагылдырылгандыгы аныкталган.

Аудиттин жүрүшүндө салыштыруу актысына ылайык, эсепке алуу боюнча 5470,9 миң сом суммасындагы дебитордук карыз калыбына келтирилген.

Аудиттин жүрүшүндө 4 объект (Чүй областынын Москва району боюнча - 2, Нарын областынын Нарын району боюнча - 1, Балыкчы шаары - 1) иш жүзүндө бүткөрүлгөн эмес деп белгиленген, бирок Финминге берилген, кабыл алынган актыга ылайык мамэкотехинспекция тарабынан объекттер пайдаланууга киргизилген жана

Ошондой эле аудит жүргүзүлгөн объекттер боюнча сметалардын сапатсыз даярдалгандыгын белгилеп кетүүгө болот, анда иштердин айрым көлөмдөрү аткарылган иштердин көлөмүнүн бааларына туура келбейт, иштердин аткарылган көлөмүнүн актысы ченемдик укуктук актылардын талаптарын бузуу менен түзүлгөн. Курулуш иштеринин көлөмү сапаты төмөн деңгээлде аткарылган.

Подряддык уюмдардын катышуучуларынын көпчүлүгүнүн 2015-жылы алынган жалпы курулуш иштерин аткарууга лицензиялары бар. Көпчүлүгүндө курулушка болгон тажрыйба жок, материалдык-техникалык база жок, башкача айтканда ондоо-курулуш иштерин аткаруу үчүн курулуш машиналары жана жабдуулары жок.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 21.04.2015-жылдагы № 230 токтому менен бекитилген “Үлүштүк (дем берүүчү) гранттын эсебинен долбоорлорду тандоо жана каржылоо тууралуу” Жобого жана Долбоорлорду даярдоо жана ишке ашыруу боюнча нускамага ылайык, техникалык көзөмөлдөө боюнча адистин негизги милдеттери: курулуш иштеринин жана материалдардын сапатын контролдоо, курулуш иштеринин наркын контролдоо, ошондой эле иштердин аткаруу убактысын контролдоо болуп саналат.

Бирок, аудиттин жүрүшүндө объектке инжиниринг кызматтарын көрсөтүү боюнча консультанттар эсепке алуу документтерин жүргүзбөгөндүгү, иштердин көлөмүн жана аткарылган иштердин сапатын текшербегендиги белгиленген.

Капиталдык салымдар

“Кыргыз Республикасынын 2016-жылга республикалык бюджеттин долбооруна жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесине ылайык, капиталдык салымдарга 8 734,1 млн. сом көлөмүндө каражаттар бекитилген, анын ичинде, анын ичинен:

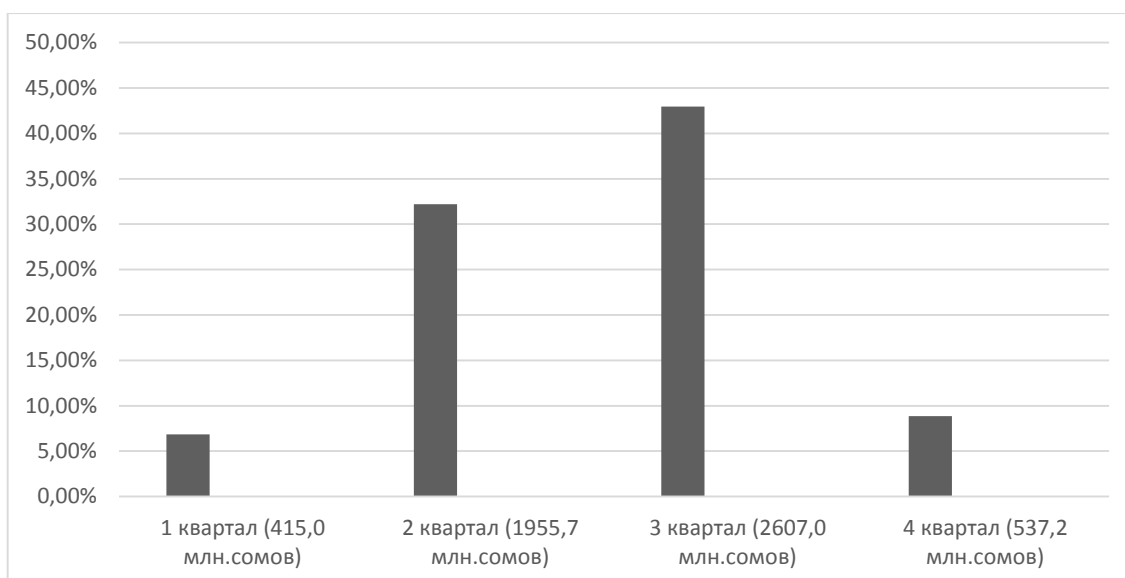
- “Джеруй” лицензиясын сатуудан каражаттар эсебинен- 2 540,3 млн. сом;
- Россия гранты каражаттары эсебинен – 103,4 млн. сом;
- республикалык бюджет эсебинен - 6 068,5 млн. сом;
- Баткен (чектеш аймактын социалдык пакети) – 21,9 млн. сом.

Өкмөттүн чечимдерине, ошондой эле мамлекеттик заказчылардын сунуштарына ылайык “Капиталдык салымдар” беренеси боюнча чыгымдар көбөйтүлгөн:

(млн.сом)

№	Объектин аталышы	Бекит. план	Тактоо суммасы	Такт. план	Негиз
	Жыйынтыгы	1 660,8	4 422,7	6 068,5	
1.	Архитектура, курулуш жана турак-жай коммуналдык чарба мамлекеттик агенттигине караштуу Жарандык турак жай департаменти	925,6	1 745,7	2 671,3	КРӨ тапшырмасы боюнча социалдык объекттерди бүтүрүү үчүн: - №18-51854 29.12.16-ж; - №18-4262 5.12.16-ж.; - №18-4262 25.11.16-ж.; - №18-3995 8.11.16-ж.; - №18-3105 22.08.16-ж; - №18-31389 03.08.16-ж.; - №18-28654 26.07.16-ж.
2.	КР МТжанаЖМ Жол чарбасы департаменти:	305,2	2 643,1	2 948,4	КРӨ буйругуна ылайык, көбөйүү а.и:
	Балыкчы-Тамчы-Чолпон-Ата-Корумду а/ж		1 597,6		06.05.2016г-ж. №194-б, 22.06.2016-ж №285-б .
	Бишкек-аэропорт Манас а/ж		812,6		06.05.2016-ж. №194-№194-б
	Балыкчы шаарынын ички жолдор курулушу		140,0		30.03.2016г-ж №131-б
	райборбор көчөлөрү		47,9		12.06.2015ж. №260-б
3.	КР Айыл чарба жана мелиорация министрлиги (ирригация)	150,0	32,0	182,0	16.08.2016ж. №373, 08.10.2016г-ж. №445-б КРӨ буйругу
4.	КР Коргоо иштери боюнча мамлекеттик комитет	20,0		20,0	
5.	КР Чек ара кызматы	20,0		20,0	
6	КР УКМК 9-кызматы	5,0		5,0	
7.	КР Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматы	25,0		25,0	
8.	Кыргыз Республикасы Ички иштер министрлиги	40,0		40,0	
9.	КР Башкы прокуратурасы	10,0	1,8	11,8	КР Премьер-министринин 25.11.2016-ж №18-4262 тапшырмасы
10.	КР Өзгөчө кырдаалдар министрлиги	10,0		10,0	
11.	КР МКК Архив агенттиги	45,0		45,0	
12.	Ош шаарынын мэриясы	90,0		90,0	
13.	КР БжанаИМ Инвестициялар жана оңдоо боюнча департаменти	15,0	-15,0	0,0	15,0 млн.сомго каражаттар азайтылган

“Капиталдык салымдар” боюнча 31.12.2016-жылдагы абалы боюнча 8285,0 млн. сом каражат бөлүнгөн же 94,8%. Мында, кварталдык бөлүнүш боюнча каражаттарды бөлүү төмөнкүчө ишке ашырылган:

Келтирилген маалыматтар каражаттардын басымдуу бөлүгү (75,2%) II жана III кварталдарда бөлүнгөндүгүн күбөлөндүрөт.

2016-жылы ири инфра түзүмдүк долбоорлор жүзөгө ашырылды жана пайдаланууга берилди:

1. Ысык-Көл областынын Ысык-Көл районундагы Бактуу-Долоноту айылындагы ипподром - 1584,0 млн.сом (объект пайдаланууга берилген);

2. Бишкек – Эл аралык “Манас” аэропортунун автожолун капиталдык оңдоону аяктоо - 812,6 млн.сом (пайдаланууга кабыл алынган);

3. Балыкчы шаарынын ички автомобиль жолдорун реконструкциялоо - 140,0 млн.сом;

3. “Ата-Бейит” мемориалдык музей-комплексинин курулушу - 143,7 млн.сом (пайдаланууга берилген);

4. Балыкчы-Тамчы-Чолпон-Ата-Корумду автомобиль жолдорун реконструкциялоону улантуу - 1500,0 млн.сом.

2016-жылы социалдык объекттер курулушунун мамлекеттик заказчысы Архитектура, курулуш жана турак-жай коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги тарабынан 97 социалдык объекттер бүткөрүлдү жана пайдаланууга берилди. Бюджеттик ресурстардын чектелгендигине байланыштуу, 2331,9 млн.сом көлөмүндөгү социалдык-экономикалык маанидеги 62 объекти бүткөрүү үчүн, болгону 433,3 млн сом каржыланган, же бул объекттерди бүткөрүү үчүн талап кылынган суммадан 18,6%.

Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик курулушуна караштуу ЖМКД боюнча капиталдык салымдар

Капиталдык салымдар” беренеси боюнча республикалык бюджеттен каржылануучу, 2016-жылга объекттер жана курулуштар тизмесин (мындан ары – Тизме) түзүүдө, ЖМКДга 2015-жылдан калган 2 059,4 млн сом суммасындагы 237 объекти кошуу сунушталган.

29.02.2016-жылдын баштапкы Тизмесинде капиталдык салымдардын 122 объектисин 925,6 млн. сом суммасында каржылоо каралган, алардын ичинен, 110,0 млн. сом - социалдык объекттерди долбоорлоого каралган (объекттердин аталышын жана долбоорлук-сметалык документтерин наркын көрсөтүүсүз).

Финмин киргизген өзгөртүүлөргө ылайык, капиталдык салымдар 2216,2 млн.сомго (1290,5 млн. сомго) көбөйтүлгөн, алар төмөндөгүлөргө багытталган:

- Ысык-Көл областынын Бостери айыл аймагындагы Бактуу-Долоноту айылындагы ипподромду реконструкциялоого - 1 234,0 млн.сом;

- “Ата-Бейит” мемориалдык комплекс аймагында “2016-жылдын кайгылуу окуяларынын жүрүшүндө курман болгондорго мемориалды долбоорлоо жана курууга” – 56,5 млн. сом;

2016-жылы 3-августта КР Өкмөтү тарабынан Финминге жана Мамкурулушка 369,0 млн.сомго көбөйтүү менен, 2 585,2 млн. сомго же өзгөртүлгөн тизме жиберилген, анда жалпы 19,0 млн.сом суммасында реконструкциялао жана куруу боюнча «Токмок-автожол», «Кең-Булун-автожол», «Ак-Тилек-автожол» жана «Чалдовар-автожол» объекттери кошумча киргизилген, ошондой эле “Ысык-Көл областынын Бостери айыл аймагындагы Бактуу-Долоноту айылындагы ипподромду реконструкциялоо” объектисин каржылоону 350,0 млн сомго көбөйтүү.

2016-жылдын 18-августунда мурда бекитилген тизмеге 2614,9 млн.сомго көбөйтүү менен өзгөртүүлөр киргизилген, ага 29,7 млн.сомго 4 объекттер курулушу киргизилген.

2016-жылдын 14-декабрында Финмин киргизген өзгөртүүлөргө ылайык, капиталдык салымдар планынын акыркы суммасы 2676,0 млн.сомду түзгөн, анын ичинен, 181 объект - 1 092,0 млн.сомго жана Ысык-Көл районунун Бактуу-Долоноту айылындагы ипподромдун курулушуна - 1 584,0 млн.сом.

146 объекттер курулушуна республикалык бюджеттен 2 475,1 млн.сом багытталган. 2016-жылдын жыйынтыгы боюнча республикалык бюджеттин каражаттарынан 30 объекттер курулушу бүткөрүлгөн.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 12.07.2016-жылдын № 383 токтому менен бекитилген, 2016-жылга Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Кризиске каршы иш-аракеттер планынын 3-пунктун аткаруу менен, “2017-жылга титулдук баракты түзүүдө жаңы социалдык объекттерди курулушун 1 жылга мораторий киргизүү” милдети коюлган, Кыргыз Республикасынын Мамкурулушу тарабынан Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө “2017-жылга “Капиталдык салымдар” беренеси боюнча республикалык бюджеттик каражаттардын эсебинен каржылануучу мамлекеттик курулуштар жана объекттерди кошууга мораторий киргизүү жөнүндө” токтом долбору киргизилген, **бирок ал Өкмөттө колдоо тапкан эмес.**

Жогоруда белгиленгендей, ЖМКД табыштамасына ылайык, объекттердин аталышын көрсөтпөстөн, бир сап менен 2016-жылга объекттердин баштапкы тизмесинде, “Социалдык объекттерди долбоорлоого”

110,0 млн.сом каралган, андан кийин, Финансы министрлиги тарабынан 25.11.2016-жылы Тизмеге киргизилген өзгөртүүлөргө ылайык, бул сумма 40,2 млн.сомго кыскарган, демек, “Социалдык объекттерди долбоорлоого” багытталган, такталган пландын суммасы 69,8 млн. сомду түзгөн.

Тизме 14.12.2016-жылы кайрадан өзгөртүлгөн: социалдык объекттерди долбоорлоо үчүн багытталган сумманын (69,8 млн. сом) калганы 64,8 млн. сомго азайтылган, анын ичинен 64,0 млн. сом долбоорлоо-сметалык даяр документтери колдорунда жок 46 жаңы объект боюнча кайрадан бөлүштүрүлгөн. Көрсөтүлгөн өзгөртүүлөрдүн натыйжасында ЖМКДдан 0,8 млн. сом алынган. 5,0 млн.сом гана көрсөтүлгөн максаттарга – социалдык объекттерди долбоорлоого каржыланган.

14.12.2016-жылдагы өзгөртүлгөн Тизмеде, каталарга жол берилгендигин белгилей кетүү керек: такталган планда 45,2 млн.сом (110,0 млн. сом - 64,8 млн.сом) суммасы, мурда азайтылган 40,2 млн.сомду (25.11.2016-жылдагы Тизме) эсепке албастан көрсөтүлгөн.

Бул, “Капиталдык салымдар” беренеси боюнча республикалык бюджеттен каржыланган, 2016-жылга объекттер жана курулуштар Тизмесин түзүүдө, Өкмөттүн 2006-жылдын 11-сентябрындагы №652 токтому менен бекитилген “Мамлекеттик муктаждыктар үчүн курулуштардын жана объектилердин тизмесин түзүү жана республикалык бюджеттин эсебинен аларды каржылоо жөнүндө” Жобону төмөндөгүдөй бузууларга жол берилгендигин көрсөтөт:

- ЖМКД социалдык объектилерди долбоорлоого 105,0 млн. сомду ашыкча пландаган, ал болсо башка максаттарга жумшалган;

-Тизмеге өзгөртүүлөр жыл ичинде бир нече жолу киргизилген (6 жолу, анын ичинен июль-августта 3 жолу), Финансы министрлиги курулуштар жана объектилер боюнча мамлекеттик капиталдык салымдардын көлөмүн кайра бөлүштүрүүнү жүргүзгөнүнө карабастан (9 айда аткарылган иштин көлөмүн тактоо менен байланыштуу кезектеги жылдын 1-ноябрынан кечиктирбестен);

- Тизмеге долбоорлоо-сметалык документтери жок жаңы объекттер киргизилет.

Бул бузуулар, капиталдык курулуш объекттерин түзүү, бекитүү жана бөлүштүрүү боюнча каржылануучу объекттердин тизмесин кошуу, экономикалык негиздөөсүз жана долбоорлук документациясыз каржылануучу объекттер тизмесин кошуу боюнча мыйзам бузуулар белгиленген, ал бүткөрүлбөгөн курулуштар объекттерине бөлүнгөн каражаттардын “чачырашына” алып келет.

“Жерүй” лицензиясын сатуудан каражаттардын эсебинен капиталдык салымдар

2016-жылга “Жерүйдүн” каражатынын эсебинен каржылоого сунушталган билим берүү объекттеринин тизмесинде 105 мектеп киргизилген жана жалпы 3 100, 0 млн.сом суммасында каржылоо планы бекитилген, такталган план азайтылган жана 2 594,0 млн.сомду түзгөн.

“Жерүй” лицензиясын сатуудан түшкөн каражаттардын эсебинен каржылануучу билим берүү объекттеринин экинчи жолу өзгөртүлгөн тизмесинин негизинде (датасыз), бекитилген тизмеден 379,8 млн.сомго кошумча азайтуу, “Баткен областынын Кадамжай районунун Охна айылындагы мектеп-гимназиянын жаңы корпусунун курулушу» объектиси боюнча 10,8 млн.сомго көбөйтүү жүргүзүлгөн. Жыйынтыгында экинчи тизме боюнча каржылоого каралган сумма 2225,0 млн. сомду түзгөн.

2016-жылдын 5-ноябрында үчүнчү такталган тизме 2538,6 млн.сомго бекитилген, анда көбөйтүү 367,6 млн.сом жана 7 объектини каржылоодо азаюу 54,0 млн.сом.

2016-жылы “Жерүй” лицензиясын сатуудан каражаттарды каржылоо 2494,1 млн.сом жалпы суммасында ишке ашырылган. 2016-жылы “Жерүй” лицензиясын сатуудан каражаттардын негизги үлүшү төмөнкү объекттерди каржылоого каралган: Ош областы – 766,7 млн. сом (30,7%), Нарын областы – 536,1 млн. сом (21,5%), Баткен областы – 435,1 млн. сом (17,4%), Жалал-Абад областы -354,1 (14,2%), Ысык-Көл областы – 206,5 (8,3%) ж.б.

2016-жылы Жерүй лицензиясын сатуудан түшкөн каражаттардан республика боюнча бардыгы 54 билим берүү объектисинин курулушу бүткөрүлгөн.

Тизмеге киргизилген өзгөртүүлөрдүн так негиздемелеринин жоктугу жана механизмдеринин ачык эместиги, капиталдык салымдар объектисин каржылоо механизмдеринин, Тизмени өзгөртүү себептерин жөнгө салуучу ченемдик актылардын жоктугу, каржылоо суммаларынын өзөрүүсү, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги менен Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө өз ыктыярлары боюнча каржылоо көлөмүн белгилөө жана өзгөртүү мүмкүнчүлүгүн берет.

Казакстан Республикасынын гранты

2016-жылы Казак грантынын эсебинен эки мектептин курулушуна 52,0 млн. сом (Ош шарындагы Сулайман-Тоо ТСдагы Урицкий атындагы №3 -40,2 млн.сом жана Кара-Суу районунун Нариман а/о Жийделик айылына -11,8 млн.сом) которулган. 2016-жылга планда көрсөтүлгөн объекттерди каржылоого 67,2 млн. сом каралган, 93,2 млн. сом суммасындагы каражат бөлүнгөн, анын ичинен СМР 83,4 млн. сом.

2016-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик курулушунун ЖМКДнын өздүк эсебинде казак гранты боюнча калдык – 6444,5 миң сомду түзгөн.

Россия Федерациясынын гранты

Күч түзүмдөрүнүн кызматкерлери үчүн турак үйлөрдү курууга 2016-жылы 297,1 млн.сом Россия Федерациясынын грантынын каражатынан каржыланган. Аткарылган иштердин көлөмү 161,7 млн.сомду түзгөн. Республика боюнча Россия Федерациясынын грантынын эсебинен жалпысынан 11 объект курулуп жатат.

Курулушу аягына чыкпаган объекттер

Мамлекеттик капиталдык салымдар каражаттарынын эсебинен каржыланган курулушу аягына чыкпаган объекттердин санын өсүүсү, негизинен 2016-жылдын башында Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик курулушунун ЖМКД боюнча, аягына чыкпаган курулуштун суммасы 7715,6 млн.сомду түзгөн, ал эми отчеттук мезгилдин аягында аягына чыкпаган курулуштун суммасы 772,9 млн.сомго көбөйгөн жана 8488,5 млн.сомду түзгөн, б.а. көлөмдүн жалпы өсүүсү 10% болгондугун аудит белгилейт.

Аудиттин жүрүшүндө, Мамлекеттик курулушка караштуу ДЖГSte аудит учурунда 2013-2016-жылдарга капиталдык салымдардын объектилеринин тизмесине кирбеген курулушу ар кандай мөөнөттө башталган, курулушу аяктай элек объектилердин саны 34 деп саналган:

Курулушу башталган жыл	Объектилердин саны	Курулушу башталган жыл	Объектилердин саны
1986 -жыл	1	2010-жыл	1
2000 -жыл	1	2011-жыл	7
2001-жыл	1	2012-жыл	10
2005 -жыл	2	2013-жыл	1
2006 -жыл	2	2014-жыл	2
2007 -жыл	2	2015-жыл	1
2009-жыл	3	Бардыгы:	34

Республикалык бюджеттен аларга 74,4 млн.сом сарпталган, ал эми бул объектилердин курулушун аяктоо үчүн жалпысынан **1175,9 млн.сом** талап кылынат.

Мына ошентип, Өкмөттүн 2006-жылдын 11-сентябрындагы №652 токтому менен бекитилген “Мамлекеттик муктаждыктар үчүн курулуштардын жана объектилердин тизмесин түзүү жана республикалык бюджеттин эсебинен аларды каржылоо жөнүндө” Жобонун 10-пункту Финансы министрлиги тарабынан аткарылбай жатат, анда төмөндөгүлөр белгиленген:

“Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги мамлекеттик заказчылар берген сунуштардын негизинде, курулуштарды жана объектилерди тизмеге киргизүү чечимин кабыл алат. Артыкчылыктуу түрдө тизмеге төмөнкүлөр киргизилет:

а) пландалган жылда курулушу аяктай турга, курулушу аяктай элек объектилер;

б) бөлүнгөн каражаттардын иш жүзүндө жетишсиздигине байланыштуу республикалык бюджеттин аткарылбай калган акчалай милдеттенмелерин бюджеттик милдеттенмелердин чегинде кабыл алынгандар боюнча курулуштар жана объектилер”.

Дебитордук жана насыялык карыздар

Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик курулушунун МТКДнын капиталдык салымдар боюнча отчетко ылайык, 31.12.2016-жылга карата дебитордук карыздын жалпы суммасы 1701,8 млн.сомду түзгөн. Төмөндөгүлөргө бир кыйла сумма эсептелген: «СМУ-3» ЖЧКсы – Ысык-Көл районунун Бактуу-Долонотуу айылындагы ипподромдун курулушу боюнча 993,8 млн.сом; “Мега Трест” ЖЧКсы (мурда “Аль-Манар” ЖЧКсы) 6 объект боюнча 51,2 млн.сом суммасында; “Ак Жол Курулуш Транс” ЖЧКсы 3 объект боюнча 12,9 млн.сом суммасында; “ППА” ЖЧКсы 4 объект боюнча 16,7 млн.сом суммасында.

Насыялык карыздын жалпы суммасы 412,8 млн.сомду түзгөн.

Талдоо көрсөткөндөй, подрядчыларды авансалоо деңгээли жогору бойлон калууда, бул өз кезегинде, мамлекет- заказчы алдында алар тарабынан милдеттемелерин аткарбай коюу боюнча тобокелдиктердин бардыгын көрсөтөт, анткени, Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик курулушунун МТКДнын тутумунда авансалык төлөмдөр боюнча кандайдыр бир кепилдиктерди подрядчыларга берүү практикасы жок.

Кыргыз Республикасынын Транспорт жана жол министрлигин алдындагы Жол чарба департаменти боюнча капиталдык салымдар

2016-жылга “Капиталдык салымдар” беренеси боюнча каржыланган бардык курулуш объекттерин эсепке алуу менен жалпы бюджет 2948,4 млн.сомду түзгөн, 2702,0 млн.сомго (91,6%) каржыланган. 2 955,3 млн.сомго жол курулуш иштери аткарылган.

“Капиталдык салымдар” беренеси боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен макулдашылган, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги тарабынан 29.02.2016-жылы бекитилген объекттер жана курулуштар Тизмесине ылайык, Кыргыз Республикасынын Транспорт жана жол министрлигин алдындагы Жол чарба департаменти жол инфра түзүмдөрүнүн 20 объектисин 305,2 млн.сомго каржылоо каралган.

Мындан сырткары, Кыргыз Республикасынын Президентинин 10.02.2015-жылдагы № 13-143 буйругун жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 25.05.2015-жылдагы № 225-б буйругун аткаруу менен, 2016-жылга “Бишкек – аэропорт “Манас” автомобиль жолун капиталдык ондоого, мамлекеттик капиталдык салымдардын эсебинен кошумча 812,6 млн. сом каралган.

Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 13.10.2015-жылдагы № 508-б буйругу менен, “Балыкчы–Чолпон-Ата-Корумду” автомобиль жолун капиталдык ондоого, 2016-жылга кошумча 1600,0 млн. сом каралган.

Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 30.03.2016-жылдагы № 131-б буйругу менен, Балыкчы шаарынын ички жолдорунун курулушу үчүн, капиталдык салымдардын эсебинен 2016-жылга кошумча 140,0 млн. сом бөлүнгөн.

2016-жылдын 25-ноябрында “Капиталдык салымдар” беренеси боюнча каржыланган курулуш объекттеринин Тизмесине 10 курулуш объектисин кошуу жана суммасын 90 млн.сомго көбөйтүү менен өзгөртүүлөр киргизилген. Акыркы жылдары курулуш объекттеринин Тизмесине өзгөртүүлөрдү бир нече жолу негизсиз киргизүү практикасы түзүлгөндүгүн аудит белгилейт, бул болсо, Мамлекеттик муктаждыктар үчүн курулуштардын жана объекттердин тизмесин түзүү жана республикалык бюджеттин каражаттарынын эсебинен аларды каржылоо жөнүндө Жобону бузуу болуп эсептелет, ага ылайык, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги курулуштар жана объекттер боюнча, мамлекеттик капиталдык салымдарды даректүү бөлүштүрүү тизмесине өзгөртүүлөрдү киргизүү менен, мамлекеттик капиталдык салымдардын көлөмдөрүн кайрадан бөлүштүрүүнү жүргүзүүгө (9 ай ичинде аткарылган иштин көлөмүн тактоого байланыштуу, кезектеги жылдын 1-ноябрынан кечиктирбестен) укуктуу.

Мамлекеттик сатып алуулар

Мамлекеттик сатып алуулардын көлөмү республика боюнча 2016-жылы 52 651,6 млн. сомду түздү. Мамлекеттик сатып алуулардын веб-порталында жарыяланган конкурстук тооруктардын жыйынтыгы боюнча, 2016-жылы 44070 тоорук өткөрүлгөн (келишимдин түзмө-түз түзүү ыкмасын кошкондо), алардын жалпы суммасы 43 520,3 млн. сомду түзгөн. Мамлекеттик сатып алуулардын порталы аркылуу жарыяланган тооруктарды өткөрүүдөн үнөмдөө 9 131,3 млн. сомду түзгөн (сатып алуулар боюнча пландалган сумма менен иш жүзүндөгү сумманын ортосундагы айырма).

2016-жылы Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик сатып алуулар департаментине 1225 кат жана кайрылуу келген, алардын ичинен даттанууларды жана каршылыктарды кароо боюнча ведомство аралык көз карандысыз комиссия тарабынан 1038 даттануу жана кайрылуу каралган.

Өткөн 2015-жылга салыштырганда, 2016-жылы даттануулар жана кайрылуулар 40 %га, же 635ке көбөйгөнү байкалууда.

Даттануу жана каршылык үчүн негизги себеп болуп төмөнкүлөр эсептелет:

- мыйзамды жетиштүү эмес билгендигине байланыштуу сатып алуучу уюмдар тарабынан мамлекеттик сатып алуулар жаатында мыйзамдарды аткарбоо, конкурстук документацияны сабатсыз түзүү, процесстик мөөнөттөрдү сактабоо жана мыйзамдын талаптарын тийиштүү түрдө аткарбоо;

- сатып алуучу уюмдардын берүүчүлөрү, подрядчылары жана веб-портал менен иштөө көндүмдөрүнүн жоктугу;

- алыскы райондордо жайгашкан сатып алуучу уюмдардын интернет-байланышы жоктугу же байланыштын начардыгы ж.б.

- мамлекеттик сатып алуулар жаатындагы мыйзамдарда карама-каршылыктардын жана боштуктардын болушу.

Учурда, Мамлекеттик сатып алуулардын веб-порталында 13552 жабдуучу (подрядчы) катталган, 1196 же катталган жабдуучулардын жалпы санынын 8,8 % % чет өлкөлүк.

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Бюджеттик кредиттерди башкаруу боюнча мамлекеттик агенттигинин мурда алынган бюджеттик ссудалар жана чет өлкөлүк насыяларды кайтарууну камсыз кылуу ишине жүргүзүлгөн аудит (мурдагы Экономиканы өнүктүрүү мамлекеттик фонду)

2016-жылдын аягында курстук айырманы эсепке алуу менен, карыз калдыгы карыз калдыгы 112 136,8 млн. сомду түзгөн.

2016-жылы 24 591,0 млн. сом суммасында карыз каражаттарын берүү таризделген, анын ичинен, төмөндөгү субъекттер боюнча:

а) өнөр жай - 24 496,2 млн. сом (3 315,7 млн. сому өздөштүрүлгөн);

б) агроөнөр жай комплекси - 94,8 млн. сом.

2016-жылдын башынан баштап 254 чарба жүргүзүүчү субъект менен 94,8 млн. сом суммага насыялык келишимдер таризделген.

Республикалык бюджеттен ишканаларга, мекемелерге жана башка чарбакер субъекттерге берилүүчү ссудалар жана насыялар, мурда берилген насыялардын суммаларын жана пайыздарын төлөө боюнча милдеттенмелерин аткарган учурда гана берилээрин эске алганда, карыздык каражаттарды берүүдө “Бюджеттик укуктун негизги принциптери жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын ченемдери так сакталбагандыгы байкалат. Бул багытта Өкмөт тарабынан реструктуризациялоо, ошол эле учурда мамлекеттик карыз каражаттарын берүү процесси боюнча механизм иштелип чыккан, бул болсо, каражаттарды жайгаштыруунун туура эмес механизмин жаратат.

Мамлекеттик насыялык ресурстар Өкмөт тарабынан социалдык-экономикалык өнүктүрүү программаларын колдоо, республикада туруктуулукту камсыздоо максатында, ошондой эле белгиленген мыйзам ченемдерине жана Эл аралык келишимдердин шарттарына ылайык берилет.

Мисалы, 2016-жылдын аягына энергетикалык тармактын карыздарынын үлүшү 82,3% же болбосо 92 859,8 млн. сомду түздү. 2016-жылдагы көптөгөн реструктуризациялоолорго, анын ичинен бюджеттик пайызсыз ссуда түрүндө субсидиялоолордун жүргөнүнө карабай, финансылык көрсөткүчтөрдүн начарлоо тенденциясы сакталууда. Аталган тармакта карыздардын көлөмүнүн кескин түрдө өсүү тобокелдиги бар экендигин белгилей кетүү керек, анткени бул көрүнүштүн натыйжасында, Өкмөттүн кабыл алынган чечимдерине ылайык берилген мамлекеттик карыз каражаттарынын кайтарылбай калышына алып келиши мүмкүн.

Энергетика секторунун субъекттери тарабынан алынган насыялар жогорку, анын ажырагыс бөлүгү болуп эсептелинген тобокелчиликтер менен мүнөздөлөт. Энергетика секторунун заёмчуларынын дээрлик баарысы мамлекеттин менчигиндеги компаниялар болуп саналат жана мамлекет

алардын ишине социалдык функцияны таңуулагандыгына байланыштуу (мисалы, электр менен камсыздоого коюлган тариф), алардын башкаруусунда дайыма эле максималдуу экономикалык пайда табуу принциби толук түрдө колдонула бербейт.

Заёмчулар, ошону менен катар эң чоң заёмчу болгон энергетикалык компаниялар чыгаша менен түзүлгөн пландык шартта иштеп жатышат. Мындан сырткары, мамлекеттик компаниялардын менеджменти дайыма эле экономиканын жеке секторундагы тажрыйбага ээ боло бербейт жана бизнести башкаруу боюнча менеджердик иште билим жана ык жетишпейт.

Энергетиканы өнүктүрүү боюнча бир канча стратегиялык документтердин бар экендигине карабай, аудитте келтирилген маалыматтарда айкын болгондой, 2016-жылы өтүмдүүлүк, карызды төлөө мүмкүнчүлүгү, карыздын өздүк капиталдан жогору болушу, чыгашалар суммасынын жыл сайын өсүшү сыяктуу бардык финансылык көрсөткүчтөр начарлап кеткен.

Заёмчулардын, өзгөчө энергетика секторунун мамлекеттик ишканаларынын финансылык тобокелдиктери макроэкономикалык кризистин таасиринен өскөн. Аудиттин жүрүшүндө карыздык каражаттарды берген учурда да, ошондой эле карыздын кайтарылышын көзөмөлдөгөн бардык мезгилде аталган тобокелдиктердин каралгандыгына жана аларды азайтуу боюнча сценарийдин иштелип чыккандыгына ынандыруумүмкүн болгон жок.

2016-жылы өнөр жай секторундагы чарба жүргүзүүчү субъекттердин карызы бардыгы болуп, 4 840,7 млн. сомго реструктуризацияланган.

Өнөр жай ишканаларынын карыздарын реструктуризациялоо маалыматы боюнча, ири энергетикалык компаниялардын карыздарын реструктуризациялоонун айынан жылына республикалык бюджетке түшпөй калган каражаттар үстүбүздөгү жылы 4 млрд. сомго жакын сумманы түздү. Карыздарды реструктуризациялоо тенденциясы ар бир отчёттук мезгилде тутумдуу мүнөзгө айланган.

Реструктуризация шартынын толук түрдө сакталбашы, карыздардын өз учурунда, төлөө графигине ылайык кайтарылбай калуу тобокелдигин жаратууда.

Мамлекеттик карыз каражаттарын республикалык бюджетке кайтарууну камсыз кылуу, эсебин алуу жана тартипке келтирүү тутумун жакшыртуу максатында, ресурстардын республикалык бюджетке түшпөй калышынын алдын алууда, чарба жүргүзүүчү субъекттерге реструктуризация берүү шарттарын жана критерийлерин сактоо жогорку тартипте аткарылышы талап кылынат.

2016-жылдын аудит жүргүзүлгөн мезгилинде КР Финансы министрлигине караштуу Бюджеттик насыяларды башкаруу боюнча мамлекеттик агенттиги тарабынан кайрадан насыяланган ресурстардын иш жүзүндө өздөштүрүлгөндүгү жана максаттуу пайдаланылгандыгы боюнча чарбакер субъекттерден маалымат чогултулган.

“Мамлекеттик ипотекалык компания” ачык акционердик коому (“МИК” ААКсы) тарабынан алынган 1000,0 млн. сом Кыргыз

Республикасынын жарандары турак жай сатып алуусуна кайрадан каржылангандыгы аудит тарабынан аныкталган. Аудитучурунда “МИК” ААК коммерциялык банктардагы алыш-бериш эсептеринде 140,4 млн. сом суммасында калдык болгон. Мында, “МИК” ААКсы бюджеттик каражаттарды банк-өнөктөштөрдүн эсептерине белгилүү бир пайыз менен жайгаштырган. Кошуп эсептелген пайыздар суммасы 9,8 млн. сомду түзгөн жана кошумча киреше алган.

Карыз каражаттарын күрөө менен камсыздабай туруп берилгендигин аудит белгилейт. Финансы министрлиги КР Өкмөтүнө каражаттарды күрөө менен камсыздабастан туруп берүүгө мораторий киргизүү сунушун бериши керек, анткени, күрөөлүк камсыздоо бөлүгүндө насыялоо принциби талаптагыдай сакталбайт.

Төлөө мөөнөтү өткөн карыздар 2017-жылдын 1-январына карата 5 301,0 млн. сомду түзөт, анын ичинен:

- бюджеттик ссудалар жана чет өлкөлүк насыялар – 4 833,7 млн. сом (жалпы төлөө мөөнөтү өткөн карыздардан 91,2 %), анын ичинен:

- өнөр жай ишканалары – 3 089,7 млн. сом (63,9%);
- АӨЖ комплексинин субъекттери – 1 744,0 млн. сом (36,1%).

- Япония, КЭР жана Швейцария гранттары – 467,3 млн. сом (жалпы төлөө мөөнөтү өткөн карыздардан 8,8 %).

Кошумча резервдерди издөөнү талдоо, мөөнөтү келген төлөмдөр боюнча **147,4 млн. сом** суммасында резервдердин мүмкүн болгон сумманын бар экендигин көрсөткөн, анын ичинен:

- өнөр жай тармагындагы төлөөгө жөндөмдүү жана төлөө графигинен бир аз кечигүү менен карызын кайтарган ишканалардын - 35,9 млн. сом суммасындагы карыздары;

- АӨЖ комплексиндеги төлөөгө жөндөмдүү жана төлөө графигинен бир аз кечигүү менен карызын кайтарган субъекттеринин - 51,4 млн. сом суммасындагы карыздары;

- ошондой эле “МИС” ААКынын төлөө мөөнөтү өткөн карызы - 60,0 млн. сом.

2017-жылдын 1-январына карата банкроттук процессинин жол-жобосу жүргүзүлүп жаткан 51 субъекттин 4 044,3 млн. сом суммасындагы карыз калдыгы көзөмөлдө турат (негизги сумма боюнча 3 415,4 млн. сом, пайыз боюнча 478,2 млн. сом жана айып пул боюнча 150,7 млн. сом).

Банкрот ишканаларга жүргүзүлгөн талдоо, банкрот карызкорлор тарабынан факты жүзүндө төлөөнүн жоктугуна байланыштуу, республикалык бюджеттин олуттуу жоготуусу болгондугун көрсөткөн. Банкрот ишканалардын түзүмүндө, технологиялык өндүрүштү сактап калуу үчүн калыбына келтирүүнү талап кылган өнөр жай тармагындагы стратегиялык маанидеги объектилердин да (“ОРЕМИ” ААКсы, “Кристалл” ААКсы) бар экендигин көрсөттү.

Мындан сырткары, банкрот ишканалардын карыздары боюнча жүргүзүлгөн төлөмдөрдүн үлүшү жалпы карыздын суммасынан 1-2%дан ашпайт, анткени активдерди сатуунун эсебинен, негизги сумма жана пайыздарды төлөө 3-кезекке, штрафтарды төлөө 5-кезекке коюлган.

Ликвидациялоо (жоюу) жана тийиштүү эсеп органдарынын каттоосунан алып салуу жолу аркылуу банкроттук жол-жобосу бүткөрүлгөн ишканалар боюнча карыздарды төлөө күтүлбөйт жана “Банкроттук (кудуретсиздик) жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык талап коюу укугун токтотууга жатат жана республикалык бюджеттен жоготуу суммасы **4 044,3 млн. сомго** чейин жетиши мүмкүн.

Ишканалардын банкроттук маселесин изилдөөдө айкын болгондой, төлөмдөр негизинен, күрөө мүлктөрүн сатуунун эсебинен жүргүзүлөт. Ушуга байланыштуу, мүлктүн минималдуу баага сатылышын, ошондой эле “Банкроттук (кудуретсиздик) жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын ченемдерине ылайык, нарктын эң төмөнкү баага (сунуш кылынган) чексиз түрдө эле түшүп кетишин болтурбоо максатында, суроо-талап жана сунушка жараша бөлүп төлөө аркылуу баасын жогорураак сатууну колдонуу менен күрөөгө коюлган жана кабыл алынган мүлктөрдү сатуу механизмдин киргизүү керек.

КР Өкмөтү тарабынан кайрадан насыяланган чет өлкөлүк насыялардын, карыз каражаттарынын кайтаруу шарттарын өзгөртүү тартиби, КР Өкмөтүнүн 2014-жылдын 18-ноябрындагы № 656 токтому менен бекитилген “Мамлекеттик зайымдык каражаттарды бөлүүнүн, эсепке алуунун жана кайтарууну камсыз кылуунун тартиби жөнүндө” жобо менен жөнгө салынары аудит тарабынан аныкталды.

2016-жылы күрөө менен камсыздалган насыялар боюнча жалпысынан 1 463,1 млн. сом суммага 443 күрөөлүк келишим түзүлгөн жана тризделген, анын ичинен:

- өнөр жайда – 1 362,0 млн. сомго 189 күрөө келишими;
- агроөнөр жайда – 101,0 млн. сомго 254 күрөө келишими.

2017-жылдын 1-январына карата карызды төлөө эсебине жалпысынан 57 517,0 миң сомго 89 мүлк активдери кабыл алынган, анын ичинен Сот аткаруучулар кызмат бөлүмү тарабынан кайра сатуудан өтпөй калган 54 365,0 миң сом суммага 85 мүлк активи жана карызкорлордон (күрөө берүүчүлөрдөн) өзүнүн укугунан башка бирөөгө пайдаланууга мүмкүндүк берген үчүн макулдашуу түзүү аркылуу кабыл алынган 3 152,0 миң сом суммага 4 мүлк активи кабыл алынган.

Кабыл алынган мүлктүк активдерди сатуу процесси төмөндө келтирилген себептерден улам, бир кыйла жайлап жана кыйын абалга дуушар болууда:

- кабыл алынган мүлктөрдүн ичинен негизги бөлүгүн салттык, үй-бүлөлүк катыштарга жана айыл жерлериндеги турак жайларга суроо-талаптын жоктугу менен байланышкан чет жакада жайгашкан кыймылсыз мүлктөр

(үйлөр) түзөт, ошол эле учурда үй ээлери тараптан өз туугандарына арзан баада же болбосо бекер өткөрүп берген учурлар кездешет;

- айыл жерлериндеги калктын республиканын шаарларына жана башка өлкөлөргө көчүп келишине байланыштуу, айыл жерлериндеги мүлктөргө болгон баанын төмөндөшү;

- көп учурларда карызкорлордон кабыл алынган мүлктөр алардын жашоого ылайыкталган жалгыз турагы же болбосо мурдагы ээлеринин киреше булагы болуп саналат. Ошол себептен, алар айрым бир учурларда өз үйлөрүн бошотуудан баш тартышат, ал эми аларды жашаган жеринен күчкө салып чыгаруу, чыр-чатактын чыгышына алып келет.

Мындан сырткары, кабыл алынган мүлктөрдү мамлекеттик каттоо органдарынан өткөрүү, сатып алууга жөндөмдүү адамдарды жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу издөө иштери бир топ убакытты талап кылат.

Ушундан улам, чет жакадагы айыл жерлеринен кабыл алынган мүлктөрдүн сатууга ылайыкталган баасы, алынган насыянын суммасын толук жабууга мүмкүндүк бербегендигине байланыштуу, аларды сатуу үчүн да көбүрөөк убакыт талап кылынууда.

Республикалык бюджеттин киреше бөлүгүн толтурууда акча каражаттарын эң чоң суммада түшүрүү үчүн, ошондой эле карызды төлөө эсебине сот аткаруучулар кызмат бөлүмдөрүнөн, банкрот ишканалардын атайын администраторлорунан, карызкорлордон жана башка тараптардан кабыл алынган мүлктөрдү бүтүндүгүн жана сапатын толук түрдө сактоо максатында, ар түрдүү төлөө шарттарын колдонуу менен, мүлктөрдү сатууда ар тараптуу чараларды колдонуу талап кылынат, деп аудит эсептейт.

“Фармация” ААКнын президенти Т.Н. Матыевдин кайрылуусунда коюлган айрым маселелер боюнча

“Фармация” ААКнын жетекчилиги өзүнүн кайрылуусунда, Коом тарабынан негизги карыздын суммасын төлөө катары, төлөмдөрдү эсепке киргизүү боюнча Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Бюджеттик насыяларды башкаруу Мамлекеттик агенттигине (мурдагы ЭӨМФ) жазма буйрук берүүсүн суранган.

Аудит тарабынан төмөнкүлөр аныкталды:

Япония Өкмөтүнүн насыясы боюнча:

График боюнча суммадан факты жүзүндө төлөнгөн сумма 14247,87 АКШ долларына же 275,3 миң сомго ашырылган (валютанын орточо курсу 19,32). Көрсөтүлгөн суммага негизги сумманы азайтуу керек болчу.

“Фармация” ААКсынын Япония насыясы боюнча карызын азайтуу максатында, өз ара эсептешүүнү жүргүзүү актыларын бекитүү боюнча, КР Финансы министрлигинин Өз ара чегерүүнү жүргүзүү актысын бекитүү боюнча комиссиясынын отурумундагы Протоколго ылайык, негизги сумманы төлөөгө кошуу керек болчу.

Төлөө графигинде белгиленген акыркы төлөм датасы 2004-жылдын 1-октябры деп көрсөтүлгөн Карыздык милдеттенменин шартын эске алуу менен, пайыздарды төлөө 1997-жылдын 1-январынан башталат, ал эми негизги сумма боюнча төлөм 1999-жылдын 1-январынан жүргүзүлүп баштайт, негизги карыздын суммасына кошууга жаткан төлөнгөн пайыздардын суммасы 775,5 миң. сомду түзгөн. Япония Өкмөтүнүн насыясы боюнча негизги сумманын төлөмү, бардыгы болуп кошумча 1050,8 миң сомду(275,3+775,5) түзмөк.

Мындан тышкары, 2005-жылдын 1-декабрына карата түзүлгөн салыштыруу актысына ылайык, Япония насыясы боюнча 21 941,78 миң сом суммасындагы жалпы карыз калдыгына, 3 998,8 миң сом суммада айып пулдар да эсептелинген, андай болсо, Карыздык милдеттенменин шартына ылайык, заёмчу милдеттенмесин аткарбаган же толук түрдө аткарбаган учурда айып пул төлөө каралган эмес. Ошол себептен, жалпы карыздын суммасын айып пулдардын суммасына азайтуу керек.

Дүйнөлүк банктын насыясы боюнча

Карыздык милдеттенменин шарттарына ылайык, 1-лот боюнча пайызды төлөө 1997-жылдын 1-сентябрынан, негизги сумманы төлөө 2007-жылдын 1-сентябрынан, 2-лот боюнча пайыздарды төлөө 1998-жылдын 20-июлунан, негизги сумманы төлөө 2008-жылдын 20-июлунан башталат. Жыйынтыгында, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин Комиссиясынын протоколуна ылайык, бардык төлөмдөр пайыздарды төлөөгө жумшалган.

Карыздарды төлөөдө төмөнкү төлөмдөр чегерилбей калганын, белгилей кетүү керек:

- 1997-жылдын 19-мартындагы №14 протокол – 148 646,0 сом;
- 1997-жылдын 13-октябрындагы протокол, н/ж – 505 478,7 сом;
- 1998-жылдын 30-ноябрындагы №124 протокол – 277 826,0 сом (1237000,0 сомдон 959 173,8 сомго чегерилген);
- 1998-жылдын 11-мартындагы №266 п/п– 90000,0 сом;
- 1998-жылдын 29-июлундагы №164 п/п– 45000,0 сом;
- 1998-жылдын 15-сентябрындагы №61 п/п– 226200,0 сом;
- 1998-жылдын 2-февралындагы № 111 п/п – 40000,0 сом.

Эсепке алынбаган төлөмдөр суммасы жалпы суммасы 1 333,2 миң сомду түздү. Аталган сумманы эсеп боюнча калыбына келтирүү жана 16 жылдан ашык убакыттын бүтүшүн эске алуу менен, негизги сумманын төлөмүнө эсепке киргизүү керек.

“Фармация” ААКсы боюнча, 6382,8 миң сомго карызды азайтуу менен, Колдонуудагы карыз милдеттемелерине ылайык келтирүү жана карызды салыштыруунун тиешелүү актысына кол коюу менен, 2005-жылдын 1-декабрындагы салыштыруу актысы менен белгиленген карыздын жалпы суммасына ылайык келтирүү керек.

Корутунду

Республикалык бюджеттин түзүлүшүнө жана аткарылышына жүргүзүлгөн аудит, Финансы министрлиги тарабынан бир катар жылдар бою бузууларга жол берилгендигин көрсөттү, ал туруктуу жана тутумдуу мүнөзгө ээ болуп, төмөндөгүлөрдөн турат:

1. Артыкчылыктуу өнүгүү менен натыйжалуулукту чектеген, бюджетти орто мөөнөттүү болжолдоо менен түзүлгөн бюджет ортосундагы байланыштын начардыгынан.

2. Кезектеги бюджеттик жылга жана болжолдонгон мезгилге карата жыл сайын республикалык бюджет жөнүндө Мыйзамдарды, ошондой эле “Кыргыз Республикасындагы бюджеттик укуктун негизги принциптери жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын бузуу менен, министрликтер менен ведомстволордун сметалык багыттоолоруна өзгөртүүлөр киргизилген.

3. Чыгымдардын корголгон беренелери боюнча насыялык карызды түзүүгө алып келген, жылдын аягында республикалык бюджеттен каражаттарды бөлүү практикасы улантылууда.

4. Бюджеттин кирешелер жана чыгымдар бөлүгү боюнча болжолдуу көрсөткүчтөрдү пландоо талаптагыдай деңгээлде жүргүзүлбөйт.

5. Бюджеттик мыйзамдын талаптары жана белгиленген жол-жоболор сакталбастан, кошумча бюджеттик каражаттарды кезектеги бөлүү, инфляция индексинин өсүүсүн эсепке алуу, бир кыйла көбөйтүү жана өткөн жылдын деңгээлинде бюджетти түзүү жолу менен, бюджетти түзүү практикасы улантылууда.

6. Республикалык бюджетти аткарууда бюджеттин өтүмдүүлүгүнө, чыгымдардын айрым түлөрүн өз убагында каржылабоонун натыйжаларына, кирешелердин келип түшүүлөрүнүн мезгилдүүлүгүнө жана белгилүү бир мезгилде (жылытуу сезону, айдоо иштери, суу ташкындарын жана кар көчкүлөрүн алдын алуу ж.б.) чыгымдарды жүргүзүү зарылдыгына, капиталдык салымдардын тизмесинин кеч бекитилгендигине, коммерциялык банктарда ачылган эсептердеги бюджеттик каражаттардын калдыктарын натыйжасыз тескелишине, мамлекеттик инвестициялар программасы боюнча насыялык каражаттардын өз учурунда өздөштүрүлбөгөндүгүнө мониторинг жүргүзүлбөйт.

7. Министрликтер жана ведомстволор тарабынан программалык бюджетти даярдоодо жана берүүдө, бюджеттик календарь менен каралган мөөнөттөр сакталбайт.

8. Программалык бюджетти долбоорлоого жана аны маалыматтык максатта пайдаланууда, министрликтер менен ведомстволордун формалдуу мамилеси улантылууда.

9. Тиешелүү эмес чыгымдарды кыскартуу, реструктуризациялоо, техникалык чыгымдарды азайтуу, карызды тейлөө үчүн кирешелерди көбөйтүү боюнча бизнес пландарды түзбөстөн жана бербестен туруп, бюджеттик ссудаларды берүү практикасы, мамлекеттик ишканалардын экономикалык абалын жакшыртууга, ошондой эле мамлекеттик

ишканалардын ишмердигинен бюджетке келип түшкөн кирешелер суммасына терс таасирин тийгизүүдө.

10. Финансылык терс натыйжалардан жана өтүмдүүлүк көйгөйлөрүнөн улам, кезектеги жылга кыска мөөнөттүү карыз боюнча пайыздарды жана негизги сумма боюнча каражаттарды чарба жүргүзүүчү субъекттер тарабынан толук эмес кайтаруу дагы эле сакталууда.

11. Бюджеттик резолюция менен белгиленген, тармактык министрликтер жана ведомстволор тарабынан аткарылган иш чараларга мониторинг жүргүзүү боюнча иштер жүргүзүлбөйт.

12. “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына карата 3-1, 4 жана 8-тиркемелеринде так эместиктерге жол берилген, анда тиешелүү саптарда пландуу көрсөткүчтөрдү аталыштары, 701 жана 704 функционалдык классификациялоо коддору ортосунда МИП суммалары жана бюджет түрлөрү туура эмес көрсөтүлгөн. Чыгымдардын корголгон беренелери боюнча 200,1 млн. сом суммасындагы насыялык карыз алдында, министрликтер жана ведомстволор тарабынан 204,1 млн. сом суммасындагы корголгон беренелер боюнча, 2016-жылдын декабрына карата кассалык пландын суммасы тандалган эмес.

13. Бир айлык кассалык пландарды түзүү, бюджеттик тизменин параметрлери эске алынбастан жүргүзүлгөн, бул болсо, кошумча кассалык пландарды түзүү жана бекитүү жолу менен, республикалык бюджеттин чыгымдарын кезектеги каржылоо боюнча чечимдердин ыраатсыздыгынын негизинде, жыл бою республикалык бюджеттин тартипке салынбай аткарылышына алып келген.

14. Эсептөө палатасынын жазма буйруктарын аткаруу боюнча 343,5 млн. сом суммасында азайтууга маалымкат-билдирүүнү тариздөө жолу менен, министрликтер менен ведомстволордун сметалык багыттоолоруна көп сандаган оңдоолор жүргүзүлгөн: ченемден ашык корлорду чегерүү боюнча - 50,8 млн. сом; чыгымдар сметасына жүргүзүлгөн талдоо боюнча - 1091,6 млн. сом; чыгымдарды оптималдоо боюнча - 3880,1 млн. сом; «Кризиске каршы чаралар» булагын түзүү үчүн, өткөрүлгөн тендерлердин жыйынтыктары боюнча үнөмдөлгөн каражаттар боюнча - 140,5 млн. сом жана бекитилген бюджеттен ашык каражаттарды кошумча бөлүү аркылуу 20270,9 млн. сом суммасында көбөйтүү менен.

15. Бюджеттик каражаттар боюнча республикалык бюджеттин киреше бөлүгүнүн такталган планы боюнча маалыматтар базасы жок.

16. Атайын каражаттар боюнча бир айлык кассалык планды түзүү жана бекитүү жолу менен, министрликтер менен ведомстволордун атайын каражаттарын чыгымдоо боюнча пландоо жок.

17. 2016-жылдын декабрынын аягындагы келип түшүүлөрдөн улам, “2016-жылга республикалык бюджет жана 2017-2018-жылдарга болжолдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүүдө, тандалган көлөмдөн ашык келип түшкөн 839,9 млн. сом суммасындагы

МБКларды чыгаруудан жана жайгаштыруудан каражаттар эсепке алынган эмес.

18. Чет элдик валютада мамлекеттик казыналык облигациялар чыгарылган жана жайгаштырылган (49,4 млн. АКШ доллары), бул болсо, келечекте валюталык курстун өйдө-ылдый болушу менен, АКШ долларына карата улуттук валютанын курсунун алсырашынан улам, республикалык бюджетке кошумча күч келүү тобокелдигине алып келиши, ал эми улуттук валютанын курсу бекемделген учурда, жакшы курстук айырма түрүндөгү каражаттар алынышы мүмкүн.

19. 1500,0 млн. сом суммасында «МИК» ААКсын насыялоо графиги түзүлгөн эмес, «МИК» ААКсын насыялоо үчүн багытталган 1500,0 млн. сом республикалык бюджеттин кезектеги чыгымдарына пайдаланылган.

20. 2016-жылы республикалык бюджеттин кирешелер бөлүгү боюнча пландын аткарылышы, бюджеттин тартыштык өлчөмүн көбөйтүүгө алып келбеген, бирок мында, МСК кирешелери боюнча келип түшүүлөрдү камсыздоого жардам берүүчү, бюджеттик ссудаларды чыгаруу боюнча кошумча чыгымдардын эсебинен адаттагыдан тыш жетишилген (“Электр станциялары” ААКсы - 500,0 млн. сом, «Тазалык» МИ - 85,0 млн. сом, «Кыргыз темир жолу УК» - 365,0 млн. сом), алар бюджеттин тартыштык өлчөмүн 950,0 млн. сомго “жасалма” төмөндөтүшкөн.

21. МСК кирешелери боюнча пландуу көрсөткүчтөрдү аткаруу бөлүгүндө, кошумча чаралар катары насыялык механизмди кеңейтүү боюнча ЭВФнын үч жылдык программасы алкагында контролду көрсөткүчтөрдү аткаруу, республикалык бюджеттин кошумча чыгымдарынын эсебинен жүргүзүлгөн.

22. Республикалык бюджеттин каражаттарынын эсебинен финансылык активдерди тышкы булактардан заем каражаттарын сатып алуу, экономикалык жана социалдык пайдаларды, заем каражаттарынын кайтарымдуулугу, корпоративдүү башкаруу боюнча тажрыйбасы жок компанияларга финансылык каражаттарды салуу тобокелдиги кылдат талдоосуз жүргүзүлгөн, бул болсо, келечекте мамлекеттик каражаттардын натыйжасыз пайдаланылышы тобокелдигин түзөт.

23. Контракттардын жана келишимдерди катталышынын жана алардын максаттуу пайдаланылышын тиешелүү контролдобостон туруп, каражаттардын чыгымдалышына мүмкүндүк берген, бюджеттик ссудалардын каражаттарын алуу жана пайдалануу үчүн коммерциялык банкта алыш-бериш эсебин ачууга, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Ветеринария жана фитосанитардык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекцияга уруксат берилиши.

24. Республикалык бюджет чыгымдарын кассалык пландоо модели, кошумча кассалык пландарды бекитүүнүн эсебинен чыгымдар боюнча пландоо бөлүгүн бир ай ичинде көбөйтүү бөлүгүндө, финансылык планды түзүү жана бекитүү аркылуу, чыгымдарды пландоонун мурунку моделине окшош.

25. Өкмөттүн эсептериндеги калдыктар түрүндөгү акча каражаттарынын бир кыйла суммасынын болушу менен, Улуттук банк тарабынан же улуттук валютада, же чет элдик валютада Борбордук казыналыктын эсебине пайыздарды кошуп эсептөө жүргүзүлбөйт, ал жерде бюджеттин ай сайынкы кошумча резервдери 39,5 млн. сомду же жылына 473,0 млн. сомду түзмөк.

26. Коммерциялык банктар тарабынан Финансы министрлигинен алынган каражаттар жана айыл жергесинде микро, орто жана чакан ишканаларды, жеке ишкерлерди ишкерлик максатында насыялоо үчүн банктардын жеке каражаттары толугу менен пайдаланылган, мында жогорку пайыздык коюмдар билип туруп коюлган (Финансы министрлигинин максаттуу мөөнөттүү банктык депозиттери үчүн белгиленген пайыздык коюмдун өлчөмүн 2-3 эсе ашыруу менен), бул болсо, пайдасыз шартта насыяларды берүү жолу менен, айылдык өндүрүүчүлөрдү колдоо жөнүндө Финансы министрлигинин каалоосуна күмөн санатат.

27. Коммерциялык банктарга KfW программасы боюнча кайтарылган каражаттарды которуу жана аларды Финансы министрлигинин мөөнөттүү, максаттуу депозиттери түрүндө жайгаштыруу боюнча операциялар, 2016-жылдагы бухгалтердик баланста көрсөтүлгөн эмес.

28. KfW Германия өнүгүү банкы менен Финансы министрлигинин ортосундагы Өзгөчө Макулдашууга карата Толуктоонун 8.1-пунктун бузуу менен, кошуп эсептелген пайыздардын суммасынан 3% же 1812,6 миң сом республикалык бюджеттин кирешесине чегерилген эмес.

29. Борбордук казыналык тарабынан 2016-жылга мамлекеттик бюджет боюнча башкы китебинде, КСУ “Сот органдары тарабынан аныкталган мыйзамсыз алынган суммалар” ресурстук бөлүгүндө 13943,0 миң сом суммасы көрсөтүлгөн, ал боюнча мыйзамсыз алынган каражаттарды күнөөлүү жактар тарабынан калыбына келтирүү боюнча сот органдары менен тиешелүү иш жүргүзүлгөн эмес, аларды эсепке алуу жана мониторинг жүргүзүү үчүн, соттун чечими чыккан күндөн баштап, калыбына келтирилген каражаттардын суммасы такталган эмес.

30. 2016-жылдын аягында ТМБлардын ченемден ашык корлору жана төмөндөгү бөлүмдөр боюнча алыш-бериш эсептеринде каражаттардын калдыгы болгон: «Айыл чарбасы» 6492,7 миң сом суммасында, «Жалпы багыттагы мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөр» - 54519,9 миң сом, «Билим берүү» - 311,1 миң сом (*аудиттин жүрүшүндө бюджетке чегерилди*), «Саламаттык сактоо» - 50737,3 миң сом (*аудиттин жүрүшүндө 2504,5 миң сом чегерилген*), «Социалдык коргоо» - 12312,0 миң сом (*аудиттин жүрүшүндө бюджетке чегерилди*), «Эс алуу, спорт, маданият жана дин» - 33232,1 миң сом (*12897,3 миң сом чегерилген*), «Курчап турган чөйрөнү коргоо» - 1653,7 миң сом (*бюджетке чегерилген*).

31. Саламаттык сактоо мекемелери боюнча атайын каражаттардын бекитилген сметасынан ашык кирешелер 4367,9 миң сомду, казыналыктан кыйгап өтүү менен, маданий жана билим берүүнүн айрым мекемелеринин бөлүмдөрү тарабынан пайдаланылган атайын каражаттар 248,3 миң сомду

түзгөн.

32. Ченемдик актылар жок туруп, ашыкча бөлүнгөн акча каражаттары: борборлоштурулган иш чаралар боюнча Саламаттык сактоо министрлигине - 126,4 млн.сомду, *(аудиттин жүрүшүндө 56,4 млн. сомго азайтылган)* борборлоштурулган иш чаралар боюнча Билим берүү жана илим министрлигине - 36,5 млн.сомду, «Эл ТР» мамлекеттик теле радио компаниясына - 9,3 млн.сомду, КУМА «Кабар» - 4,7 млн. сомду, Нарын областтык мамлекеттик теле радио компаниясына - 3,5 млн. сомду түзгөн, алар Финансы министрлиги тарабынан жыл бою оңдолгон *(Мамлекеттик органдардын кайрылуусу боюнча Финансы министрлиги тарабынан, беренелер боюнча ашырылган каражаттар ведомстволук мекемелердин башка беренелерине кайрадан бөлүштүрүлгөн)*.

33. Кыргыз Республикасынын Социалдык фонду боюнча чыгымдардын айрым элементтери боюнча 56685,0 миң сомго ашыкча каржылоо фактысы аныкталган, ал эми башка элементтер боюнча 94768,5 миң сомго жеткире каржыланган эмес. Натыйжада, республикалык бюджеттен бөлүнгөн каражаттар боюнча насыялык карыз 38083,5 миң сомду түзгөн.

34. Саламаттык сактоо жана билим берүү мекемелеринин бюджеттери Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн бекитилген ченемдик актыларына ылайык түзүлбөйт. Мында, жан боюнча каржылоонун бекитилген ченемдери, бюджеттик мекемелердин реалдуу чыгымдарын жаппайт жана бул мекеменин кызматкерлеринин эмгек акыларынын өлчөмү жогорулаганына карабастан, кайрадан бекитилбейт.

35. Саламаттык сактоо мекемелеринин штаттык ченемдерин белгилеген ченемдик-укуктук актылар иштелип чыккан эмес.

36. Кыргыз Республикасынын Маданият жана маалымат министрлигинин алдындагы Кинематография департаментинде ар биринде 4төн бга чейинки штаттык сан менен, областтык жана райондук кино дирекциялардын 34 өз алдынча бухгалтериясы иштейт, аларды күтүүгө эмгек акынын жалпы жылдык фондусу 12,4 млн.сомду түзөт.

37. Бюджеттик каражаттарды максатсыз пайдаланууга жол берилген: Билим берүү жана илим министрлигинин мекемелери боюнча – 3082,1 миң сом *(аудиттин жүрүшүндө 1880,9 миң сом калыбына келтирилген)*, Маданият, маалымат жана туризм министрлиги боюнча - 148,6 миң сом *(калыбына келтирилген)*, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жаштар иши, дене тарбия жана спорт боюнча мамлекеттик агенттиги - 1665,4 миң сом *(157,8 миң сом чегерилген)*.

38. Ижара акысынан 30% республикалык бюджеттин кирешесине өндүрүү жана чегерүү камсыздалган эмес: Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Баштапкы жана орто кесиптик билим берүү агенттигинин түзүмдүк бөлүмдөрү боюнча - 535,4 миң сом *(анын ичинен республикалык бюджетке 161,0 миң сом чегерилген)* жана Маданият, маалымат жана туризм министрлиги боюнча - 649,6 миң сом.

39. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 01.07.2005-жылдагы №280 “Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоосун бюджеттик каржылоонун минималдык стандарттары жөнүндө” токтомун бузуу менен, Финансы

министрлиги Саламаттык сактоо министрлиги менен биргелешип, каржылоо ченемдерин аныкташкан эмес.

40. Кыргыз Республикасынын Бюджеттик кодексин аткаруу менен, Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын аралык актыларынын негизинде, республикалык бюджеттин кирешесине бюджетке чегерилүүгө тийиш болгон, 267291,4 миң сом суммасындагы атайын каражаттар киргизилген, анын ичинен:

- КР Өкмөтүнө караштуу Курчап турган чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттиги - 91780,9 миң сом;
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Монополияга каршы жөнгө салуу мамлекеттик агенттиги – 72614,9 миң сом;
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик мүлктү башкаруу фонду - 29235,5 миң сом;
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик материалдык резервдер фонду - 73660,1 миң сом.

41. Пландоонун деңгээлинин төмөндөшүнүн натыйжасында, бюджетти орто мөөнөттүү болжолдоодогу мамлекеттик инвестициялар программасы, параметрлерди бир кыйла ашыруу менен болжолдонгон, ал кийин 33%га чейин азайтуу менен такталган.

42. Товарларды, кызматтарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү жабдуучулар эсебине донорлордун эсебинен түз төлөмдөрдүн долбоорлору менен төлөнгөн суммалар жөнүндө жыйынтыкталган маалымат жок, анын натыйжасында Бюджетти өнүгүүнү аткаруу жөнүндө маалыматтарды толук эмес көрсөтүү тобокелдиги бар.

43. Айрым долбоорлорду баалоо материалдарында, экономикалык натыйжалуулукту аныктоо боюнча керектүү эсептөөлөр жок жана натыйжалар ар тараптуу ачык жана так берилген эмес.

44. Мамлекеттик инвестицияларды тартуу программаларынын бюджетин түзүүдө, долбоорлордун подрядчылары менен контракт түзүүдө, ошондой эле товарларды, кызматтарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү жабдуучулар менен контракттарга кол коюуда, валюталардын ар кандай курстарын белгилөөнүн натыйжасында пайда болгон, курстук айырманы эсепке алуу жөнүндө маалыматтар жок.

45. Долбоорлордун ар кандай компоненттери боюнча иш чараларды аткарууга багытталган, донорлордун эсептеринен алынган каражаттардын ишке ашыруучу агенттиктер тарабынан пайдаланылышына Финансы министрлиги тарабынан талаптагыдай контролдоонун жоктугу, жылдын аягында долбоорлордун эсептериндеги каражаттардын 1008,3 млн. сом суммасындагы калдыктарынын пайда болушуна алып келген.

46. 01.06.2017-жылга карата долбоорлордун насыялык жана гранттык пайыздык эсептеринде калдык 34 880,4 миң сомду түзгөн, айыптык санкциялар эсебинде туумдар жана товарларды, жумуштарды жана кызмат көрсөтүүлөрдүн ак ниетсиз жабдуучулардын айыптык санкциялары 3 508,4 миң сом суммасында эсептелген, алардын ичинен республикалык бюджеттин

кирешелери 25748,5 миң. сом болуп саналат. Долбоорлордун пайыздык эсептерине аудит жүргүзүүнүн жүрүшүндө, республикалык бюджет кирешесине 22240,1 миң сом киргизилген жана айыптык санкциялар үчүн эсебинен - 3 508,4 миң. сом, бардыгы 25748,5 миң. сом.

47. “Секторду реформалоо боюнча контракт: Кыргыз Республикасында социалдык коргоо” ЕСтин бюджеттик колдоо программасынын шарттарын аткаруу боюнча, Эмгек жана социалдык өнүгүү министрлиги менен Финансы министрлигинин талаптагыдай өз ара аракеттенишүүсү камсыздалбагандыгынын натыйжасында, 2016-жылы республикалык бюджеттин киреше бөлүгүн жоготуу, расмий трансферттер түрүндө пландалган көлөмдөн 215,8 млн. сомду, ал эми келип түшкөн күнгө карата евроунун курсун эсепке алуу менен - 288,8 млн. сомду түзгөн.

48. 2016-жылга республикалык бюджеттен бөлүнгөн трансферттер боюнча пайдаланылбаган 49,6 млн. сом суммасындагы каражаттар, жылдын аягында кеч каржылоо себеби менен, республикалык бюджетке кайтарылган.

49. Республикалык бюджеттен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына, корголгон беренелерге эмес, коммуналдык кызматтарга төлөө, көмүр сатып алуу жана башка чыгымдарга каражаттар бөлүнгөн.

50. Жергиликтүү бюджеттерде каражаттардын жетишсиздигинен жана жергиликтүү бюджеттердеги каражаттарды артыкчылыктуу чыгымдарга эмес пайдалануу боюнча, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын туура эмес жасаган мамилесинен улам, республикалык бюджеттен жергиликтүү бюджетке бөлүнгөн теңдөөчү гранттардын көлөмүнүн көбөйүү тенденциясы байкалууда, бул болсо, акыры келип республикалык бюджетке кошумча жүк алып келет.

51. Райондордогу мамлекеттик администрациялардын жана областтардагы жана Өкмөттүн ыйгарым укуктуу өкүлдөрүнүн аппараттарындагы ТТП жана КТП санынын ченемдери жок, көпчүлүк областтарда жана райондордо ТТП жана КТП саны жооптуу кызматкерлердин санынан ашырылган.

52. *Капиталдык салымдар боюнча төмөндөгүлөр белгиленген:*

- 2016-жылга ГКВ объекттеринин баштапкы тизмесинде бир сап менен, объекттердин аталыштарын көрсөтпөстөн, “Социалдык объекттерде долбоорлоого” 110,0 млн.сом каралган, анын ичинен жыл ичинде пландуу багыттар 105,0 млн.сомго азайтылган, б.а. көрсөтүлгөн багыттарга (социалдык объекттерди долбоорлоо) жылдын аягында такталган пландын суммасы 5,0 млн. сомду түзгөн;

- Тизмеге өзгөртүүлөр жыл ичинде бир нече жолу киргизилген (6 жолу, анын ичинен июль-августта 3 жолу), Финансы министрлиги курулуштар жана объектилер боюнча мамлекеттик капиталдык салымдардын көлөмүн кайра бөлүштүрүүнү жүргүзгөнүнө карабастан (9 айда аткарылган иштин көлөмүн тактоо менен байланыштуу кезектеги жылдын 1-ноябрынан кечиктирбестен);

- Тизмеге долбоорлоо-сметалык документтери жок жаңы объекттер киргизилет;

- Тизмеге өзгөртүүлөрдү киргизүү механизминин ачык эместиги жана так негиздөөлөрдүн, капиталдык салымдардын объектилерин каржылоо механизминин, Тизмени, каржылоо суммаларын өзгөртүү себептерин жөнгө салуучу ченемдик актылардын жоктугу, Финансы министрлигине, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө өз ыктыяры боюнча каржылоо көлөмүн белгилөө жана өзгөртүү мүмкүнчүлүгүн берет;

- Турак жай - жарандык курулуш департаментинде аудит мезгилинде, курулушу ар кайсы мезгилде башталган жана аягына чыкпаган 34 объект эсептелген, алар 2013-2016-жылдары мамлекеттик капиталдык салымдар объектилеринин Тизмесине кирген эмес. Аларга республикалык бюджеттен 74,4 млн. сом чыгымдалган, бул объекттердин курулушун аягына чыгаруу үчүн 1175,9 млн. сом талап кылынат;

- 31.12.2016-жылга карата Турак жай - жарандык курулуш департаментинин капиталдык салымдар боюнча отчётуна ылайык, дебитордук карыздын жалпы суммасы 1701,8 млн.сомду түзгөн.

53. Дем берүүчү гранттар алкагында аткарылган иштердин көлөмүнүн актыларын текшерүүдө, бааны туура эмес колдонуу жана 5511,9 миң сомго иштин көлөмүн ашыруу аныкталган (*салыштыруу актысы менен 5470,9 миң сом калыбына келтирилген*).

54. *Финансы министрлигинин алдындагы Бюджеттик насыяларды башкаруу боюнча мамлекеттик агенттикте төмөндөгүлөр аныкталган:*

- мамлекеттик заем каражаттары боюнча чарба жүргүзүүчү субъекттердин карызынын төлөнбөгөн калдыгы 112136,8 млн. сомду түзгөн;

- карыздын көзөмөлдөнгөн түзүмүндө мөөнөтү өткөн карыз 5 301,0 млн. сомду түзгөн, же өздөштүрүлгөн карыздын бүтүндөй суммасынан 4,7%;

- энергетикалык тармактардын чарба жүргүзүүчү субъекттери боюнча көптөгөн реструктуризациялоо жүргүзүлгөн, анын ичинен бюджеттик пайызсыз ссуда түрүндөгү субсидийлөө, мында, финансылык көрсөткүчтөрдүн начарлоо тенденциясы сакталат;

- энергетикалык тармакта карыз көлөмүнүн ашыкча көбөйүү тобокелдиги бар, бул болсо, Өкмөттүн кабыл алган чечимдерине ылайык, мамлекеттик заем каражаттарынын кайтарылбашына алып келет;

- жаңы бюджеттик насыяларды бир эле убакта бөлүү жана мурунку карыздарды реструктуризациялоо механизмдин колдонуу менен, мурда берилген ссудалар жана насыялар боюнча суммаларды жана пайыздарды төлөө боюнча алар милдеттемелерин аткаруу шартында, чарба жүргүзүүчү субъекттерге бюджеттик ссудаларды берүү бөлүгүндө, “Кыргыз Республикасындагы бюджеттик укуктун негизги принциптери жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы сакталбайт;

- күрөө мамлекеттик заем каражаттарын кайтаруунун маанилүү механизмдеринин бири болуп эсептелгенине карабастан, күрөөсү жок камсыздоосуз эле заем каражаттарын берүү практикасы улантылууда;

- мөөнөтү өткөн карыздарды кылдаттык менен изилдөөдө, келип түшкөн төлөмдөр боюнча 147,4 млн. сом суммасындагы кошумча резервдер орун алган;

- тиешелүү каттоо органдарынан каттоодон алуу жана жоюу жолу менен, банкроттук жол-жобосу аяктаган ишканалар боюнча, карызды кайтаруу күтүлбөйт жана “Банкроттук (кудуретсиздик) жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык, талаптардын укуктары токтотулууга тийиш, бул жерде республикалык бюджеттин жоготуусу 4 044,3 млн. сомго чейинки сумманы түзгөн;

- «Фармация» ААКсы боюнча:

01.12.2005-жылга карата, азайтылууга тийиш болгон карыз 6382,8 миң сомду түзөт.

Сунуштар

1. Мурунку аудиттин жыйынтыктары боюнча Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын жазма буйругун аткаруу боюнча иштер улантылсын.

2. Тиешелүү жылга республикалык бюджеттин долбоору, Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн артыкчылыктары жана бюджетти орто мөөнөттүү болжолдоо параметрлери менен байланышта, ошондой эле ресурстардын келип түшүү жана кээ бир ресурстардын (кирешелердин) туура келишине байланыштуу айрым чыгымдардын аткарылбай калышы тобокелдиктерин эске алуу менен түзүлсүн.

3. Бюджеттик мекемелердин сметаларына ашкыча бюджеттик акча бөлүүлөрдү киргизүүгө жол берилбесин.

4. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги менен бирге, саламаттык сактоо мекемелеринин штаттык ченемдерин аныктаган, ченемдик-укуктук актыларды иштеп чыгуу камсыздалсын.

5. Билим берүү жана саламаттык сактоо мекемелеринин бюджеттерин түзүү, алардын кызматкерлеринин эмгек акы өлчөмдөрүн жогорулатуу жүргүзүлгөндүгүн жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилген каржылоо ченемдерине киргизилген өзгөртүүлөрдү эске алуу менен камсыздалсын.

6. Финансылык ресурстар менен тиешелүү бекитүүсүз, кошумча чыгымдарды бөлүү жана бюджеттин бекитилген параметрлерине оңдоолорду киргизүү практикасы токтотулсун.

7. Бюджеттик каражаттарды алуучулардын жана башкы бөлүштүрүүчүлөрдүн суроо-талаптарын жана сунуштарын эске алуу менен, туруктуу жана нормалдуу иштөө деңгээлине чейин кассалык пландоо боюнча программалык камсыздоону жеткире иштеп чыгуу боюнча тиешелүү иш-чаралар өткөрүлсүн.

8. Келерки мезгилге министрликтер жана ведомстволор тарабынан программалык бюджеттердин өз убагында даярдалышын жана берилишин камсыздоо боюнча чаралар көрүлсүн.

9. Бюджеттик каражаттарды башкага бурууга жол бербөө менен, бюджеттик ссуданы алуу жана пайдалануу үчүн, коммерциялык банктарда алыш-бериш эсептерин ачууга бюджеттик мекемелерге уруксат берүү

практикасы токтотулсун.

10. Мамлекеттик капиталдык салымдар объектилеринин Тизмесин түзүүдө:

- каражаттарды негизсиз бекитүүгө, кайрадан бөлүштүрүүгө жол берилбесин, бул болсо, тиешелүү экономикалык негиздөөсү жана долбоорлоо сметалык документтери жок объекттерди Тизмеге киргизүү тобокелдигин түзөт жана бюджеттик каражаттардын “чачылышына”, аягына чыкпаган курулуш объектилеринин санын көбөйүшүнө алып келиши мүмкүн;

- каржылоону камтуу менен, капиталдык салымдар объектилеринин Тизмесине киргизилген өзгөртүүлөр механизминин ачыктыгын аныктаган ченемдик актылар иштелип чыксын;

- мамлекеттик капиталдык салымдардын каражаттарынан мурда каржыланган, аягына чыкпаган курулуш объекттерди артыкчылыктуу тартипте Тизмеге киргизүү бөлүгү боюнча, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2006-жылдын 11-сентябрындагы № 652 токтому менен бекитилген “Мамлекеттик муктаждыктар үчүн курулуштардын жана объектилердин тизмесин түзүү жана аларды республикалык бюджеттин эсебинен каржылоо жөнүндө” Жобонун талаптары бекем сакталсын.

11. Ижарачылар үчүн электр эсептегичтерин орнотуу менен, электр энергиясына төлөө боюнча бюджеттик каражаттардын рационалдуу пайдаланылышы боюнча райондук мамлекеттик администрациялардын үстүнөн контролдоо күчөтүлсүн.

12. Республикалык бюджетке мамлекеттик заем каражаттарын өз убагында кайтарууну камсыздоо, республикалык бюджеттин ресурстарын башка жакка бурууну алып салуу максатында, чарба жүргүзүүчү субъекттерге реструктуризациялоо берүү шарттарынын жана критерийлеринин сакталышы камсыздасын.

13. Бюджеттик ссудаларды берүү практикасы токтотулсун:

- реструктуризациялоо бизнес планын түзбөстөн жана бербестен, тиешелүү чыгымдарды кыскартпастан, техникалык зыяндарды азайтпастан, карызды тейлөө үчүн кирешелерди көбөйтпөстөн туруп;

- бюджетке төлөө боюнча чарба жүргүзүүчү субъекттердин карызын төлөө үчүн.

14. Бюджеттин орто мөөнөттүү долбоорунда мамлекеттик инвестициялардын программаларын реалдуу пландоо камсыздалсын.

15. Тышкы булактардын жана республикалык бюджеттин каражатынын эсебинен компаниялардын финансылык активдерин сатып алуу, экономикалык жана социалдык пайданы, жүргүзүлүп жаткан иштин тобокелдиктерин эске алуу менен, заем каражаттарынын кайтарымдуулугуна кылдаттык менен талдоо жүргүзүү аркылуу жүзөгө ашырылсын.

16. Төмөндөгүлөр боюнча чаралар көрүлсүн:

- 2016-жылдын жыйынтыгы боюнча МБКларды чыгаруу жана жайгаштыруудан факты жүзүндө келип түшкөн каражаттар менен такталган маалыматтардын ортосундагы 839,9 млн.сомдук айырманы эсепке алуу

бөлүгүндө, 2017-жылга республикалык бюджет жөнүндө Мыйзамга тактоолорду киргизүү;

- мөөнөтү өткөн 147400,8 миң сомду өндүрүү;
- “МИК» ААКсы менен бирдикте Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 26.08.2016-жылдагы № 386-б буйругуна ылайык, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Жеткиликтүү турак-жак - 2015-2020” программасын иш керек ашыруу үчүн, 1,5 млрд.сомго каржылоо графигин түзүү;
- аткарылган иштердин көлөмүнүн актыларын текшерүүдө, дем берүүчү гранттарга жүргүзүлгөн аудиттин алкагында иштин көлөмүн ашырган 41,0 миң сомду калыбына келтирүү.

17. Бюджеттик насыяларды тескөө боюнча мамлекеттик агенттик Карыз милдеттемелерине ылайык, 6382,8 миң сомго карызды азайтуу менен, «Фармация» ААКсы менен кол коюлган актылар жана эсептешүүлөргө салыштыруу жүргүзсүн.

18. 56685,0 миң сом суммасында бюджеттик бөлүнгөн акча каражаттарын ашыкча чегерүү жана башка максаттарга жеткире чегерилбеген 94768,5 миң сомдук чыгымдардын ордун толтуруу менен, Кыргыз Республикасынын Социалдык фонду менен өз ара эсептешүү жүргүзүлсүн.

19. Аудит тарабынан белгиленген 2016-жылдын жыйынтыгы боюнча чегерилбеген товардык-материалдык баалуулуктардын ченемден ашык корлорунун калдыктарынын жана алыш-бериш эсептериндеги төмөндөгү бөлүмдөр боюнча: “Айыл чарбасы” - 6492,7 миң сом, “Жалпы багыттагы мамлекеттик кызмат көрсөтүү” - 54519,9 миң сом, “Саламаттык сактоо” - 48232,8 миң сом, “Эс алуу, маданият, спорт” - 20334,8 миң сом каражаттардын пайда болуу себебине талдоо жүргүзүлсүн, анын жыйынтыгы боюнча 2017-жылкы каржылоодо чегерүүлөр жүргүзүлсүн.

20. Республикалык бюджетке төмөндөгүлөрдү чегерүү жүргүзүлсүн:

- Саламаттык сактоо министрлигинин мекемелери боюнча атайын каражаттардын сметасында бекитилген суммадан ашык келип түшкөн 4367,9 миң сом суммасындагы атайын каражаттар;
- Маданият, маалымат жана туризм министрлигинин мекемелери тарабынан казыналыктын тутумунан кыйгап өтүү менен пайдаланылган – 180,7 миң сом, Билим берүү жана илим министрлиги – 65,6 миң сом, Жаштар иши, дене тарбия жана спорт боюнча мамлекеттик агенттик - 2,0 миң сом;
- Билим берүү жана илим министрлигинин Баштапкы жана орто билим берүү агенттигинин түзүмдүк бөлүнүштөрү боюнча ижара төлөмүнөн (30%) келип түшүүлөр – 374,4 миң сом жана Маданият, маалымат жана туризм министрлиги - 649,6 миң сом;
- KfW Германиялык өнүгүү банкы менен Финансы министрлигинин ортосундагы Өзгөчө Макулдашууга карата Толуктоонун 8.1-пунктуна ылайык, кошуп эсептелген пайыздар суммасынан 3% же 1812,6 миң сом.

21. Төмөндөгүлөр боюнча максатсыз пайдаланылган каражаттар бюджетке калыбына келтирилсин:

- Билим берүү жана илим министрлигинин жана анын ведомстволук мекемелери тарабынан жалпы 1201,1 миң сом суммасында, анын ичинен: бюджеттик каражаттар – 1081,2 миң сом, атайын каражаттар – 120,0 миң сом;

- Жаштар иши, дене тарбия жана спорт боюнча мамлекеттик агенттик жана анын ведомстволук мекемелери тарабынан - 1542,2 миң сом.

Сунуштамалар

1. Кыргыз Республикасынын Бюджеттик кодексинин талаптарына ылайык, республикалык бюджетти түзүү, бекитүү жана аткаруу процесстерин жөнгө салуучу укуктук документтерди иштеп чыгуу боюнча чаралар көрүлсүн.

2. Кезектеги бюджеттик жылга жана болжолдонгон мезгилге карата республикалык бюджет жөнүндө Кыргыз Республикасынын Мыйзамына карата тиркемелерди даярдоо сапатын контролдоо күчөтүлсүн.

3. Кирешени пландоонун, орто мөөнөттүү болжолдоонун жана бюджеттин киреше бөлүгүнүн аткарылышынын сапатын жакшыртуу максатында, казына тобокелдиктерин толук чагылдырууга жана ИДПга таасир эткен факторлордун өзгөрүүсүнө байланыштуу, болжолдоолорду өз убагында негизделген жаңыртууларды караган, тиешелүү ченемдик-укуктук актыларга өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилсин.

4. Бюджеттик маалыматтын ачыктыгын камсыздоо үчүн, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө жөнөтүлүүчү, республикалык бюджеттин долборлорунун версиялары боюнча маалыматтар базасы түзүлсүн.

5. Республикалык бюджетке кошумча келип түшкөн ресурстарды (кирешелерди) максаттуу пайдалануу камсыздалсын жана кезектеги чыгымдарды финансылык каржылоо жана убактылуу кассалык үзгүлтүктөрдү жабуу боюнча аларды пайдаланууга жол берилбесин.

6. Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин 04.03.2016-жылдагы № 37-б буйругу менен бекитилген, “Кыргыз Республикасынын республикалык бюджетинин кассалык планын түзүү жана аткаруу тартиби жөнүндө” Жобонун, кошумча кассалык планды түзүү жана бекитүү, бир айлык кассалык пландын суммаларын бөлүштүрүү, чакыртып алуу, жокко чыгаруу же кайрадан бөлүштүрүү бөлүгүнө толуктоолор киргизилсин.

7. Бюджеттик чыгымдарды тейлөө жана инвестициялык долбоорлорду узак мөөнөттү каржылоо үчүн өтүмдүүлүктү өз учурунда камсыздоо максатында, кыска мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү мамлекеттик баалуу кагаздар боюнча тобокелдиктерге өзүнчө баалоо жүргүзүлсүн.

8. Бюджеттик ссудалар экономиканы өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарына ылайык, алардын максаттуу багытталышын аныктоо менен берилсин.

9. Револьвердик механизм алкагында мөөнөттүү максаттуу депозиттерди жайгаштыруу үчүн кайра алынган, коммерциялык банктар менен келишимдерди түзүүдө айылдык өндүрүүчүлөрдү колдоо максатында, коммерциялык банктар тарабынан өз каражаттарынан берилген насыялар үчүн, пайыздык коюмдардын чектелген өлчөмү бекитилсин.

10. Банктык максаттуу депозиттер боюнча каражаттардын коммерциялык банктар, ошондой эле айылдык өндүрүүчүлөрдү насыялоо боюнча каражаттардын карыз алуучулар тарабынан кайтарылбашынын мүмкүн болуучу тобокелдиктерин алдын алуу жана алып таштоо максатында, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн чечимдеринин негизинде гана, коммерциялык банктардагы банктык максаттуу депозиттерди жайгаштыруу боюнча ачык аукциондор өткөрүлсүн.

11. Коммерциялык банктардагы бюджеттик мекемелердин алыш-бериш эсептериндеги каражаттарды эсепке алуу боюнча иш тутумдаштырылсын жана төмөндөгү эсептер боюнча 2017-жылга республикалык бюджет боюнча топтолгон бухгалтердик баланска каражаттарды толук көрсөтүү камсыздалсын:

- коммерциялык банктардагы бюджеттик мекемелердин;
- Кыргыз Республикасынын Улуттук банкындагы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн;
- коммерциялык банктардагы мөөнөттүү банктык максаттуу депозиттер.

12. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн эсептери боюнча каражаттардын калдыктарына пайыздар боюнча кирешелердин 473,0 млн.сом суммасындагы эсептик суммасын эсепке алуу менен, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы менен бирдикте, Өкмөттүн эсептери боюнча пайыздарды кошуп эсептөөнү кайрадан улантуу жөнүндө маселе каралсын.

13. Соттун чечими чыгарылган күндөн баштап, калыбына келтирилген акча каражаттарын эсепке алуу жана мониторинг жүргүзүү максатында, сот органдары менен тиешелүү иштер үзгүлтүксүз жүргүзүлсүн.

14. Кыргыз Республикасынын тышкы карызынын деңгээлин төмөндөтүү боюнча, насыя берүүчү өлкөлөр менен иштөө улантылсын.

15. Кыргыз Республикасынын тышкы карызын контролдоо жана эсепке алуунун бирдиктүү базасын жүргүзүү боюнча жаңы программалык камсыздоону орнотуу маселеси каралсын. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик карызынын түзүмү жөнүндө отчет бекитилсин.

16. Бюджеттик насыяларды берүүдө жана чарба жүргүзүүчү субъекттер тарабынан реструктуризациялоодо, Кыргыз Республикасынын Бюджеттик кодексинин ченемдери бекем сакталсын.

17. Мамлекеттик инвестицияларды тартуу жана Кыргыз Республикасынын өнүгүү бюджетинин программасын түзүү, ар бир долбоорду ишке ашыруу боюнча боло турган иш чараларды толук кандуу изилдөөнүн негизинде жүргүзүлсүн.

18. Донорлордун эсептеринен алынган каражаттарды пайдалануу боюнча аткаруу агенттиктеринин үстүнөн контролдоо күчөтүлсүн, алар алган каражаттардын толук жана өз учурунда өздөштүрүлүшү боюнча чаралар көрүлсүн.

19. Аткаруу агенттиктеринин алыш-бериш эсептеринен эсептен чыгарылган каражаттар жөнүндө маалыматтардын негизинде, өздөштүрүлгөн суммалар боюнча мамлекеттик инвестициялардын бюджетинин аткарылышы жөнүндө отчетту түзүү маселеси каралсын.

Аткаруу агенттиктеринин алыш-бериш эсептерин ачуу үчүн коммерциялык банктарды тандоо, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы жана донорлор менен макулдашуу боюнча жүргүзүлсүн.

20. Республикалык бюджеттен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына бөлүнгөн трансферттерди өз убагында каржылоо камсыздалсын.

21. Калкты жылуулук менен камсыз кылуу менен байланышкан, “Ош жылуулук менен жабдуу” муниципалдык ишканасынын компенсациялык чыгымдарына субсидиялоону өз учурунда жана толук каржылоону камсыздоо боюнча иш чаралар өткөрүлсүн.

22. Капиталдык салымдар боюнча бир кыйла суммадагы дебитордук карыздарды кыскартуу жана ага жол бербөө боюнча иштиктүү чаралар көрүлсүн.

23. Төмөндөгүлөргө өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү демилгеленсин:

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 30.12.2008-жылдагы № 735 токтому менен бекитилген “Кыргыз Республикасында акциздик жыйым маркаларын берүү жана колдонуу тартиби жөнүндө” Жобосундагы “98, 242, 255, 257, 258, 280, 281, 287-беренелеринин жана Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 295-беренесинин жана “Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин ишке киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин талаптарын жүзөгө ашыруу боюнча чаралар жөнүндө”, казыналык эсеп аркылуу акциздик маркаларды сатып алуу жана сатуу боюнча эсептерди жүргүзүү бөлүгүнө;

- райондук мамлекеттик администрациялардын жана областтардагы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн ыйгарым укуктуу өкүлдөрүнүн аппараттарындагы техникалык жана тейлөөчү персоналдардын штаттык санын иретке салуу максатында, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 22.08.2011-жылдагы №473 “Кыргыз Республикасынын министрликтеринин, администрациялык ведомстволорунун жана башка мамлекеттик органдарынын штаттык санынын чеги жөнүндө” токтомуна.

Аудиттин жыйынтыгы боюнча:

- Кыргыз Республикасынын Президентине жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Бюджет жана финансы комитетине – отчет;

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө – отчет жана сунуш;

- Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине – отчет, жазма буйрук жана сунуш жөнөтүлсүн.

Аудит Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын аудитору З.С. Жоошбековдун жетекчилиги алдында, төмөндөгү курамдагы жумушчу тобу: башкы мамлекеттик инспектор Ашимова Г.Дж., мамлекеттик инспекторлор: Асылбеков Б.Д., Джайлобаева Г.Ш., Нуралиев Н.А., Осмоналиев С.Б., Солпиева А.К., Сакиев М.С., Тоокеев С., аналитик Исаков И., Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын Бишкек шаары, Чүй жана Талас областтары боюнча аймактык бөлүнүшүнүн мамлекеттик инспектору Мансурходжаев А.С., тышкы адис Кадырова Дж.И. тарабынан жүргүзүлдү.

Аудитор

З. С. Жоошбеков